BRUCKNER ÉVA

A Zsibárus boszorkány

AZ ECSERI PIAC KRÓNIKÁJA
A TELEKI TÉRTŐL
A NAGYKŐRÖSI ÚTIG

ATHENAEUM

Szerkesztette: Gspann Vera

A 17., 21., 23., 25., 28., 32., 34., 37., 39., 42., 43., 45., 47., 63., 75., 99., 101. oldalakon szereplő fotók a Nemzeti Múzeum tulajdonában vannak.

A Nagykőrösi úti Ecseri piacról a felvételeket Vizmathy Ilona készítette.

ISBN 978-963-9797-01-7

Kiadta az Athenaeum 2000 Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó az Athenaeum 2000 Kiadó ügyvezetője
1086 Budapest, Dankó utca 4–8.
Tel.: 235-5020
E-mail: athenaeum@lira.hu
Honlap: www.athenaeum.hu

Műszaki vezető: Rácz Julianna
A könyvet Biró Mari tervezte
Nyomdai előkészítés: Rilart Stúdió

„Jó urak, ne siessetek!
Pillantsatok a portékámra!
Bizony mondom, hogy nem hiába:
Páratlan, ritka kincseket
Láthattok furcsa sátoromba'."

(Goethe: *Faust,* Zsibárus boszorkány)

ELŐSZÓ

„Nem kis feladat megtudni valamit ... a használtcikk-piacról, fotózni meg különösen nehéz" – így kezdődik szinte valamennyi riport és újságcikk, ami az anyaggyűjtés során a kezembe akadt. A kereskedők bizalmatlanok – panaszkodnak az újságírók – szinte senki sem akar riportalany lenni vagy kamera elé állni. Néhány tudósító külön engedéllyel a kezében érkezett ide, s még így is kudarcot vallott.

Az Ecseri fallal körülvett sziget a nagyvilágban. Lelke mélyére látni, múltját megismerni időre, empátiára van szükség. Az emberek zárt törzsközösségben élnek itt, a maguk speciális építményei között, ahol a szertartás napról napra, hétről hétre, hónapról hónapra, évről évre, évtizedről évtizedre ugyanaz. Reggel kinyitnak, kipakolnak néhány vevőcsalogató tárgyat az üzlet elé, aztán kiülnek az átlagosnál télen tíz fokkal hidegebb, nyáron tíz fokkal melegebb klímába, és várnak. Sakkoznak, keresztrejtvényt fejtenek, beszélgetnek, várnak.

Szombaton a piac feléled heti Csipkerózsika-álmából. Hajnaltól délutánig benépesedik, a földön és a standokon árusok pakolnak, a kereskedők izgatottan jönnek-mennek, alkudnak, vásárolnak, és rendületlenül várják a vevőket.

A hosszú évek óta kijárók úgy érzik, hogy mindent tudnak erről a helyről, ismerik a romantikáját és a titkait. Itt, a fal mögött élni, gondolkodni, remélni, várni azonban egészen más.

A viharok túlélői

A rendszerváltás után néhány évvel érkeztem ide. Egyike vagyok a parkolópályára került értelmiségieknek, s jubilálok: a tizedik évet töltöm itt. Jó néhány próbálkozó kezdett velem majd egy időben, de kevesen bírtuk a megpróbáltatásokat, s kevesen keményedtünk a többiekhez. Sokáig én is csak a kirakatot láttam, s csak pár éve érzem úgy, hogy a Zsibárus boszorkány megtűrt, befogadott, s megmutatta titkait. Beszélgetek kollégáimmal, ismerem múltjukat, felfogásukat a világról, tudok családi gondjaikról, örömeikről. Együtt bosszankodunk üzleti kudarcainkon, s ritkább esetben együtt örülünk a sikereinknek.

Ismerem a szombati közönséget, akik közül sokan majd egy évtizede hozzám is járnak. Hétről hétre várom őket, s ha egy-két alkalommal elmarad valaki, aggódom érte. Aggódom, hátha történt vele valami, amit sose tudok meg pontosan, hiszen a legtöbbjüknek a teljes nevét sem tudom.

Több mint százéves történetének bemutatása során azt tartottam szem előtt, hogy a piac minden esetben a történelem gazdasági, társadalmi változásainak jelentős tükre. A kereskedők sorsa ezen belül, ezeknek a változásoknak a függvényében lendült egyszer fel, máskor le.

Mivel a 20. század bővelkedett viharos eseményekben – gondoljunk csak a világháborúkra vagy a szocializmus hosszú korszakára –, ezért a Tangó életében is inkább a „lenn a kerék" állapot dominált. Az olvasónak úgy tűnhet, hogy ez a vándorló közösség száz év alatt épphogy túlélte a viharokat. A meggazdagodás legfeljebb csak a legszemfülesebb, legtehetségesebb egyéneknek adatott meg, s ehhez a történelem ritkán nyújtott segédkezet. Egyet azonban minden ószeres, zsibárus és kereskedő, aki a könyvben szerepel, jól példáz: hogyan lehet a jég hátán is megélni jó értelemben vett furfanggal, találékonysággal, kitartással, bátorsággal. Ez a könyv elsősorban a piac kereskedőinek és törzsközönségének íródott, akik minden szombaton érdeklődnek a könyv sorsáról. Egyúttal azoknak is, akik nosztalgiával gondolnak arra a helyre, ahol az első farmerjüket vették, ahol más levegőt szívtak, mint a városban. És természetesen mindenkinek, aki hallott az Ecseriről, de nem járt még kinn, nem fáradt el a zsibogástól, s nem vett még részt egy eredményes alkuban. Nem találkoztam olyan emberrel, legyen idős vagy fiatal, aki, ha azt mondtam, „Az Ecserire megyek", megkérdezte volna, hogy „Mi is az?", vagy hogy „Hol van?".

Története több mint százéves

Remélem, sokan olvassák majd el a száz év történetét,

a szájról szájra járó ócskapiaci adomákat. Nem reklámot akarok csinálni (bár az sem ártana), hanem a történelem egy izgalmas korszakát kínálom fel. Arra törekedtem, hogy ne száraz, idegen szavaktól hemzsegő dokumentumot hozzak létre, amit az olvasó nyomban visszatesz a polcra. A forrásokat feltüntető, adatokat tartalmazó jegyzeteket és irodalmat mellékeltem.

A munkám során sok nehézséggel találtam szemben magam. A piacon egyszer csak elkezdték bontogatni a régi épületeket. Alig volt idő, a fotóst, Vizmathy Ilonát sürgetve lencsevégre kapni a híres Lepkét és megörökíteni zegzugos passzázsait. Az anyaggyűjtés is akadályokba ütközött: volt, ahol nem szívesen adtak információt a jelenlegi piacról, illetve nem adtak kellő segítséget a kutatáshoz, archív képanyag gyűjtéséhez. Az Országgyűlési Könyvtár dolgozóinak támogatása így különösen értékes a szemememben, köszönöm a segítségüket.

Köszönet illeti még e helyen László Erikát, az Ecseri törzsközönségéhez tartozó sikeres írót. Ismerve néhány rendszerváltás előtti publikációmat, ő serkentett ennek a rendkívül izgalmas ócskapiaci történetnek a megírására, továbbá férjemet, Csepeli Miklóst, aki mindvégig segítette munkámat.

I.
HASZNÁLTCIKK-„ÁRUHÁZ” A TELEKI TÉREN
(1897–1950)

Előzmények, a legendás Thaisz-vagyon

Az ócskapiac állomásait nem jelzik emléktáblák, s múltja mindmáig a történelem feneketlen kútjának mélyén szunnyadt. Legfeljebb egy könyvbúvár találkozhatott a fővárosról szóló iratokban néhány szórványos adattal. Kevesen gondolnák, hogy az Operaház egykori helyén, a 19. század második felében zsibogó ócskapiac hangzavara verte fel az autók még nem járta város csendjét. Kalapos, kaftános, szakállas árusok pakolták zsákjaikból az asztalokra és a földre az előző napokban összegyűjtött holmit. Az ide sereglő emberek velük alkudoztak a 48-as szabadságharc emléktárgyaira, a forradalmárok elkobzott értékeire, hogy aztán ereklyeként őrizzék vitrinjeikben. Az elszegényedett családok holmija is itt talált vevőre.

A Hajós és a belvárosi, ma díszes kirakatokkal ékes Párizsi utcában (egykor Trödler Gasse = Zsibárus utca) árusok zegzugos boltocskáinak kacatjai között férfiak és nők kutakodtak, kincsek, vagy csak használt ruhák után.

A turkálás lenézett, megvetett foglalatosság volt, de aki fittyet hányt mások véleményére, és – nem félve a zsibárusok és ószeresek közé keveredett tolvajok, orgazdák, vetkőztetők és gonosztevők inzultusaitól – kitartóan vadászott, mesés vagyonra tehetett szert. Így ment ez to-

vább akkor is, amikor az Operaház építése miatt a nagyobb Újvásártérre (ma Köztársaság tér) kergették a kereskedőket.

A „zsidó piac" továbbra is ritka lelőhelynek számított. Közönségének egy része a piaccal együtt jött, s köztük a szegény emberek mellett a tehetősebb előkelőségek is megfordultak. A vadászó gyűjtőkhöz tartozott a kétes hírű, prostituáltakat megsarcoló rendőrkapitány, Thaisz Elek és felesége, Reich Fáni, aki a piacról legendás kincset szedett össze. Ennek hírére egyre több meggazdagodni vágyó kereste fel az ócskapiacot.

A kereskedők áruinak nagy részét nem a szabadságharc után elkobzott értékek alkották, hanem inkább adóhátralékos kisemberek ingóságai, melyek között kevesebb értékes holmi akadt. Így érte meg az ócskapiac a századfordulót, amely a millenniumot is jelentette az ország, s elsősorban a főváros számára.

Az államalapítás ezeréves évfordulójára Budapest világvárossá fejlődött: a régi belváros piszkos utcáit, düledező nyomorházait lebontották, s a helyükön épült széles Andrássy sugárúton pompás palotákat húztak fel. Az új, emeletes házakkal beépített Belvárosba vezetve két új híd szelte át a Dunát: a Ferenc József (ma Szabadság/ és az Erzsébet híd. Tehetséges építészgárda munkálkodott ma is gyönyörű épületeink létrehozásán. Steindl Imre közreműködésével felépült a világviszonylatban is kiemelkedő szépségű Országház. Alpár Ignác tervei alapján született meg a Tőzsdepalota, a magyaros motívumokkal ékeskedő Posta-takarékpénztárat pedig Lechner Ödön álmodta meg. A Várhegy is akkor vette fel mai megjelenési for-

máját Hauszmann Alajos elképzelése szerint a királyaink dicsőségét és pompáját árasztó palotával, a Schulek Frigyes kitalálta imponzáns, leheletkönnyű neogótikus csip-

Az államalapítás ezeréves évfordulójára Budapest világvárossá fejlődött (korabeli képeslap)

kedíszeivel égbetörő Mátyás-templommal s a hozzá idomuló Halászbástyával. 1897-ben óriási eseménynek számított a párizsi, londoni mintára tervezett, többségében napjainkig működő öt vásárcsarnok (Vámház krt., Hold utca, Rákóczi tér, Klauzál tér, Hunyadi tér) egyszerre, egy napon történő felavatása. Alapjaik lerakását már az motiválta, hogy az egyre szépülő fővárosban minél kevesebb maradjon a lármás, piszkos piacokból. E fényes, európai szintre emelkedő város vezetősége úgy döntött, hogy ebbe a miliőbe az ócskapiac végképp nem illik, és

az Újvásártérről kitelepítette az akkor külső területnek számító Teleki térre. Kialakítására az 1850-es évek városrendezésekor került sor. Eredeti neve Baromvásártér volt, de közben hívták Széna térnek is. A Teleki László elnevezést 1874-ben kapta. Az ócskapiac történetének következő szakasza 1897-tel[1] indult.

Opera vagy kóceráj

Még a kitelepítéssel sem tudták azonban leplezni, hogy a főváros, csakúgy, mint az egész ország, a végletek színtere volt: Nyugat és Kelet ötvöződött itt. Míg a belső kerületekben, a gazdasági-társadalmi fejlődést s a világvárosi pompát szimbolizáló fényes épületek között cilinderes, frakkos arisztokraták és nagypolgárok, selyemruhás dámákkal az oldalukon száguldoztak négylovas hintón az Operabálra, kerti mulatságokra, színházi bemutatókra, a város másik részén, a peremkerületekben, a Fiumei úton, a Kerepesi temető környékén zsákos ószeresek vonultak a napközben összeházalt, megunt, levetett, kidobott göncök, tárgyak halmazával a Teleki tér irányába, az intézménnyé nőtt keleties zsibvásárra.

„Kinek pénze van, menjen az Operába, / Kinek pénze nincs, menjen a kócerájba" – üzente a kuplé, és a pesti emberek meg a vidékről ide látogatók is követték ezt a tanácsot. Ruházkodni, berendezkedni özönlött ide mindennap az ország szegényebbje, s kincseket találni jó néhány könyvböngész, gyűjtő, egyetemi tanár és kereskedő. A kezdő regényíró pedig anyagért, tapasztalatért.

„Méltóságos gróf Teleki tér". Az előtérben jól látható a kézikocsi, a kordé, amelyen az árut szállították

Áthelyezésének első pillanatától kezdve beceneveket aggattak az ócskapiacra. Hívták Tangónak, ami a Teleki tér régi elnevezéséből, a Tandelmarkból eredő szójáték, a térre összehordott ócskaságokat gúnyolva pedig „Méltóságos gróf Teleki térnek".[2] Elég volt azonban csak enynyit mondani, hogy „zsibaj", vagy „Teleki" és azonnal értette mindenki. Sokan nem tudták, hogy hol vannak a múzeumok, az Opera, de a Teleki térre szinte mindenki kitalált.

„A nagy tér északi sarkában, ahol a sátrak és bódék vásárrá alakulnak, mindent kaphat az ember, olyan, mint egy *modern nagyáruház,* ahol azonban minden holmi ócska. Ez a Teleki tér egyik része. A másik, talán még érdekesebb: a börze. A nagy üvegtetővel borított épület,

hol a Teleki tér kereskedői összeállnak, kicserélik holmijukat, föl- vagy lenyomják az árakat, vesznek és eladnak maguk között, s amelynek még büféje is van, mint az értékpapírtőzsdének. Kívül az egész környéken, ahol már nincs Teleki tér, a szomszédos utcákba, befelé a Csikágó mélyére nyúlik ez a nagy börze, ez a hatalmas vásár, ott is sok száz üzlet, mind odanőve a Teleki térhez."[3]

Az elsö bécsi uri ruha-raktár
ROTHBERGER JAKAB,
cs. kir. udvari szállitó.
Pesten, a váczi- és régi posta-utcza szögletén 10. szám 1-ső emelet

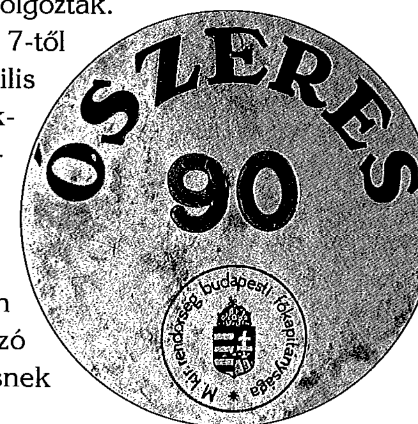
Rothberger Jakab úri ruha raktárában használtcikkeket árult. Az üzlet nem mehetett nagyon rosszul, mert a későbbiekben megvette a Váci utca egyik legnagyobb házát a Nagy Kristóf házat, ahol elegáns konfekciós üzletet nyitott

Ez a „modern", használt holmival feltöltött „nagyáruház" fontos szerepet játszott a főváros akkori kereskedelmi életében. Budapest az olcsóbb termékeket nagy mennyiségben kínáló áruházak kialakulását tekintve Európa többi városához képest elmaradt. A századfordulón Központi Áruház néven Holczer Simon alapított egy divatházat a Kossuth Lajos utcában, ez azonban a kereskedelemnek ehhez a 20. századi modern ágazatához inkább csak küllemében hasonlított. Bár szuterénhelyiségében olcsón hozzá lehetett jutni néhány divatjamúlt vagy hibás árucikkhez, luxuskivitelezésű üvegkirakatai elsősorban a tehetősebbeknek kínáltak ruhakölteményeket. Jobban megközelítette az áruház fogalmát a Goldberger Sámuel nevéhez kapcsolódó Párisi Nagy Áruház a – centrumtól távolabb, a Telekihez viszont közelebb eső – Kerepesi úton. Goldberger világot járt, tapasztalt kereskedő lévén felismerte, hogy a nagy tételben, olcsón felvásárolt áruval tudja megalapozni jövőjét. Üzlete – a nyugati mintákat követve – elsősorban a kiskeresetűeket célozta meg. „Nagy forgalom, kis haszon" volt a vezérelve, s a helyiségek bazárjellegű áruval feltöltött zsúfolt polcai is ezt a célt kívánták szolgálni, amíg egy tűzvész során 1903-ban le nem égett az egész épület. Új, második életre keltéséhez idő kellett. Használtcikk-árusítással Rothberger Jakab „első bécsi úri ruha raktára" próbálkozott a 19. század második felében a Váci utca és a Régiposta utca „szögletének" pincehelyiségében. A szűk körülmények között áruházi szintű árusítás azonban itt sem valósulhatott meg.[4] A Telekinek, a pesti szegény emberek első nagy, olcsó és (a lakberendezéstől az öltözködésig) mindent kínáló használtcikk-„áruházának" így a századfordulón nem akadt versenytársa.

Ó-ó-sze-e-eres! Itt az ó-ósze-e-eres!

Az ószeresek az árut házalással biztosították, s hogy mindenki kedvére tegyenek, szorgalmasan dolgoztak. Nyáron (május 1–szeptember 15.) reggel 7-től délután 6-ig, télen (szeptember 16–április 30.) 8-tól 2-ig. Oldalukon beköthető zsákkal, a mellükön fityegő, feltűnő pléhtáblával, rekedtre kiabálták magukat:

„– Ha-andlé! Itt a ha-andlé! Mi van eladó?"

A későbbi időkben a német handeln (kereskedik, alkudozik) szóból származó elnevezést magyarosítva inkább ószeresnek hívták magukat, és így kántáltak:

„– Ó-ósze-e-e-res! Mindenféle ó-ócska ruhá-át, cipő-őt, vasa-at, bú-útort, üveget, rongyot ve-esze-ek!"

Kicsit eltorzítva:

„– Ú-sze-e-ere-es! Itt az ú-sze-e-eres!"

Néha visszakiabáltak nekik:

„– Szeressen a fene!"[5]

A szeméttelepeken és a kukákból guberált cipőkrémes dobozokat már várta az új cipőkrém-„gyártó", aki házi viaszból és egyéb anyagokból kotyvasztott új tölteléket beléjük

Ószeres csak az a 33 éven felüli, magyar anyanyelvű, feddhetetlen erkölcsi életű, legalább egy éve budapesti lakos lehetett, aki egyúttal az ószeres egyesületnek is tagja volt. Idővel segítsége is akadt egy kézikocsit húzó személyében, aki őt távolról követte. A kordéra egy ütött-kopott ládát tettek, amelyen feltüntették az ószeres nevét és címét. Kocsmában, kávézóban nem házalhatott, s csak azzal köthetett üzletet, aki be-, illetve felhívta magához.[6]

A prolinegyedekben korán reggel el lehetett kezdeni az árubeszerzést, mert itt a reggelit az ószerestől kapott pénzen vették. Ezeken a helyeken csak limlomot tudtak összeszedni, de nem volt olyan rossz holmi, ami ne lett volna jó még valakinek. A szegényházba költözött emberektől vásárolt rongyokat megvette pénzért és még rosszabb gönceiért egy munkanélküli. A szeméttelepeken és a kukákból guberált cipőkrémes dobozokat már várta az új cipőkrém-„gyártó", aki házi viaszból és egyéb anyagokból kotyvasztott új tölteléket beléjük. A rozoga ágyra egy fiatal munkás és újsütetű felesége alkudott, mert az ágy, amelyben eddig együtt aludtak a mamával, a hármas teher alatt leszakadt.

„Egyszer voltam nálatok,/ Leszakadt az ágyatok, / Sej, haj Lina! / Nincsen abban szégyen, / Veszünk egyet a Teleki téren " – rikácsolta egy rekedt fonográf nap mint nap.

Az ágy ebben az időben a munkáslakások legfontosabb bútora, s nemegyszer egy kisméretű szobában négy vagy még több is akad belőle. Előfordult, hogy váltott

A szegények piaca a 20-as évek végén

műszakban aludtak rajta a család tagjai és az ágybérlők[7], ezért az ószeresek a nagy kereslet miatt szívesen vállalták a fekvőhelyek házhoz cipelését is.

Előkelőbb kerületekben, mint például a Terézvárosban kilenc–fél tíz előtt semmi értelme nem volt házalni, mert itt ilyenkor még aludtak a nagyságos asszonyok. Több helyen felirat tiltotta a házalást, az ószereseknek azonban ezekben a házakban is akadhattak kapcsolataik. Az itteni behívások kevesebb, de jobb minőségű árut

eredményeztek: szőnyegek, mozsarak, porcelánkészlet-töredékek, ruhaneműből pedig sokszor elegáns frakk és cilinder is akadt. A holmit a tulajdonos nemegyszer a cseléddel küldte le. A handléval közvetlen kapcsolatba e helyeken a szolga került, az alku lebonyolítása is rá hárult.[8]

Az alku stratégiája

Fogyasztókat vonzó erejét a Teleki „áruháznak" az is adta, hogy a pesti kisboltokon és műhelyeken kívül csak itt lehetett – de itt nagyon! – alkudni. Az alku a vásárláshoz tartozó célszerű szórakozást jelenti, afféle hazárdjátékot, melynek nyereménye kisebb-nagyobb megtakarítás lehet, attól függően, hogy a vevő hogyan tudja csűrni-csavarni a szavakat, mennyire kitartóan és határozottan tud fellépni az eladóval szemben. A Telekin mindenki alkudott: alkudott a handlé, mikor házalt, a zsibárus, mikor továbbadta az árut, és végül a városból és vidékről oda járó vásárolni szándékozó mindkettőjükkel.

A legnehezebb dolga az ószeresnek volt, mert a láncolatban ő volt az első felvásárló, neki kellett a legolcsóbban megvenni az árut, hogy az később mindig drágábban cserélhessen gazdát. Ahogyan ő alkudott mind a két – a szegényebb és a tehetősebb – körzetben, abban a stratégia művészetének minden csínja-bínja érvényesült. Míg az eladó az egekig dicsérte az ócska limlomot, az ószeres mint vevő lefitymálta. A megegyezést általában sértő visszavonulás, majd kegyes visszatérés előzte meg. A szö-

Az alku a vásárláshoz tartozó szórakozást jelenti

veget, sőt a mozdulatokat is családtagként vagy kocsihúzóként elődeiktől lesték el, s az évek során minden vásárlásnál alkalmazták. Így viselkedtek a következő nemzedékek is. Darvas József, aki elkísért gyűjtőútjára egy ószerest, a következőképpen írja le az egyezkedést három levert zománcú edény és két pár elkoptatott gyermekcipő fölött:

„– Mit adna ezekért – kérdezte az asszony alázatosan. Nem mit ad, hanem mit adna?

– Ezekért? Alighanem semmit – volt a válasz fölényes gesztusokkal –, kár a ládát velük tölteni.

– Az edények jók. Azokat vegye meg!

– Nézze, jó asszony, nem akarom a maga nyakán hagyni ezeket a vacak cipőket. Adok az egészért 70 fillért.

– Hetven fillért? Csak az egyik lábas megfoldozása egy éve ötven fillér volt. Legalább nyolcvanat!...

Ő azonban először letette a zsákot a padlóra, és a holmikat kezdte rakosgatni. Egyenként megfogott, megnézett minden darabot. Ezt is csak azért, ne gondolja az asszony, hogy ő valami jó vételt csinált.

– A nyelve is ki van szakadva – mondta az egyik cipőre olyan hangsúllyal, mintha már a beígért hetven fillért is sokallná.

– Most már megvette. Csak fizesse ki! – egyezett bele az eladó, mikor látta, hogy a másik a kilincs felé nyúl. " [9]

Ilyen és ehhez hasonló helyeken az ószeres gyakran nem készpénzzel fizetett. Előfordult, hogy selejtes edényeket vett a gyártótól, s arra cserélte el a holmit.

Jobb helyeken rövidebb volt az alku, itt ugyanis az „urak nagyon fölláttak", mintha ők tennének szívességet, s alaposan felsrófolták az árat.

„– Nem ért a ruhához, vagy csak adja az értetlent? – szóltak keményen a handléra – engem nem lehet becsapni!"[10] – s ezúttal ők tettek egy lépést a kilincs felé.

A polgári ruházat darabjai ezekről a helyekről kerültek a Telekire. Elszegényedett úrinőktől finom alsók, új pongyola, selyemblúz, az uraktól sétapálca, esernyő, nyakkendő, kesztyű, s mind a két nemtől a polgár legfontosabb szimbóluma: a kalap. A tárgyak közé nemegyszer ezüstholmik is vegyültek: ékszerek, étkezőgarnitúrák, s az óra is jó árunak számított. A vásárolt tárgyakról az ószeresnek listát kellett vezetnie a zsebjegyzőkönyvébe (ma vételi jegynek hívják), amely feltüntette az eladó nevét és címét. Ezzel tudta bizonyítani, hogy nem lopott áru került a zsákjába, kocsijára.

Az árusítást az üveggel fedett csarnokban, az ószerestőzsdén, helypénz fizetése ellenében, állva engedélyezték

Az alku szövegét, sőt a mozdulatokat is az évek során minden vásárlásnál alkalmazták

a házaló handléknak. A későbbiekben, mikor az ószeresek után kézikocsin húzták az árut a segédek, érkezési sorrendben oldalra kellett állni. Egész délelőtt tartott a lassú didalmenethez hasonlító kordés vonulás a Teleki tér irányába. Az ószeresek csoportokba verődve, gesztikulálva, beszélgetve követték a kocsikat, s a jobb helyekért hangosan civakodva tolakodtak. Az összeszedett holmik között a láb nélküli asztaltól kezdve a dugóhúzóig, rongyáruig minden volt.[11] A szabályzat szerint az összeházalt holmit először a házalásra magukat nem adó bolttulajdonos zsibárusoknak kellett felajánlani megvételre.[12]

A szakállas nábobok

Hosszú szakállal, kaftánban, kalappal a fejükön, mint a nábobok ültek üzleteikben vagy előtte a zsibárusok[13] – többnyire öreg zsidók – és várták a handlékat és a vevőket. A boltocskákhoz árverezés, esetleg iparigazolvánnyal rendelkező családtagként öröklés útján juthattak és a bódék elhelyezkedése szerint különböző összegű bérleti díjat fizettek.

A zsibárus és az ószeres kapcsolata kezdettől nem volt felhőtlen. A zsibárus ugyanis sokszor hiába reménykedett a jó vételben, az ószeres kiiktatta az üzletből, és közvetlenül a piacra betérő vevőnek adta el a holmit. Fittyet hánytak a rendeletnek arra a pontjára is, amely szerint az összeházalt holmit eredeti állapotban, javítatlanul kell továbbadni. Családtagjaik segítségével a tárgyakat, ruhákat restaurálták, kitisztították, s ezután megemelt áron

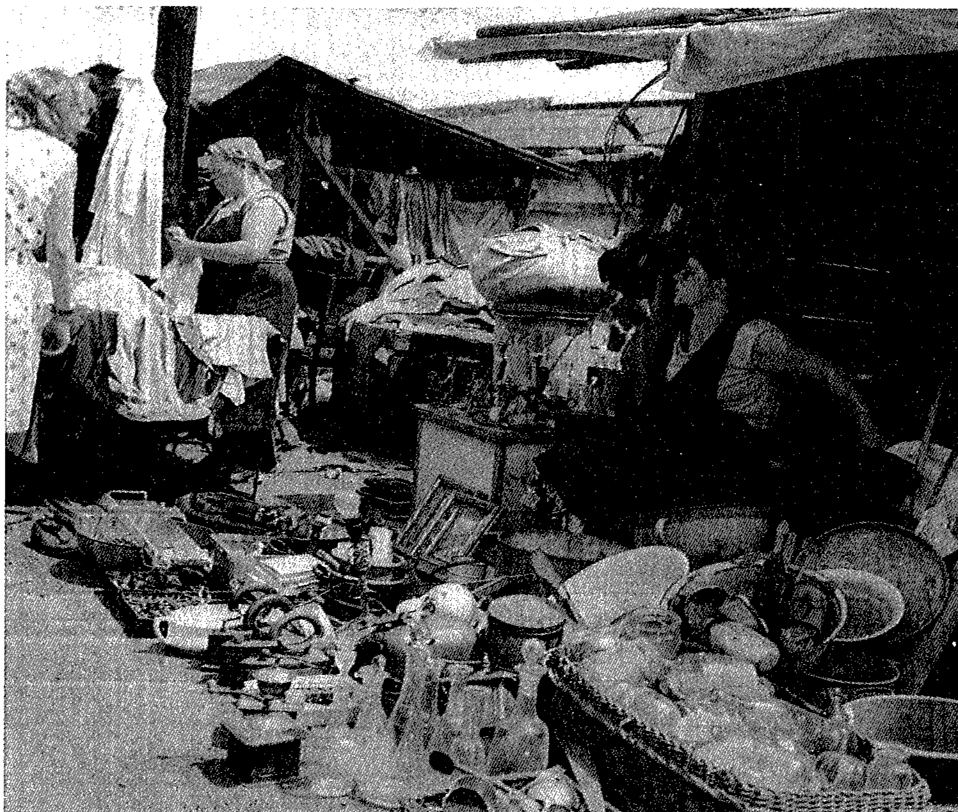
kínálták a vevőknek. Ennek következtében a századfordulón kb. hatvan zsibárus feladta az üzletét, és a továbbiakban inkább ószeresként tevékenykedett.[14]

A határozatok egyéb paragrafusait sem tartották be a kereskedők. Így például „tilos volt a vevők után kiáltozni, azokat csalogatni, húzogatni, a szomszédtól elhívni, a járókelők útjába állni".[15] Aki ez ellen vétett, azt a telep felügyelője először megintette, majd másodszor 5 forintig terjedő pénzbírsággal sújthatta. Az összeget a fővárosi szegényalap javára kellett fordítani. A szemtanú újságírók azonban többször említik, hogy a vevőknek látszó személyek elé hangos, csalogató szavakkal, egymást fellökve rohantak a kereskedők, s el sem engedték őket, amíg nem vásároltak sokszor nem is óhajtott cikkeket, mint például idősek bölcsőt, kislakásban élők zongorát, s napsütésben sétálók esernyőt.

Zsidó házaló kereskedő (rézmetszet, 1852)

A Teleki nyáron reggel 6-tól este 8 óráig, télen reggel 7-től este 6 óráig, vasárnap déli 12 óráig várta az árusokat és a vevőket. A vasárnapi nyitva tartás az 1900-as évek elején problémás volt. A zsibárusok ezen a napon szívesen látták volna zárva a piacot, így ugyanis a handlék a szombaton összeházalt holmit csak nekik tudták volna gyorsan továbbadni. Mivel azonban a városban vasárnap délelőtt mindenhol nyitva voltak az üzletek, így magától értetődött, hogy ez alól a Teleki sem lehet kivé-

Az árusoknak tilos volt a vevők után kiáltozni, a járókelők útjába állni

tel. A vasárnapi nyitva tartást az is indokolta, hogy a munkások és a középréteg kis jövedelmű vásárlói főként a munkaszüneti napokon tudtak a Telekire menni, hogy keresetüknek megfelelően lakberendezési tárgyakat, szerszámokat, ruhaneműt vegyenek.

Igényeiket a nagy területen terpeszkedő Teleki „áruház" bőven kielégítette. Az itt vásárló emberek kis lakással rendelkeztek (a kishivatalnok egy-két, a munkás egy szobával, s valamennyien konyhával), s ők voltak, „akik a divatról lemaradtak".[16] Itt nem sok utánjárásába került a munkásnak munkaruházatát, a puhakalapot, a nyűtt öltönyt, a kockás inget és a magas szárú cipőt összeszedni. Az egyes foglalkozási ágak képviselői sem kotorásztak hiába. Akadt itt frakk és csokornyakkendő a pincérnek, szalonkabát a házitanítónak, angol kosztüm a nevelőnőnek, sapka a hordárnak. Senkit nem zavart közülük, hogy a ruháknak előző viselőjük volt, otthon kitisztították, feljavították őket, és hordták kisebbre szabva még a gyerekeik is. A fiatalabb generáció tagjai egyenesen megtisztelőnek tartották az uraságoktól levetett holmit hordani, divatosabbaknak, rangosabbaknak érezték magukat benne.[17]

A kicsit módosabb kereskedő- és iparoslányok a Telekin inkább csak ruházatuk kiegészítő kellékeit keresték: kesztyűt, bizsut, harisnyát, cipőt. Használt ruhára magától értetődően csak a szabók, illetve a magasabb keresetű szakmunkások és hozzátartozóik nem szorultak.[18]

„Nemzeti jólétünk érdeke a takarékosság"

Olykor a riporterek a kispolgárság jobb körülmények között élő csoportjaiba tartozó hölgyekkel és urakkal is találkoztak a piacon. „Május van... két polgári öltözetű hölgy közelít a napfényben. Az egyiken porköpeny. Nevetgélve mustrálgatják a cipőket, mintha csak a kíváncsiság hoz-

ta volna őket ide. Egy óvatlan pillanatban azonban az egyik hirtelen leül, és már próbálja is a sárga és bízvást jobb időket is látott cipőket. Nem sokat alkuszik, fizet, aztán továbbmegy...

Most egy beretvált arcú fiatalember törtet keresztül a tömegen. Fekete vasalt nadrág, divatos felöltő, égszínkék, mélyen kivágott mellény, kemény mellű fehér ing van rajta. Kalap, kesztyű, sétapálca. Otthonosan megáll az egyik árus előtt, aki nyomban szolgálatkészen keres számára kabátot, mellényt.

– Csínos és jó szövet.

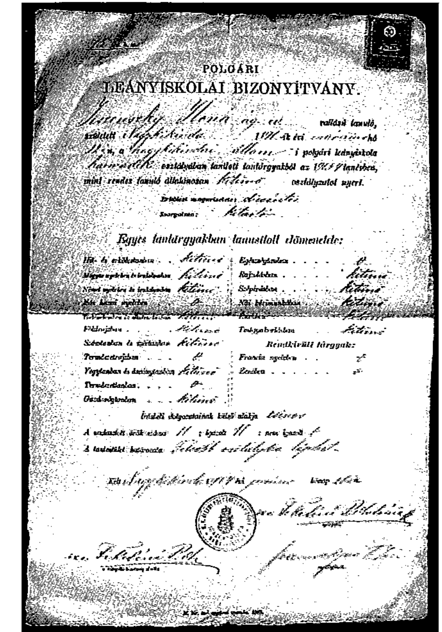
És a fiatalember rögtön leveti felöltőjét és próbálja a kabátot. Tükör persze nincsen, de az árus biztatja, hogy nagyon jól áll és egészen modern szabás. A fiatalember sokallja a kabát árát, de az árus nem enged.

– Ön nem laikus – mondja a fiatalembernek –, ön érti, hogy mi a jó szövet.

Ez hatott. A kabátot összegöngyölik, becsomagolják, a fiatalember hóna alá kapja, és villámgyorsan kisurran a csarnokból."[19]

Nem csoda, hogy a század első évtizedeiben itt kerestek ruhát a jobban öltözködő emberek is, mert egy férfiöltöny városi áráért itt többet, és hozzá még kiegészítőket – kalapot, kesztyűt, inget, esernyőt – is lehetett venni.

A takarékosságot nemcsak a szükség diktálta, hanem az a hasznossági szemlélet, amelyet még a felsőbb polgári leányiskolákban is alaposan a növendékekbe sulykoltak. „Óvakodnunk kell a káros fényűzéstől, egy télikabát például szükséges. Ha már egy jó van,... akkor fölösleges, ha kopott, de még javítható, akkor egy télikabát nélkülözhető kiadás... Az elromlott dolgokat kijavítjuk, tisztogatjuk, foltozgatjuk. Nemzeti jólétünk érdeke a takarékosság"[20] – olvashatjuk a polgári leányiskolák „Háztartástan" tankönyvében.

POLGÁRI
LEÁNYISKOLAI BIZONYÍTVÁNY.

Egyes tantárgyakban tanusított előmenetele:

Rendkívüli tárgyak:

Az 1904-ben végzett Jeszenszky Ilonát bizonyára jól megtanították takarékoskodni az iskolában

A Telekin minden vásárló jól járhatott, mert a piacon nemcsak olcsó, de egyúttal divatos ruhákat is össze lehetett válogatni. Kapható volt itt a nagypolgári viseletnek minden darabja: cilinder, zsakett, nyári, téli kalapok, csipkés napernyők a hölgyeknek, s minden, amiben a kispolgár is úrnak érezhette magát. A gazdag urak és úrinők ezeket a holmikat, miután megunták őket, odaajándékozták a környezetükben élő inasoknak, szobalányoknak, szegény rokonoknak. Az utóbbiaktól kerültek a piacra a ruhák az ószeresek közreműködésével.

A Telekin a kispolgárok[21] találhattak három-, vagy inkább csak kétszobás lakásaikhoz bútorokat is. A hagyományos kispolgári szoba berendezéséhez általában kárpitozott ülő- és fekvőalkalmatosságok, kétajtós szekrény, asztal és kevés dísztárgy tartozott. Szabó Dezső „Elsodort falu" című művének női főszereplője a Csalogány utcában hasonló berendezésű lakásba költözött: „A két szerény szoba egymásba nyílt, a külső tágasabb... szalon, ebédlő és nappali... a kanapé közepén vörös ripszes díványpárna, hátán pókhálószerű csipkedísz, előtte ovális asztal... az asztal körül hat vörös ripszes fotel...

Olykor jobb körülmények között élő kispolgárok is megfordultaktak a piacon

Minden második fotellábból hiányzik a karika. Az ablakok felett egy porral fátyolozott sötétvörös drapéria, melyről kétfelől fehér csipkefüggöny folyik le a nyári legyek emlékeivel. A falak mentén két szekrény... az ágyak tetején két váza... A belső szobában ágy, felette egy liliomos Mária... az ágy lábánál pléhmosdó, rajta mosdótál, beleállítva egy lepattogzott zománckanna... a földön keskeny, kopott, cafatos szőnyeg".[22] Ennek a berendezésnek minden darabját, ebben az állapotban, könnyedén

össze lehetett szedni a Tangón. Ilyen lakberendezési tárgyakat, bútorokat és kiegészítőket szükségből gyakran adtak el az emberek az ószereseknek.

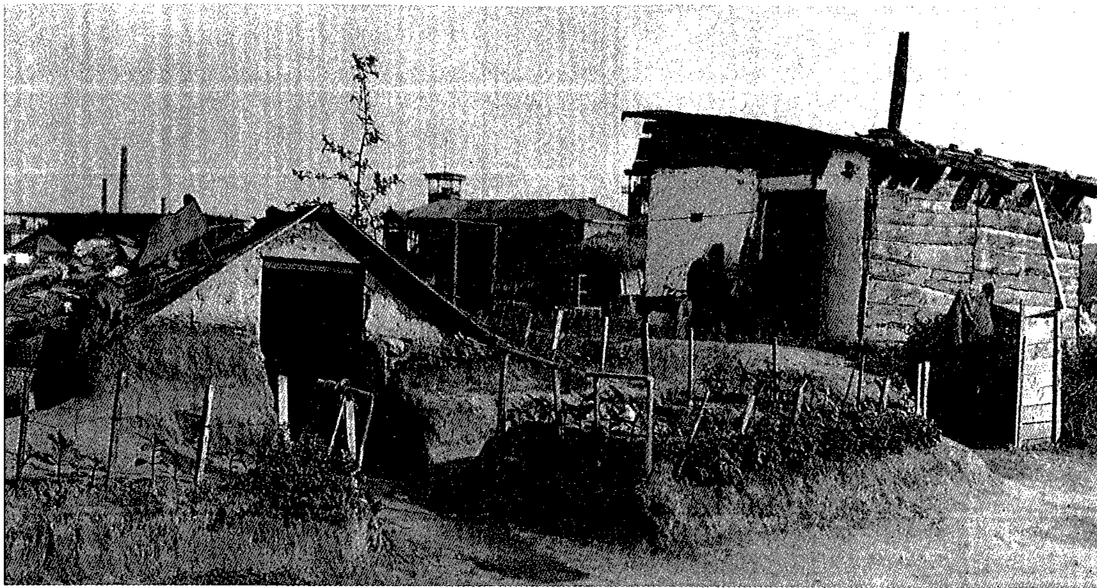
A Teleki fél évszázadon át – különböző intenzitással – nemcsak az egész ország takarékos, kis keresetű és szegény embereinek beszerző-, de egyúttal utolsó kacatjainak értékesítési helye is volt.

A kubikosok

Létrejöttének idején a piacot pezsgő forgalom jellemezte. A társadalom előzőekben említett képviselőin kívül a gyűjtők és a kereskedők is kijártak vásárolni. A hétköznapi forgalom meghaladta a napi tízezer főt.[23]

1905-től a belső kormányzati és az Oroszországból átcsapó forradalmi válság, valamint a tömeges kivándorlások (1899–1913 között majd másfél millió ember hagyta el az országot) hatása érezhető volt a Teleki téren is.

A forgalom megcsappant, s a növekvő szegénységet a tér egyik sarkában a munkanélküliség konkrét megjelenése: a munkára váró kubikosok gyülekezete tükrözte a legmarkánsabban. Tulajdonképpen már az ócskapiac idehelyezése előtt is itt voltak, számuk azonban ebben az időben a Békésből, Csongrádból talicskával Pestre jövő munkában reménykedőkkel hatalmasra duzzadt. Magukkal hozták szerszámaikat, napi betevő falatjukat (kenyeret, szalonnát, krumplit), a főzőbográcsot, s a tűzhelynek szánt feneketlen, oldalán kilyuggatott, felülről lefelé átvágott szemetesvödröt. Itt főztek, ettek, aludtak a bódék védel-

A városrészeket jellemző ellentétek a tízes évek elején új elemekkel bővültek

mében, s itt ruházkodtak. A munkához szükséges vászonnadrágjukat, ünnepi puhakalapjukat, szövetöltönyüket ebben az „áruházban" ők is megvehették. S ha éppen pénzt kerestek, s a hét végén hazalátogattak, ajándékot (réklit, kendőt) is találtak falun maradt feleségeiknek.[24] A kubikosok hosszú időre a Teleki tér szerves részévé váltak.[25]

A városrészeket jellemző ellentétek a tízes évek elején új elemekkel bővültek. Míg a Teleki téri ócskapiacon egyre nagyobb lett a szegénység, a belterületeken a fényes palotákban – küllemre nézve mindenesetre – áruháznak mondható üzletek nyitották meg kapuikat. 1910-ben a Bécsi utcában a Fischer Simon és Társa Rt. ruhaanyagok

árusításával kezdte tevékenységét. A leégett, de most újra életre keltett Párisi Nagy Áruház az Andrássy útra költözött.[26] Hatemeletes, márványlépcsős, üvegliftes palotája az Operaháztól, az ócskapiac első helyétől nem messze hivalkodott. Mintegy demonstrálta a több mint negyedszázaddal azelőtti „sifmanplacc"-ra" (így nevezték 1880 előtt a régi német neve: Schiffmann Platz után az ócskapiacot) emlékezőknek, hogy az ócskapiac itt már a múlté, s máshol is ilyen fényes áruházak fogják kiszorítani, esetleg tönkretenni.

Szabad zsibvásár, válogatók, suttogók, nepperek, kontárok, gimplik

A kültelekre száműzött Tangó arculatát is átalakította a világháború kitörése. Az ószeresek, zsibárusok közül nem egy lecserélte a pléhérmét katonai jelzésre, a gyűjtőzsákot hátizsákra s fegyverre. Az így megtizedelt iparigazolvánnyal rendelkezők között egyre több engedély nélküli kezdett a zavarosban halászni. A piac belső magva körül kialakulóban lévő szabad zsibvásárban, mely begyűrűzött az elárusítósátorok közé és a mellékutcákba, új, gyanús elemek tűntek fel. Ilyenek voltak a **válogatók,**[27] akik azonnali továbbadás céljából felvásárolták az ószeresek elfekvő készleteit, a hely nélküli **privátok,**[28] akik a hónuk alól árultak kanáritól kezdve kalapig mindent, amit két kézzel elbírtak. A **kontárok**[29] főként a háborús özvegyek közül kerültek ki, akik kénytelenek voltak mindenüket pénzzé tenni: először az ünneplőruhákat, majd amit hordtak, az-

tán a kredencet, a széket, majd a szomszéd is rájuk bízta a felesleges holmit.

„Eladom az ingem," „eladom a paplanom", „eladom a cipőm"! – kiáltozták.

Olykor egy-egy „rosszmájú" vevő megkérdezte:

„Hányadikat?"[30]

A kétes alakok közé tartoztak a **suttogva árulók** is.[31] Az áldozatnak nehéz volt tőlük megszabadulni, mert megragadták, sarokba vonszolták, s fülébe duruzsolva agitálták vételre. Az illegálisan, minden engedély nélkül áruló kereskedők között a legkeményebb ellenfél mindenki számára a **nepper**[32] volt. Azonkívül, hogy minden lopott holmit, „japán árut", ahogy akkor nevezték, gátlástalanul megvett és továbbadott, egész nap a becsületes, becsapható áldozatot, a **gimplit**[33] vadászta.

Szükség is volt rafinériára a pénz hiányában a piacon inkább csak lődörgő látogatók között. Az emberek fizetése általában ugyanannyi, vagy kevesebb volt, mint a háború előtt, így vásárlásra ritkán gondolhattak. A családok helyzetét még az is rontotta, hogy sokszor eltartó nélkül maradtak, mert az apák közül a harctereken többen megsebesültek, életre szólóan megrokkantak, sokan elestek, s soha többet nem tértek vissza szeretteikhez.

Míg az életszínvonal lefelé tendált, az árak felfelé mentek. A pesti újságírók, akik a háború kellős közepén is megtartották humorérzéküket, a következő anekdotát terjesztették az inflációról:

Egy parasztasszony beállít egy cipőboltba, és kiválaszt egy pár cipőt. A boltos figyelmezteti, hogy az bizony drága lesz. – Ne törődjön vele az úr! – hangzik a válasz.

Az árak nőttek, de az emberek fizetése általában ugyanannyi, vagy kevesebb volt, mint a háború előtt. Így vásárlásra csak ritkán és kevesen gondolhattak

A kereskedő 90 koronát kér a cipőért, amit az asszony alku nélkül kifizet. A kereskedőt azonban furdalja a kíváncsiság, és megkérdi az asszonyt, hogyan tud enynyit fizetni a cipőért.

– Máskor hat forint volt egy pár, de akkor hat forint volt egy liba ára is. Most 90 korona, de egy libáért is enynyit kapok. – Egy liba – egy pár cipő – szólt, s nyugodtan távozott. [34]

A cipőárus és a parasztasszony ügye ezzel rendben is volt. De mit csináljon a szegény fogyasztó, akinek cipőt és ennivalót is kell vennie: mezítláb járjon vagy koplaljon?

A rongybörze

Bizony, a ruházkodás, amely eddig a munkás- és középosztály legszegényebbjeinek volt gond, most már a tehetősebbeknek is problémát jelentett. A használt, amit ebben az időben vehettek, silány gyapotból, hulladékból, szétfoszlott anyagból készült. A békeidők jobb minőségű darabjaitól ugyanis jószántából nem vált meg senki, legfeljebb kényszer hatására adta a hadseregnek. Ezért a Telekire járók lehetőleg nem vásároltak, a régit hordták minél tovább, egészen az elrongyolódásig.

A háború alatt a Tangó minden képzeletet felülmúló állapotba került. „Hangos az utca... A természet nem tagadja meg a napfényt még a külvárosi utcától sem... A Teleki téren az árusok csarnokában bábeli zűrzavar és orrfacsaró illatok töltik meg a levegőt... A csarnok egyik

sarkában egy halom női holmi: blúz, ing, kötény, hálókabát, köpeny és miegyéb. De minden darab szánalmasan gyűrt, piszkos állapotban... Rozoga széken öreg nénike... előtte a földön hihetetlen állapotú, eladásra váró holmi. Botommal megpiszkálom az egyik meghatározhatatlan színű paplant és kérdem, hogy vajon ez is eladó? A nénike felpattan, és máris kínálja: nagyon olcsó és finom paplan. Csak nagy nehezen tudom megértetni vele, hogy inkább csodálkozom, hogy ilyen veszedelmesen piszkos holmit áruba lehet bocsátani. Különösen ágyneműt. A néni furcsán mosolyog és szól:

– Szegény embernek jó...

Úgy látszik tehát, hogy a hatóság is ezen a bölcs állásponton volt... Fojtogatott már a csarnok tűrhetetlen levegője, kifele igyekeztem a májusi napfényre. Aki meg akarja ismerni a szomorúságokat, menjen el ide!"[35]

A jobb minőségű daraboktól többnyire kényszer hatására kellett megválni

A rongybörze az Alföldi utca és a Köztemető út sarkán összpontosult. A forgalom délelőtt 11 órakor tetőzött: 2-300 ember tülekedett itt nap, mint nap. A bolttulajdonos zsibárusok bejelentésére időnként elzavarta őket egy rendőrattak, de félóra múlva mindenki visszaszivárgott. A spekulánsok úgy éltek közöttük, mint hal a vízben. Reggel megvettek egy halom rongyot, néhány nap múlva kitisztítva, kimosva a dupláját kaphatták értük.[36]

Krisztus két hala

Kitermelődött ugyan a háborús konjunktúra következtében egy újgazdag, úgynevezett hadimilliomos réteg, tagjai azonban a Tangó közelébe sem mentek. Nekik nem okozott gondot, hogy lisztért, húsért hosszú sorok álltak, s a tej hiánycikk volt, az új ruhák drágák, ha kellett, pénzért, kerülő úton mindent megszereztek. Akiknek azonban a mozgókonyha osztogatott időnként ételt, azoknak a Teleki olcsóbb élelmiszerkészlete volt a beszerzőforrásuk. A zsibárusok bódéja előtti részen eddig is áruló kofák népszerűsége ettől kezdve fokozatosan növekedett. Reggelente itt árulták a vidékről ideszállított kevés krumplit, főzelékfélét és gyümölcsöt a szekerekről. A zöldárut délre felvásárolták a konzervgyárak, hogy ősszel többért adják, meg a titkos alkuszok, akik szemmel és kézzel ígértek a kofáknak többet az előttük állóknál. Ami maradt: szilva nem kilóra, hanem zacskóba mérve, s a földön rothadó dinnyemaradék és krumpliszemek. Árak legfeljebb csak néhány deszkabódé oldalán voltak kiírva, akkor is olvashatatlanul.

Az árusokon kívül idejárt ebédelni a környék szegényekből összeverbuválódott serege. Számukat a háború vége felé egyre jobban felduzzasztották a munkanélkülivé vált emberek. A tömeges és állandósult munkanélküliség új jelenségnek számított a két világháború közötti időszakban, és áldozataik számára a Teleki téri piac reprezentatív megjelenési területnek számított. Itt vásároltak, találkoztak, ettek és ittak. Az egyenmenü piszkos lében főtt kukorica volt, hozzá újságpapírból egy kis kenyér. A

Hirdetés 1920-ból – az ecseri közönségének erre nem futotta

tehetősebbek egy szelet dinnyét is vettek. Egy öregasszonynál hal is akadt, de olyan kicsi, hogy „Krisztus nem két ilyen halból lakatott jól kétezer embert, ennek darabja 25 krajcár, Krisztus pedig olcsóbban adta."[37] Mindehhez egy vak hadirokkant kintornás a kalapjába dobott pénzért, megrendelésre muzsikált.

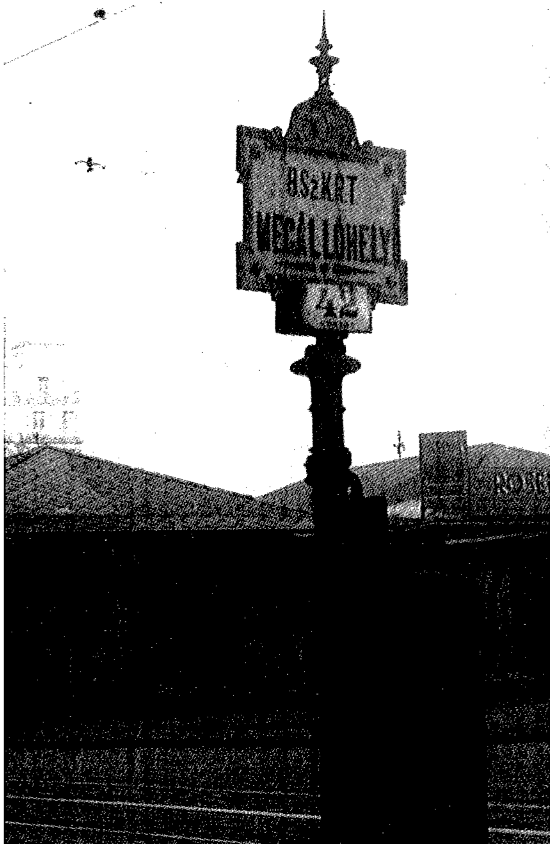
A nyomor megszüntetésére és a szabad zsibvásár eltüntetésére 1920-ban a Haller utcai Nagyvásártéren megnyitották a Teleki tér ellenpólusát, a még szegényebbek piacát.

Az 1924-ben készült hirdetés a tehetősebb vásárlóknak kínálta termékét

A Haller és a Karpfenstein utcai kihelyezett „áruosztály"

A Telekin maradtak a bódék a zsibárusokkal, az erősen megkopott csarnok az iparigazolványos és rendőri engedélyes árusokkal, az élelmiszerpiac és a kubikosok csapata. A Haller utcában, a mozgópiacon a szegény árusok, erélyes rendőri beavatkozás hatására, két sort képezve szorosan egymás mellett állva árultak. Helyüket csak akkor hagyták el, ha elkelt a portékájuk és újat akartak venni. A „keresztény piacot" – így is nevezték ezt a helyet – a huszonötös villamossal lehetett megközelíteni a Teleki térről. A szerelvényeket naponta megtöltötték a vásárolni idejáró hosszú szakállú zsidó zsibárusok. Érdemes volt idejönni, a háború utáni cuccok között akadtak értékesebb antik tárgyak, nemegyszer cirill betűs felirattal, amire azt lehetett mondani, hogy „a fiam hozta orosz fogságból", ám mindenki sejtette, hogy valószínű-

Megállóhely – nem lehetett eltéveszteni

leg egy grófi kastélyból rabolták a Tanácsköztársaság ideje alatt.[38]

Az ócska ruházati cikkekből ismét nagyobb lett a kínálat, mert mindenki mindent eladott, különös tekintettel a feleslegessé vált katonai cuccokra. Azonban hiába gyűjtöttek, vásároltak a zsibárusok a Telekire, hétszámra be se tévedt vevő a boltjaikba. Így csak egy magányos újságíró hallotta meg egy kifényesedett könyökű csíkos férfiöltöny suttogását – miközben a lepusztult, sötét bódékat recsegve, ropogva rázta a szél – hivatalnok viselőjének a háború utáni időkben tipikusnak mondható sorsáról. „Tudod, milyen állása volt a barátomnak? A legfényesebb lokálokba jártunk táncolni. Gyalog nem is jártunk, csak autón... De aztán jött a leépítés... kilincselés új állás után... mit szépítsem, zsugorodtunk, elkoptunk... és ez a vége... Hja, barátom, ilyen az élet".[39]

A téren a szabadban sem volt nagyobb a kereslet, pedig a kinti árusoknak a környező utcákban voltak a raktáraik, ahová főként a bútort keresőket csalogatták. Gyakran ruhát venni is lakásra vagy műhelybe vonszolták a vevőt. „Minden út a Karpfenstein utca 19-be vezet, s ezért nincs ruha szombaton a Telekin" – írja az *Esti Kurir* szemlésze. – „Itt a paszszírozó szitának való csodás zakót paradicsomfőzés ide-

„Minden út a Karpfenstein utca 19-be vezet, s ezért nincs ruha szombaton a Telekin."

jén közvetlenül a szabótól lehet megvenni."[40] A benti üzletekben ezért inkább csak vegyes apró holmik voltak, igaz, azok bálaszámra: szobor, kép, golfütő, játékvasút, töltőtoll, kakukkos és karóra, s sorolni sem lehet azt a sok mindent, amit műtárgynak neveznek. Három nap is kevés lett volna átbogarászni egy üzletre valót.

„Jaj, de olcsó az ára, még sincs vevő rája"

Hiába volt azonban ez a nagy kínálat, a húszas évek első felében a főváros kereskedelmében a sok jelentéktelen boltocska között megjelentek a korszerű nagy bolthálózatok, mint például a megfizethető női és férfi ruházati cikkeket kínáló Pók üzletek /az Aranypók elődje/, a Meinl csemegeboltok, az Izsák festék- és háztartási üzletek. Több kis üzlet összevonásával ekkor alakult áruházzá első helyén, a Rákóczi úton a Magyar Divatcsarnok, 1926-ban pedig egy tőkeerős külföldi cég megvalósította a kívül-belül igazi áruházat: a Corvint. Mind a kettő a kisembereket célozta meg. A Divatcsarnok, amely a Telekihez közelebb volt, minden valószínűség szerint azzal, hogy levelezett a vevőkkel és csomagban is elküldte az árut, lekapcsolta a használtcikk-„áruház" vidéki forgalmának egy részét. A Blaha Lujza téri Corvin a tehetősebb fogyasztók mellett hasonló módszerekkel csábította a szegényebb rétegeket. A vidékről is betérőnek szabott, de olcsó áron, minimális haszonnal, szezonvégi kiárusításokkal, 1 pengős áruosztállyal biztosította a kedvező vásárlást. A büfék és a kényelmes étterem egypengős menüjével, az áruházon belül üzemelő menetjegyirodákkal lehetővé tették, hogy akár egy egész napot eltölthessen valaki a Corvin falain belül.[41]

A Telekit megrázta a háború és az utána következő válságos évek, valamint a két áruház közelsége. Forgalmában a társadalom különböző osztályaiból és rétegeiből kialakuló „valamiféle tömeges városi lumpenosztály egzisztenciális bizonytalansága" tükröződött. A fogalom

Forgalomról alig beszélhetünk...

valóságos értelmében nem beszélhetünk új osztályról, és semmiképpen sem azonosíthatjuk a különböző társadalmi háttérrel az élet peremére sodort csoportokat. Nagyon is különbözőek voltak, soraikban ott találjuk a háború idején felduzzasztott hivatásos katonai állomány munkanélkülivé vált tagjait, leszerelt tiszteket és altiszte-

ket csakúgy, mint a „lumpen alkalmazottakat", vagy „lumpen értelmiséget és az esetleg munkássá válni képtelen (vagy tartósan munkanélküli) proletárelemeket."[42]

Különböztek, céljaik nagyon is eltértek egymástól, de sorsuk megegyezett abban, hogy szegényebbek lettek, s aki közülük a Teleki törzsközönségéhez tartozott, most aprópénzzel közlekedett a bódék között, vagy esetleg éppen belőlük kerültek ki a nepperek vagy a privát árusok.

„Jaj, de olcsó az ára, még sincs vevő rája" – panaszkodtak kinn is, benn is az árusok a zsibvásáron. A holmik sokszor a piac hétpróbás kereskedői között jártak körtáncot reggeltől estig, s nem egy esetben másnap hajnalban ugyanaz vette vissza drágábban, aki először eladta. Tömörülés kereskedő körül többnyire csak mesét hallgatókból keletkezett, s a történet azokról a régi szép időkről szólt, amikor még a licitálókból állt össze a csoportosulás.

Színjátékok is születtek, melyeket a nepperek megélhetésük érdekében eszeltek ki. Így például az OTI épületéből csekély táppénzzel kilépő emberek közül kinéztek maguknak egy áldozatot, egy gimplit, és a következő jelenetet játszották el:

Szereplők: eladó nepper, a vevőnek álcázott nepper, a figyelő gimpli

ELADÓ: – Hát maga megőrült? Egy értékes, nehéz aranygyűrűért nem kínál tíz pengőt sem, azért, mert tudja, hogy nincs egy vasam sem, elzsugáztam a pénzt?

VEVŐ: – Értse meg, tudom, hogy a gyűrű ötször annyit ér, de nincs nálam, csak nyolc pengő.

Az ócska ruházati cikkekből nagy lett a kínálat, mert mindenki mindent eladott

ELADÓ: – Mit, még tíz pengője sincs, szédítse az édesanyját! – ordítja megjátszva a felháborodottat.

– Kérjen a nővérétől még két pengőt! Beviszi a zaciba, s még ott is adnak érte tizenötöt, s mindenki jól jár.[43]

Az irodalmat a sárga, fűzött regények képviselték

A táppénzes mindezt végighallgatva boldogan megadta a tíz pengőt a három fillért sem érő rézgyűrűért. Eközben a zsibárus lógathatta a lábát, az ószeres pedig rekedtre kiabálhatta magát. Üzlet számukra legfeljebb csak az „irodalomban" és a „művészetben" volt.

A Telekin akkoriban az irodalmat tízfilléres, sárga, fűzött kötésű regények, esetleg a természetről szóló ismeretterjesztő tanulmányok képviselték, s ezeket főként a két világháború közötti időszak jellegzetes figurái, a téli hólapátolásból vagy más idénymunkából tengődő diplomás értelmiségiek vették meg hosszas alkudozás után, szinte ingyen.

A művészetet szakadt kofferekből kikandikáló, macskát, kutyát ábrázoló képek, nyomatok, valamint imakönyvbe rakható szentképecskék jelentették. A macskások és a nyomatok találtak leghamarabb gazdára, ugyanis a szegényeknek nem volt pénzük eredeti olajfestményekre, lakásukat csak ilyen színezett olcsóságokkal díszítették.[44]

„Napraforgót... srófokat, svábot, bolhát, poloskát tessék!"

A Teleki forgalmát a városban időközben megnyílt, utcánként csoportosított használtcikk-üzletek is jelentősen rontották. A Kinizsi utcában ekkor már negyven kisebb-nagyobb bolt kínált ócskább bútort, csillárt, műszaki árut, az olcsóbb ritkaságok boltjai pedig Lehel kürtjétől kezdve a középkori buzogányig mindent. A Király utca

úgynevezett „KÁ-PÉ" üzleteiben apróbb tárgyakat árultak: használt kölniszórót, használt bajuszkötőt, használt jegygyűrűt és nem egy helyen használt műfogsort.[45] A szőnyegkereskedők hirdetései is inkább a belső kerületekbe vonzották az embereket. Egyedül a vasasok helyezkedtek el a centrumtól távolabb eső Váci úton, ennek ellenére nekik is volt mit aprítani a tejbe. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a külvárosba, a Teleki téri kereskedőkhöz egyre kevesebb ember jutott el pénzzel a zsebében. Adás-vétel továbbra sem gyakran jött létre, sokan inkább csak enni, inni jártak ki.

A város életéhez hozzátartoztak az utcai kintornások, akik a külvárosi piacon is gyakran zenéltek

A büfék kínálata javult a háború után: almás rétes, virsli, túrós lepény várta az éheseket. Néhány helyen alkalmaztak „előevőt", aki jó étvággyal fogyasztotta egész nap az ételeket, hogy táplálkozásra serkentse az embereket. Később azonban kifizetődőbbnek bizonyultak az ingyen kapható „kóstoló-falatocskák". „Így az urak, hölgyek nem vettek zsákbamacskát."[46] A harmincas években ilyen tréfás, a valóság ihlette mondókákkal invitálták az árusok a vevőket:

„Napraforgót, tökmagot, jó pörkölt tökmagot,
Uborkát, 4-5 fillérért uborkát!
Srófokat, rugókat, szegeket!
Svábot, bolhát, poloskát tessék!"[47]

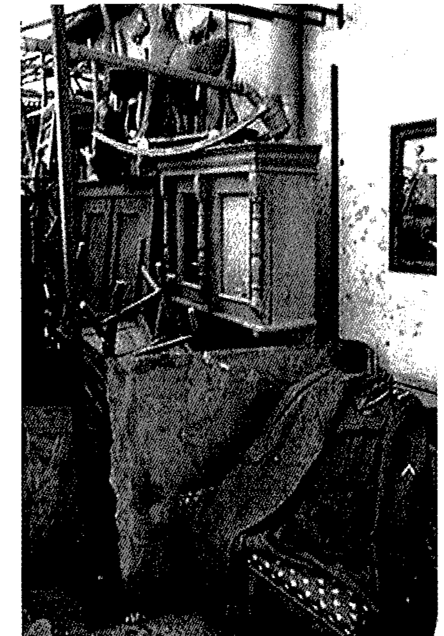
„Műbecsű és tudományos értékű tárgyak" árusítása tilos

Az előbbi hívogató versbe nem foglalták bele, hogy antik kincseket is kínált a piac az arra vadászóknak, s ha valaki Reich Fáni, az 1860-as évekbeli rendőrfőnök feleségének kitartását követte, életét, sorsát jobbra fordíthatta.

A 20. század első felének „antikjárványa", ahogy ezt az egész városban tapasztalható régiségkultuszt a *Pesti Hírlap* egyik firkásza nevezte,[48] már a háború alatt megkezdődött. Sorban titkos raktárak jöttek létre, ahol a kiváltságosok kedvükre találhattak minden korból mindenféle tárgyat. A századfordulón a Klotild-palotával szemben meg[illegible]t Uránia műkereskedés még szerény kínálattal várta az antik holmikra vágyókat, de az 1930-as években Hoffmann Ferenc műkereskedése a Városháza körúti oldalán már mindenkinek tartogatott valami csemegét. Azonkívül, hogy műtárgyakat és festményt tartott, keretezéssel is foglalkozott.

A régiségek iránti nosztalgiáról tanúskodik egy Haris bazári kereskedő beszámolója: „Azzal térnek be hozzánk, hogy szeretnék régiesíteni ékszereiket". Egy másik belvárosi kereskedőnél az egyik vevő kifejezetten „szúette fájú" éjjeliszekrényt keresett. Mivel ilyen éppen nem volt a készletben, a szemfüles bolttulajdonos megcsináltatta az óhajtott darabot az egyik ismerős asztalossal. „Addig lövöldözték sörétes puskával a jót, míg kellő számú valódi szúette lyuk keletkezett benne."[49] Sok leleményes kereskedő akadt még a városban, aki a meggazdagodás reményében hasonlóan antikolta az üzletében árult tárgyakat.

A városi bolttulajdonosok régiség -„nagykereskedése" nem lehetett más, mint a Teleki. A piacon eredeti régi és antikká varázsolt új holmik eddig is akadtak. Az „antikjárvány" fokozódásával azonban nemcsak a zugárusoknál voltak zsákszámra megtalálhatók, de az ószeres tőzsdén és a zsibárusok üzleteiben is. Gyakran előfordult, hogy a piac lump elemei a tárgyakat nem vették, hanem lopták, s a zsibárushoz is ki tudja, milyen úton, honnan, kitől jutottak az értékes régiségek. A bűnözés csökkentése érdekében legegyszerűbbnek a piaci régiségkereskedelem korlátozása látszott.

Ezeket a bútorokat nem kellett mesterségesen leantikolni

„Olyan használt tárgyakat, amelyeknek értéke a használat idejével emelkedik, vagy amelyeknek műbecsű, vagy tudományos értékük van", ne vegyenek és ne áruljanak az ószeresek és a zsibárusok, mondta ki 1930-ban egy rendelet.[50] A hamisításokkal e helyen nem foglalkoztak, amennyiben az árusok korabeli eredeti alkotásokként értékesítették a tárgyakat, az ügyet a rendőrség hatáskörébe tartozónak tartották.

1934-ben a VIII. kerület fennhatósága alól a piac átkerült a Vásárigazgatóság kezelésébe. Az új főnökség más területeken is szigorította a piac működését. Az engedély nélküli árusok büntetése – mivel a pénzt úgysem lehetett tőlük behajtani – már első alkalommal elzárás lett. Korlátozták a járva-kelve árusításra kiadott engedé-

lyek számát, a bódékat pedig 50%-ban a hadirokkantaknak és azok hozzátartozóinak tartották fenn. A zsibárus boltját ezután nem oszthatta meg mással, segítsége családtagjai és két alkalmazott lehettek. A büntetések, melyeket a helypénz meg nem fizetéséért vagy az 1-2 méteren túli kipakolásért kaphattak, az alkalmazottakra és a segítőkre is vonatkoztak.[51]

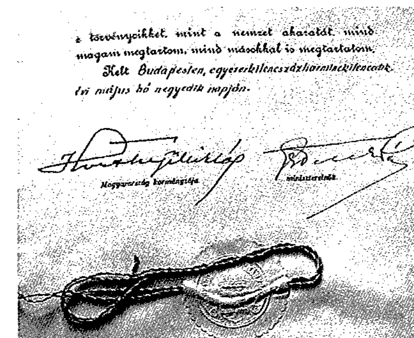
A piac rendjét, tisztaságát is megpróbálták a szigorított rendelettel javítani. Feltételezhetően esztétikusabb lett volna a piac, ha az ószeresek betartják azt a szabályt, hogy a csarnokban csak a számukra kijelölt helyen árulnak, a kocsipiacon pedig csak nagyobb tárgyakat raknak le a kézikocsiról.[52]

A határozatok betartásához azonban nem feltétlenül „ragaszkodtak" a piac dolgozói: az értékes antikvitások továbbra is ott lapultak a lomok között, az ószeresek bizony továbbra is válogatás nélkül kidobálták a földre a szekérről az összeházalt holmi jó részét, a zugárusok pedig szamárfület mutatva lógtak el a tettenérés elől.

Fekete felhők: zsidók – keresztények

Miközben a piaci kereskedők a szabályrendelet új passzusait böngészték, fekete felhők kezdtek gyülekezni a fejük fölött, melyek elhomályosították a szegénységgel, az engedély nélküli árusokkal folytatott harcot. Az ószereseket és zsibárusokat egyre súlyosabban fenyegették a felerősödő antiszemitizmus szülte zsidótörvények.

A főváros lakosságának 20,3%-át kitevő zsidók egy részének a Teleki tér fontos bázisa, egyúttal munkahelye volt. A Galíciából ideszármazott kiskereskedőknek vallásuk gyakorlása is biztosítva volt a teret magában foglaló Józsefváros számos imahelyén és zsinagógájában. Egy U alakú épület, mely a Lujza utca 16., Magdolna utca 40–46., Dobozi utca 19–21.-et vette körbe, helyt adott egy zsibáruspanziónak. Ez volt a Teleki téri kereskedők székhelye. E terület arról is nevezetessé vált, hogy 1944. október 16-án cionista diákok itt emeltek barikádokat a nyilasok ellen. A „Teleki téri pogrom" néven jegyzett történelmi eseménynek számos résztvevőjét a Népszínház u. 59. számú ház udvarán kivégezték, a többieket az ügetőpályáról (Tattersaal, VIII. ker., Kerepesi út) összegyűjtve koncentrációs táborba hurcolták.

e törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mind magam megtartom, mind másokkal is megtartatom.
Kelt Budapesten, egyezerkilencszázharminckilencedik évi május hó negyedik napján.
Magyarország kormányzója
miniszterelnök

Teleki Pál miniszterelnök és Horthy Miklós kormányzó aláírása a második zsidótörvényen

A zsidó kereskedők kiszolgáltatottságát jól illusztrálja Fischer Gyula „dacos ószeres" törvényszéki esete 1937-ben.[53] A 72 éves tiszta, illemtudó, de az öregségtől megviselt, töpörödött embert egy ércverő „nem tudni miért" elverte, s „az rögtön elesett". Míg a felperes három jóltáplált tanút vonultatott fel, s menő ügyvéd látta el a védelmét, az ószeres sérüléseiről orvos látleletet nem vett fel, védelmére ügyvéd nem vállalkozott, a rendőr odament, de rá sem nézett.

A zsibárusokat és ószereseket az 1939-es II. zsidótörvény keményen érintette. Az új törvény szerint a zsidóságot már nemcsak vallás, hanem faj és származás szerint

is kategorizálták, és ez az eddigieknél szélesebb körű jogfosztó intézkedéseket tett lehetővé. A rengeteg rendelet között például az is szerepelt, hogy az iparban és a kereskedelemben foglalkoztatott zsidók számarányát 12%-ra kell csökkenteni. Ennek következtében megvonták a zsidóktól a kereskedelmi jogosítványokat. E rendelettől vérszemet kapva keresztény kereskedők – köztük hadirokkantak – 191 zsidó tulajdonú boltból 28 átadását pályázták meg a Telekin.[54] Követelésüket támogatta az időközben – a zsidó Budapesti Ószeresek Zsibárusok Jótékonysági és Ipartársulata mellett – létrejött Budapesti Keresztény Zsibárusok és Ószeresek és Piaci Árusítók Ipartársulata. Boltjuk átadására elsősorban a gazdagabb zsidó árusokat szólították fel, azokat, akik egyúttal háztulajdonosok is voltak, vagy a városban még egy üzlettel rendelkeztek, illetve a Telekin lévőt bérbeadták. Mivel a keresztények általában nem rendelkeztek pénzzel, a becslések szerinti 1000 pengő indulótőkét az Önállósulási Alap megelőlegezte. A zsidó egyesület nevében nyilatkozó Tomanik Iván elnök, bár kételkedett a keresztények hozzáértésében, kitartásában a rossz körülmények között, legalább háromhavi felmondási időt kérve az átadás békés lebonyolítását ígérte.[55]

A Fővárosi Közgyűlésben Petrovich Gyula 1939 júniusában keményen sürgette a piaci boltátadások minél radikálisabb, gyors lebonyolítását. „A Teleki tér és a Teleki-kormány nincsenek összhangban. A Teleki-kormány 1939. IV. t. c. bizonyos rendelkezései itt nincsenek végrehajtva, az ószeres sátrak és a bódék csaknem kivétel nélkül a tc. hatálya alá eső személyeknek vannak kiadva."[56]

Sürgette a polgármestert, hogy minden fülkét és bódét üríttessen ki, és a főváros hozzon olyan szabályrendeletet, melynek értelmében a keresztényeknek a legforgalmasabb helyen juttassanak üzlethelyiségeket.

A Teleki-kormány és a Teleki tér nem voltak összhangban

A *Népszava* riportere 1939 júliusában körülnézett a Tangón:

„– Történt már valami a zsidótörvény végrehajtása következtében? – tette fel a kérdést a szakállasnak.

– Mi is hallottuk, de még nem tapasztaltunk semmit. Nem is érdekel, nem egy zsíros falat ez – hangzott a válasz. 80 cm elárusítóhely, napi negyven fillér. Ha valaki megáll a szomszéd előtt, akkor mi nem árulhatunk, mert a zsákunkat nem lehet megközelíteni...

– Az árusoknak hány százaléka zsidó? – faggatta tovább az ószerest az újságíró.

– A csarnokban kb. negyven, kinn több. De megoldódna itt a zsidókérdés magától is. Innen is látható, hogy a zsidó árusok mind elöregedett emberek."[57]

E beszélgetés azzal zárult, hogy a szakállas megkérte a riportert, hogy vegyen meg egy órát az ő pénzén a szemközti járva-kelve árulótól, mert az zsidónak nem adja el.

Keresztény embert, úgynevezett strómant kellett keresni a zsidó kereskedőknek akkor is, ha ipari és kereskedelmi tevékenységre szóló engedélyt kértek, vagy meg akarták tartani, mert a rendelet ezeknek a számát rájuk vonatkozóan korlátozta. Mindez egybeesett a II. világháború kitörésével. A zsidókat, köztük az ószereseket és

zsibárusokat munkaszázadokba vagy büntetető osztagokba vitték a frontra, a későbbiekben pedig sokan koncentrációs táborba kerültek. 1944 végén néhány kereskedő beállt a Nógrádi Sándor és Uszta Gyula vezette partizáncsoportba.[58] Ezekről a helyekről kevesen tértek vissza.

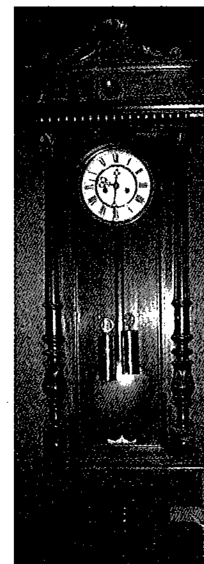
Carmenek, csereberélők, zugárusok

A háborús körülmények megváltoztatták a piaci árusok összetételét: a férfi kereskedők száma kevesebb lett, s egyre több nő népesítette be a piacot. Megjelentek a bevonult munkások feleségei, mint alkalmi árusok, hogy eladogassák maradék holmijaikat. Nők, gyerekek lökdösték egymást mindenhol, eladásra kínált tárgyakkal a kezükben. Nők alkották a dohányt áruló „helyi Carmenek" csoportját is a tér egyik sarkában.[59]

A piaci kereskedők forgalmát még 1945-ben, a háború végén is az előző gyötrelmes évek határozták meg. Az ország tönkrement, a fővárost romba döntötték a házról házra vonuló csaták. „Általában az egész város a pusztulás jeleit viselte magán. Kísérteties látvány volt például a Krisztina térrel szemben az Attila utcai romos házsor, az egyik épület felső emeletébe fúródott repülőgéppel."[60] Ha meg is maradt néhány lakás, nem volt, ahol nem kellett falakat emelni, lyukakat betömni, sérült bútorokat javítani. Olcsó szerszámokra: kalapácsokra, vésőkre, csavarokra, fogókra mindenkinek szüksége volt, így a legkeresettebbek ebben az időben a vasasok lettek. Mi-

vel a háború alatt ritkult a könyvkiadás, jól ment a régi könyvekkel foglalkozóknak is a Tangón. A piaci bútorárusok is többet kérhettek készleteikért, mert az ostrom a hazai bútorgyárakat sem kímélte, hogy csak a legjelentősebbeket említsük: a Heisler elpusztult, a debrecenit bombatalálat érte, a Lingel cégnek nem volt alapanyaga a termeléshez.[61] Az emberek csak használt berendezési cikkekkel tudták pótolni a romosakat. Az infláció azonban ismét hatalmas méreteket öltött, kevés volt a fizetőképes vásárló.

Pénz, pénz, pénz után kiáltott eladó és vevő egyaránt. Az árak már 1943 végére a háború előttieknek a háromszorosára emelkedtek, s bár a munkanélküliség a bevonulások következtében csökkent, s lassan meg is szűnt, a bérek csupán 60%-kal emelkedtek. A kereslet és a kínálat egyensúlyát jegyrendszerrel akarták megteremteni. Végül is ez a minimálbéren élők élelmiszer-fogyasztását korlátozottan, de valamennyire biztosította. Az iparcikkek (ruha, cipő, műszaki tárgyak, bútor) iránti igény azonban kielégítetlenül maradt, ezeknek a beszerzésére nemhogy pénz, de még jegy sem volt.

A használt tárgyak csereeszközként helyettesítették a pénzt

„Az ószeres régen pénzt adott az áruért, most árut adnak, hogy pénzt kapjanak. Régen eladtak valamit, mert nem volt rá szükség, ma eladnak, mert szükség van pénzre."[62] A háború után a még jobban nekilódult infláció az egekbe emelte az árakat, de pénz nem termett sehol. Egy idő után a használt tárgyak csereeszközként helyettesítették a pénzt.

„Hogy mi mindent lehet cserélni a Teleki téren ebben a szertelen tolongásban! Ostornyél, kerámia, szemfödél-

csipke, orvosi műszer, sajt, lószerszám, aszalt szilva, rézgálic, ruhanemű... Mi van itt? Mi nincsen itt?...

– Egyik kapualjban egy úriember tolakszik... ruházatáról valamiféle jobb hivatalnoknak, előkelő kereskedőnek látszik... De mit látok? – meséli Tersánszky Józsi Jenő. – Az én előkelőségem azért állt a kapuba, hogy megvesse a hátát szögletében és egy bádogbödönt tartson magasra, így üvöltözvén:

– Zsírbödön, zsírbödön, zsírbödön! Cserélem akármiért. Még pénzért is.

... tipikus újabb alak... hamisítatlan vidéki atyafi... hóna alatt újságpapirosba tekert valami.

... na most szólítja meg őt egy micisapkás alak:

– Mije van ott? – mutat a papírra.

– Szalonna!

– Mit kér érte? Vagy cserél ruháért? Miért?

– Ha lehetne, egy jó pápaszemet akarnék szerezni.

– Mi az hogy lehet, jöjjön csak velem, apuskám...

A micisapkás... irányt vesz... rácsap egy köcsögkalapos, felöltős egyénre:

– Ennek üveg kell! – bök az atyafira. – Falusi szalonnáért.

– Lássam! – kívánja a köcsögkalapos... Nadrágszíjat vágni jobb lenne a maga szalonnájából... hát, milyen üveg kell? Milyen számú?

– Amivel látok olvasni, írni, számolni.

A köcsögkalapos felöltője zsebéből négy darab pápaszemet húz elő.

– Hát, ha nem tudja a számát a lencsének, akkor próbálja föl!

Régen eladtak valamit, mert nem volt rá szükség, ma eladnak, mert szükség van pénzre

– Na, lát ezzel?

– Semmit!

– Így sem? – tartja messzebb a köcsögkalapos.

– Így mán valamit...

Az atyafi sorban az orrára illeszti a másik három szemüveget is, de egyik sem válik be. Ekkor a köcsögkalapos az első szemüveget, amit túlsó zsebébe dugott és onnan húzza elő, újra az atyafi orrára illeszti:

– Akkor ez már biztosan jó kell legyen. Tartsa az újságot megfelelően hozzá!

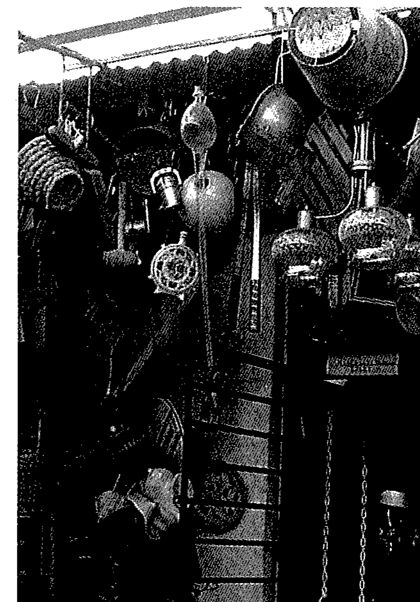
Az atyafi felrakja a szemüveget, és a köcsögkalapos járatja az újságot közelebb-távolabb a szeme előtt.

– Hát ez még eddig a legjobb!

– Akkor maradjon ennél!

– Maradjak? Jól van.

Kész az üzlet."[63]

Mi van itt? Mi nincsen itt?...

A cserék lebonyolítása sokszor erőszakosan folyt. Előfordult, hogy csak úgy kikapkodták egymás kezéből a holmikat, s nemegyszer kést rántottak, hogy döntésre kényszerítsék a partnert.

Ez történt a *Demokrácia* szerkesztőjével[64] is, aki tréfából zugárusnak adta ki magát. Karján Omega órával, kezében bakanccsal, ruhaneművel járt-kelt a zsibvásáron. Az órát egy siheder tépte le róla, a bakancsot egy másik zugárus követelte bicskájával. A kísérlet rosszul sült el.

A harkovi óra

A Teleki tér bűnügyi krónikája egyébként is hírhedt volt az országban. Sokszor fogták el itt nagyszabású bűntények tetteseit, s nemhiába jöttek a kétségbeesett tulajdonosok lakásukról ellopott holmijukat elsőnek itt keresni. Sehol annyi tolvaj, zsebmetsző nem élt olyan vígan, mint a szabad zsibvásárban. A háború alatt és közvetlen utána rengeteg dolga volt a rendőrségnek a valutaügyletekkel. A külföldi kapcsolatokkal rendelkező kereskedők és vállalkozók legális úton nem jutottak hozzá a kifizetésekhez szükséges valutához, s nem tudtak eleget tenni fizetési kötelezettségüknek. Kénytelenek voltak – akár súlyos büntetéssel is számolva – a zugforgalomból beszerezni a pénzt. A piacon nem volt nehéz a valutaüzérekre rátalálni, mert körülöttük volt a legnagyobb csődület.

Az új forint, korabeli plakát

Ebben a zavarosban halásztak a svindlerek a naponta háromszor előadott harkovi óra meséjével.[65] A jelenet felépítése a rézgyűrű-eladásra emlékeztet, mellyel az OTI-ból kilépő gimplit behálózták a nepperek. Eljátszásához négy szereplő kellett: a sógor, aki állítólag Harkovból hozta az órát és ezt bólogatásával igazolja, az árus, aki a vevőket szidja, hogy keveset ajánlanak a rubinköves óráért, az álvevő, aki mindent elhisz, csak éppen kevés a pénze. Végül az igazi vevő, akinek az előző három bebeszéli, hogy a

szerkezet hallatlanul értékes, s végül elképesztő áron megveszi a három pengőt is alig érő tárgyat.

Az 1946-ban a konszolidációval megjelenő új pénz, a forint huszonnégy óra alatt elsöpörte ezt a zavaros perzsavásárt. Egyik napról a másikra több ezer alvilági alak tűnt el a háborús infláció haláltáncának kavargásában értékesítő tőzsdeként működő Teleki térről.

Négy gumizsaru (biciklis rendőr), két emeletes zsaru (lovas rendőr) és négy polgári nyomozó vigyázta a teret. 1947-ben a rendőrök őrizte tér azt a benyomást keltette, hogy a Tangó polgáriasult. „Eltűntek a svindlerek, a nepperek, a zsibaj. Nincs romantika. A tér közepén álló árucsarnok tiszta, az árusok vaspántos lezárható ládákkal, rendben, mint a katonaságnál sorakoznak. Hat hónapja még ezeket is ellopták volna" – tudósít egy szemtanú.[66]

A város szégyene

De a megregulázott Teleki sem lopta bele magát a város vezetőinek szívébe. Az 1948-tól hivatalossá tett marxista-leninista ideológia, amit mindenkinek kötelező volt vallani, a magántulajdon, a kiskereskedés minden formáját – így a Teleki téren lévőt is – a kapitalizmus, a polgári élet csökevényének tartotta. A városvezetők ellenszenve persze nem volt új keletű, gyakorlatilag már a harmincas évektől, igaz más indokokkal, de állandó harc folyt a Teleki ellen.

„A Teleki a város szégyene... rettenetes gyülevész lerakóhely és szeméttelep... kilométerekre terjed, mellék-

utcákba benyúlt, egész városrésszé hatalmasodott."[67] – kifogásolták már ekkor. Felhánytorgatták, hogy a zsibaj zsivaja megszentségteleníti a temető csendjét, és azt sem szerették, hogy a Teleki tér, mely egykor külteleknek számított, erre az időre a centrumhoz nőtt.

A Belügyminisztérium 1948-ban több okból is indokoltnak látta az ócskapiac áthelyezését. Közrendészeti szempontból azért találta fontosnak, mert kitelepítése után várhatóan megszűnnek a lezüllött kocsmák, csehók, kávémérések, s velük a kétes alakok, bűnözők is eltűnnek. A környező házakat, melyek silány állapotukkal most ennek az alvilági életnek a kulisszái, fel lehet újítani, tatarozni. Köztisztasági szempontból is szükséges volt az áthelyezés, mert férgek, egerek, patkányok tanyáztak a piacon, és fertőző betegségeket terjeszthettek.

A felsőbb szervek szerint a nagy kiterjedésű piac a közlekedést is akadályozza, ugyanis az engedély nélküli árusok és vásárlóik hada ellepi a gyalogjárdákat, így a jövés-menés szinte lehetetlen, a gyalogosok az úttestre szorulnak, ami veszélyes, és a közúti közlekedést is feltartóztatják. A Teleki térnek e Fiumei úti oldalán olyan tömegben tartózkodnak szekerek, gépkocsik és kerékpárok, hogy a villamosnak sokszor meg kell szakítani az útját, mert egyszerűen nem tud továbbmenni.[68]

A vádakat az ószeresek és a zsibárusok nem hagyták válasz nélkül. A védekezésül felhozott érvek jogosak voltak: a temető csendjét nem a piac, hanem a lóverseny sérti, s ha a világ több nagyvárosában – Londonban, Bécsben, Berlinben – megtűrik a bolhapiacot a központban, akkor Budapest miért lenne kivétel? Azt javasolták,

„A Teleki a város szégyene, rettenetes gyülevész lerakóhely és szeméttelep, zsivaja pedig megszentségteleníti a temető csendjét"

hogy ne költöztessék a piacot külterületre, csak a csirkés kofák mögötti helyre. Így az OTI előtti részt parkosítani lehetne, s ezzel mindjárt rendezettebb benyomást keltene a piac.[69] A kérés azonban süket fülekre talált.

Az első variáció szerint az ócskapiacot Angyalföldre, a Váci út külső részére akarták telepíteni. A terv azonban a kemény ellenállás és a háborús viszonyok következtében nem valósult meg. A Teleki – megtörve, ám újra és újra megerősödve – egészen a negyvenes évek végéig állta a viharokat.

A hatalomra jutott kommunista Magyar Dolgozók Pártja a koncepciós perek e korszakában, mikor még a bólogatót is kivégezték, nem tűrt ellentmondást.

„A múlt, a letűnt szennyes világ megtestesítője" – volt a vád. A zsibárusok, összejátszva a zálogházi hiénákkal, kifosztják a proletárokat, a többség diktatúrájának megteremtőit, vezetőit azzal, hogy a piacon a ki nem váltott zálogcédulákat közöttük értékesítik. Más környékre, rendezettebb körülmények közé kell helyezni, ahol nincs szem előtt, s ahol ezek a bűnös ügyletek a továbbiakban nem folytathatók.[70]

A kommunista kormány az ócskapiac háttérbe szorítását zárt, nagy területen működő, alacsony árakon értékesítő, elsősorban használt cikkekkel foglalkozó „bizományi" áruházlánc kiépítésének támogatásával is segíteni akarta. Ez az 1773-tól működő, állami tulajdonú vállalat képviselte az ő szemükben ekkor a jövőt, mert ez a „dolgozó népnek" az olcsó használt cikkekkel való ellátását központilag meghatározott árakkal akarta biztosítani. Az alku gyakorlatát így itt sem alkalmazták, helyette inkább az árverezéssel járó licitek izgalmaival próbálták csábítani a vevőket. Fő csomópontja 1949-ben a bútorok eladására és árverezésére specializált Ernst Múzeum volt. A központi raktárhelyiségeken és aukciós termeken kívül tizenkét bizományi üzlet nyílt meg ekkorra az országban. Higiénikus körülmények között textilt, szőrmét és berendezési tárgyakat kínáltak. Mozgó áruházakkal szép és olcsó ruhaneműt vittek elsősorban a nehézipari – közöttük a csepeli – munkásoknak. A hároméves terv alatt Budapesten 17, vidéken 28 zálogházi fiók nyílt meg, amelyek

olcsó hitelforrást biztosítottak, amiből bútort és ruhát vásárolhattak a dolgozók. Mivel a bizományi számára a Teleki árdrágító konkurenciának számított, 1949-ben a Zálogház és Árverési Csarnok vezérigazgatója, Tolnai József beterjesztette Vas Zoltán pénzügyminiszternek a Teleki likvidálásáról szóló javaslatot.[71] A használt cikkeket árusító bizományi áruházlánc terjedésének következménye az lett, hogy a külterületi használtcikk-„áruházat" őszereseivel, zsibárusaival, egész szocializmust fertőző mentalitásával kitelepítették a Valéria-telepi Ecseri útra.

JEGYZETEK

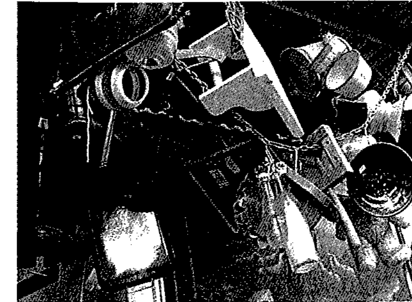
1. Az ócskapiac Teleki térre történő helyezésének időpontját az egyes források különböző dátumhoz kötik. A Budapest Lexikon és Enciklopédia 1898-ra teszi, míg a Bp. Székesfőváros 1896. október 14-i közgyűlésén már az átköltözésről beszélnek. Ez utóbbi forrás szerint 40 bódéban 206 elárusítóhely létezett már ekkor a Teleki téren.
2. Zolnay Vilmos – Gedényi Mihály: Budapesti fattyúnyelvi szójegyzék. Bp.1960. III.708. o.
3. A Teleki-téren. Érdekes Újság, 1913. jún. 5., 6. o. (A szerző kiemelése.)
4. Gyáni Gábor: Középosztályi fogyasztási kultúra és az áruház. Budapesti Negyed, 1997. 2–3. sz. 101-106. o. és Szilágyi István: Régi boltok krónikája. A pest-budai kereskedelem történetéből. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Bp., 1986. 229–326. o.
5. H. E.: A Teleki-tér. Népszava, 1943. márc. 3., 10. o.
6. Szabályrendelet Budapest Székesfőváros területén az ócska ruhaneműek és egyéb ócska cikkeknek házról-házra járás mellett való összevásárlásáról 1–12. paragrafus Bp., Háziny. 190. o.

7. Hanák Péter: Magyarország társadalma a századforduló idején. In: Magyarország története 1890–1918. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. I. köt., 511. o.
8. Darvas József: Országúton, városon. 1960. Ószeres, mi van eladó? 117–152. o.
9. uo.
10. uo.
11. H. E.: A Teleki-tér. Népszava, 1943. márc. 3., 10. o.
12. Szabályrendelet a Székesfővárosi VIII. kerületi zsibáru-vásártelep használata tárgyában. Bp., Háziny., 1899. 8. o.
13. A zsibárus elnevezést a „zsib" szótőből próbálták levezetni. A lengyel zsidók kaftánt, hernyósapkát és sarkalatlan csizmát viseltek. A kaftán: „zsipec" hasonló hangzású. (Pásztor Mihály: Ószeresek, zsibárusok. Fővárosi Hírlap, 1937. nov. 2., 2. o.) 250 éve a magyar nyelvben a limlom-holmival kereskedőt jelenti. Az 1897. évi április 7-i 490/1897. szabályrendelet szerint a zsibárus csak meghatározott helyen gyakorolhatja üzletét, míg az ószeres járva-kelve űzi foglalkozását. A handlé rokon értelmű kifejezése az ószeresnek, használata inkább a bizalmasabb fesztelen társalgásban gyakoribb. (Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Bp., 1972. 510. o.) Jelentősebb történelmi könyvben is előfordul, hogy az író nem különbözteti meg a két foglalkozást, s a zsibárus azonos lesz az ószeressel. Így például Tarr László a Váci utcáról szóló könyvében ezt írja: „az ószeres szó is bizonyos szépítő szándékú változtatás volt a korábban szokásos zsibárus... elnevezéssel szemben." (Tarr László: A régi Váci utca regényes krónikája. Helikon Kiadó, 1984. 17. o.)
14. Jelentés a budapesti kereskedelmi és iparkamarában 1901. évi október hó 21-én tartott értekezletről, a zsibáru-vásártelep használata tárgyában kiadott szabályrendelet némely intézkedése módosítása érdekében. Bp., Pesti Kvny., 1901. 2., 4. o.
15. Szabályrendelet a székesfővárosi VIII. kerületi zsibvásártelep használata tárgyában. Bp., Háziny., 1899. Általános határozatok: 5. paragrafus.

16. F. Dózsa Katalin: Letűnt idők, letűnt divatok 1867–1945. Gondolat Kiadó, Bp., 1989., 315. o.
17. uo.
18. uo.
19. Május van... hangos az utca. Népszava, 1915. máj. 7., 8. o.
20. Sebestyénné Stetina Ilona: Háztartástan felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák használatára. Bp., Franklin Társulat. Magyar Irodalom Intézet és Könyvnyomda, 1906., 19. o.
21. A nagyon heterogén városi kispolgárság alsóbb rétegeire kell ebben az esetben gondolnunk (pl. magántisztviselők).
22. Szabó Dezső: Az elsodort falu. Püski Kiadó, Bp., 1995., 282. o.
23. Ürítik a Teleki-teret. Az Újság, 1920. szept. 18.
24. F. Dózsa Katalin: i. m. 24–25. o.
25. A kubikosok már a piac idehelyezése előtt a téren voltak. 1938-ban telepítették őket Kőbányára, ahol a háború után egy munkásszállót építettek nekik. A szálló mostoha körülményeivel az 50-es évek elején a IX. kerületi Tanács VB ülésein foglalkoztak. Kifogásolták, hogy nincsen szekrény, szék és asztal, s hogy egy mosdókagyló jut egy szintre. (BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. ker. tanács VB. ük. jk. 1950. máj. 26., 2. npr.)
26. Gyáni Gábor: i. m. 106 – 108. o.
27. Darvas József: i. m. 36–38. o.
28. uo.
29. Forrai Zoltán: A nyomorúság kontárjai. Népszava, 1937. okt. 21., 6. o.
30. Nagyon szegény a szegényvásár. Népszava, 1920. szept. 24., 4.o.
31: Darvas József: i. m. 39. o.
32. A nepper fő témája volt szinte minden dokumentumnak.
33. Ügyefogyott, balek, könnyen rászedhető ember. Zolnay – Gedényi: i. m. II. k.
34. Egy liba – egy pár cipő. Népszava, 1917. márc. 4., 7. o.
35. Május van... hangos az utca. Népszava, 1915. máj. 7., 8.o.
36. Rongybörze az Alföldi utcában. Népszava, 1917. nov. 1., 5. o.
37. Ebéd a Teleki-téren. Népszava, 1917. szept. 1., 7. o.

38. A szabad zsibvásár elköltözött a Teleki-térről. Új Nemzedék, 1921. aug. 11., 6. o.
39. Forrai Zoltán: A nyomorúság kontárjai. Népszava, 1937. okt. 21., 6. o.
40. uo.
41. Gyáni Gábor: i. m. 108–111. o.
42. Berend T. Iván: Válságos évtizedek. Gondolat Kiadó, Bp., 1982., 287. o.
43. Az ószeres beszél. Népszava, 1937. nov. 20., 7. o.
44. Szélpál Árpád: Jaj de olcsó az ára... Népszava, 1931. júl. 26., 10. o.
45. Petrovics Béla: Mindenféle használt holmi kapható. Pesti Napló, 1940. ápr. 24., 5. o.
46. Szélpál Árpád: Jaj de olcsó az ára... Népszava, 1931. júl. 26., 10. o.
47. K. GY.: Séta a Teleki-téren, ahonnan ötven árust hamarosan kilakoltatnak. Népszava, 1939. júl. 12., 8. o.
48. Szilágyi: i. m. 188. o.
49. uo.
50. Bizottsági és tanácsi előterjesztés az ószeres ipar gyakorlásairól szóló szabályrendelet módosítása ügyében. Főv. Közl., 1930. márc., 21. melléklet 8. paragrafus.
51. A székesfővárosi zsibáru-vásártelep használatáról szóló 625/1898. kgy. számú szabályrendelet módosítása. Főv. Közl., 1934. jún., 22. melléklet. 12. o.
52. uo.
53. Nádas Sándor. Törvényszéki figuráim. A dacos ószeres. Fischer Gyula jellegzetes pesti figura élete. Pesti Futár, 1937. No. 12., 3–5. o.
54. Baráth T.: A politika árnyéka a Teleki-téren. Pesti Napló, 1939. jún. 26.
55. K. Gy.: Séta a Teleki-téren, ahonnan ötven árust hamarosan kilakoltatnak. Népszava, 1939. júl. 12., 8. o.
56. Petrovich Gyula felszólalása, Fővárosi Közlöny, 39. sz., június 23., 909. és 911. o.

57. K. Gy.: Séta a Teleki-téren, ahonnan ötven árust hamarosan kilakoltatnak. Népszava, 1939. jún. 26., 8.o.
58. D. J.-né kérvényében férje partizán múltjára hivatkozva kéri az iparigazolvány újrakiadását. A Valéria-telepi Teleki c. fejezet „Partizánok előnyben" alfejezete.
59. Kulcsár László: Hová tűnt el tízezernyi alvilági figura a polgáriasult Telekiről? Demokrácia, 1947., No. 1., 3. o.
60. A főváros 120 éve, 1873–1993. Központi Statisztikai Hivatal Budapesti és Pest Megyei Igazgatósága, Budapest, 1995., 59. o. A háború folyamán károkat szenvedett magánlakások 1949-es százalékos adatok szerint: Kis-Budapest: 44,3%, peremkerületek: 38,3% (uo.).
61. „Az ostrom során a fővárosban 125 000 szobaegység pusztult el." Ennek igazi pótlására csak a típusbútor lett volna alkalmas. (Vadas József: A magyar bútor 100 éve. Fortuna Kiadó. 148. o.)
62. Darvas József: i. m. 116. o.
63. Tersánszky J. Jenő: Teleki-tér. Budapest, 1946. 174–175. o.
64. Mátrai Sándor: Zugárus voltam. Demokrácia, 1946., 6. sz., 4. o.
65. Sz. V.: Vásár a Teleki-téren. Népszava, 1942. július 7., 7. o.
66. Kulcsár László: A konszolidáció megölte a perzsavásárt. Demokrácia, 1947., No. 1., 3. o.
67. A Teleki-téri zsibárupiacot Angyalföldre telepítik. Pénzügyi Hírlap, 1932. No 3. 8. o.
68. Budapest Főváros Levéltára, XXIII. 209 a. Bp. IX. Kerületi Tanács VB ülések jegyzőkönyvei. Feljegyzés a Teleki tér áthelyezésével kapcsolatban. 1949. augusztus 30., 2. napirend.
69. Pásztor Mihály: Teleki-tér az Angyalföldön. A főkapitány az Angyalföldre akarja telepíteni az ócskapiacot. Magyar Hírlap, 1934. jan. 21.
70. A Teleki-tér története. Esti Budapest, 1952. máj. 6.
71. K. J.: Javaslat a Teleki-téri zugforgalom megszüntetésére. Kis Újság, 1949. szept. 2., 16. o.

II.
A VALÉRIA-TELEPI TELEKI

(1950–1964)

„Ezen a telepen csak a rendőr fújja..."

A piac áthelyezése 1950-ben a város nyomortelepének számító barakkvárosba az árusok szemében első pillantásra egyenlőnek tűnt a száműzetéssel.

A Valéria-telep – a város egyik nyomornegyede – az 1914-ben itt létesített ideiglenes szükségkórház fapavilonjaiból terebélyesedett a szegények, elhagyottak, bűnözők barakkvárosává. A fából kőpillérre épült „kórtermek" a hadszíntérről hazatért sebesültek számának növekedésével párhuzamosan szaporodtak. A háború után a pavilonokat átalakították szükséglakásokká, majd a harmincas években „egysejtű lakrészekké", kevés WC-vel (három jutott nyolcvan főre) és szűkös vízhasználattal. A köztudatban a telep járvány- és szegénynegyedként élt, ahol „embertelenül kis szobákban 8–10 ember van összezsúfolva, több család, nők, férfiak, gyerekek... A nyári felhőszakadás összerombolja a barakkokat, az új szükséglakásokban, amik most épülnek még klozet sincs... egy szoba területét három négyzetméterben szabták meg... nincs iskola, nincs orvos, nincs gyógyszertár."[1] „Kocsmában viszont nincs hiány: a Lendvai, a Kovács, a Hüber, a Szlovoda, a Gotthard, a Szőnyi, a Schamitz, a Pokol... fene tudja, hány apró csehó és titkos pálinkamérés gondoskodik arról, hogy a becsületes munkával

és becstelen úton megszerzett pénz egyaránt a kocsmárosok zsebébe vándoroljon".[2]

A két világháború között jótékonysági akciók célpontja volt a Valéria-telep. „Szívvel-lélekkel folytatott szociálpolitika eredményeként"[3] a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat vette oltalmába az ott lakókat. A lányok egy részét munkaotthonokba mentették, átmenetileg bölcsődét és óvodát létesítettek. Ez a segítség azonban a barakkvárosnak annyi volt, mint csepp a tengerben. Ha költő született közéjük, ilyen verset írt:

„Lehervadt a rózsa, / Kiszáradt a nóta, / Ezen a telepen / Csak a rendőr fújja."[4]

A háború után a telep lakói nyomoruk megszüntetését a hatalomra jutott kommunistáktól várták. 1946. március 13-án az „agyonhasznált proletárok" a Parlament elé vonultak. Követeléseik között az is szerepelt, hogy a svájci segélycsomagok tartalmát ne az ócskapiacokon árulják, hanem közöttük osszák szét. A küldöttséget Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád megértéssel fogadta, annál is inkább, mert vezetője, Juhász János Rákosi egykori börtöntársa volt.[5]

A segítség azonban egyelőre késett, helyette a barakkvárost „büntetőtelepnek" nevezték ki: idetelepítették a városból azokat, akik nem fizettek lakbért.[6] A hastífuszt sem tudták felszámolni, bár kötelező volt a védőoltás. Még 1954-ben is tizennyolc bacilusgazda közül hatot itt tartottak számon. A közbiztonság rémes volt, az elégtelen rendőri ellenőrzés nem tudta korlátozni a rablógyilkosok számát.[7] Mindez nyilvánvalóvá tette, hogy a telep szanálása elkerülhetetlen. Az ócskapiac odatelepítésével

A háború után a Mária Valéria-telep lakói nyomoruk megszüntetését az új hatalomtól várták

szinte egy időben kezdtek a kiköltöztetéssel foglalkozni: 1223 lakás kiürítését irányozták elő, a barakkokat az új építkezésekhez felvonulási épületeknek szánták.[8]

Ami éjjel ledől, holnap újra rakjuk

A Valéria-telep lakói kezdettől fogva az ócskapiac közönségéhez tartoztak, úgy is, mint vevők, úgy is, mint alkalmi munkások. „A telep 64-es épületében utaltak ki nekem egy kis lakást" – meséli egy lakatos. – „A házigazdámnak volt egy kis kétkerekű hordártolókája. Úgy terveztük, hogy megtakarított pénzünkön veszünk az

ócskapiacon egy összecsukható vaságyat, egy sublódot, vagy esetleg egy olcsóbb szekrényt, egy háromlábú kiskályhát, és ha még marad pénzünk, majd meglátjuk...

Ahogy nézelődünk, ránk kiált egy árus:

– Hé, akar keresni egy kettest?

Sértődötten vissza akartam utasítani: – Mit képzel, kérem, én vevő vagyok. – Ám a feleségem megelőzött:

– Miről lenne szó? – kérdezte.

– Át kellene hozni a holmit a Thököly út 100. alól.

11 óra körül értünk vissza, s amikor lepakoltuk a holmit a kereskedő csak egyötvenet akart fizetni. A feleségem nem hagyta magát... megkaptuk a pénzt és mindent bevásároltunk."[9]

Sztahanovista oklevél

Az ócskapiac Teleki térről történő átköltözésekor gyakorlatilag két régi ismerős találkozott: a főváros „szégyenpiaca", és az azt látogató „szégyentelep" lakói. Az áttelepítést gyorsan és takarékosan akarták megoldani. A bódétulajdonosokat felszólították, hogy a szombati zárás után ürítsék ki üzleteiket, mert azoknak a bontási anyagát használják fel az újak építéséhez. Amennyiben ennek nem tettek eleget, bevonták az iparengedélyüket. A terv szerint, melyet a BUVÁTI készített, két csarnokot (5 méter magas, 1673 nm), egy irodaépületet, külön épületet a rendőrőrsnek, egy várószobás irodahelyiséget a Fővárosi Községi Vállalatnak, egy alápincézett vendéglőt és 306 bódét kellett néhány hónap

alatt felhúzni.[10] A piacot körülvevő téglafalat már februárban gyors munkával megépítették. Az 1950-es években a virágkorát élő sztahanovista mozgalom[11] idején, amikor a minőségi munka helyett a mennyiségi számított dicsőségnek, senki nem csodálkozott, hogy a falat egyetlen éjszaka, 1950. február 22-én egy szélvihar ledöntötte. A többszöri felszólítás után elkészült szakvélemény megállapította, hogy rossz minőségű téglát használtak fel az építkezésnél, a szigetelést pedig egyszerűen kifelejtették, így semmi nem tartotta össze a laza falat.[12] Az újraépítés nem okozott gondot, megszokott dolog volt a szovjet „Makszimenko"[13] falazási módszer után az összeomlás.

Itt a hitel, hol a hitel?

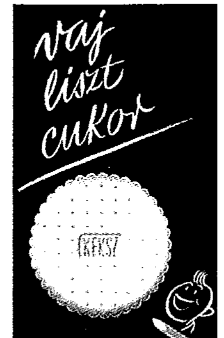
Országos Tervhivatal néven az építkezés felett ott bábáskodott egy intézmény, amely azon felül, hogy ellenőrizte és összefogta a munkálatokat, kétmillió hitelt adott a kivitelezéshez. Az eredeti megállapodás az volt, hogy amenynyiben túllépik ezt a keretet, a zsibárusoknak a többletet megemelt havi helypénzzel kell visszafizetni. Mivel az összköltség valóban nagyobb lett kb. ötszázezer forinttal, a helypénzt a következőképpen szabták meg: 10 forint volt a havi bér, és az ezen felül fizetendő 8 forint pedig a hitel visszafizetését szolgálta. Azt azonban a későbbiekben nem tudták eldönteni, hogy végül is mennyivel tartoznak a kereskedők: kétmillióval, vagy csak az 500 ezer túllépési költséggel? Kezdettől fogva gondot okozott, hogy mire is lehetett volna fordítani a kétmilliót, s hogy valójá-

Az 1 forintos érme 1949-ben. A havi bérleti díj 10 forint volt

ban ki tartja kézben az egész ügyet, vissza kell-e fizetni, s ha igen, mikor, milyen címletekben? Ezt a bizonytalanságot tükrözi a IX. kerületi Tanács Kereskedelmi Osztálya munkatársának következő feljegyzése:

„1950. július hóban M. J. kartárstól... egy tervezetet vettem át, amely javaslatot tartalmazott arra nézve, hogy az Ecseri úti zsibáru piacon helyfoglalási engedéllyel rendelkező zsibárusok, ószeresek mekkora helyfoglalási pótlékot fizetnek. H. P. által vezetett tárgyalásokon ugyanis az az álláspont alakult ki, hogy a Teleki téri zsibáru piac bontási- és az Ecseri úti zsibáru piac építési költségeire felvett kölcsönt a helyfoglalási engedéllyel rendelkező árusok visszafizetik. Tehát a fent említett tervezet arra tett javaslatot, hogy az évi törlesztési összeg miképp oszlik meg az egyes árusok között. Az átvett tervezet alapján előadói tervezetet készítettem. Ebben az időben H. P. – akitől eddig esetenként kaptam utasítást – nem volt már a Főváros szolgálatában, ezért L. S.-hez fordultam felvilágosításért abban a kérdésben, hogy a felvett kölcsön törlesztése mikor kezdhető meg, és mekkora összeget kell ebben az évben letörleszteni. L. S. az Országos Tervhivatal egyik előadójához utasított. Ezt az előadót felhívtam (a nevére már nem emlékszem), és a kölcsönnel és annak visszafizetési módozataival kapcsolatban kértem felvilágosítást. Az előadó távbeszélőn azt közölte, hogy az Ecseri úti piac építkezésére az Országos Tervhivatal olyan természetű kölcsönt adott, amelynek visszafizetése egyelőre nem aktuális, tehát intézkedést nem kell tenni. Ezután a telefonbeszélgetés után még érdeklődtem D. GY. kartársnál is a kölcsönnel kapcsolatos teendőkről, akitől azt a választ kaptam, hogy az építő vállalattal a végleges elszámolás még nem történt meg. A most ismertetett információk alapján további intézkedést nem tettem..."[14]

Plakát, 1950

Hitel, vagy nem visszafizetendő támogatás? Nyitva maradt a kérdés. Biztos, ami biztos, a zsibárusok a helypénzen kívül építkezési „kölcsönt" is fizettek havonta. Darvas bácsi, az Ódon ritkaságok boltjának tulajdonosa, aki költő is volt, egyik versében így írta le a kereskedők helyzetét: „Akármilyen rossz a világ, / A gyűjtés nem szünetel... / Én betege a gyűjtésnek, / Bár gyűjtöttem már sokat, / folytatnom kell, gyűjtök, gyűjtök, / de csak adósságokat."[15]

Az Ecseri zsibárusai, ószeresei, akik jól ismerték a piacon rendszeresen megforduló Darvas bácsit és költeményeit, szívesen idézték ezeket a sorokat az ötvenes évek elején.

„Erre a piacra a továbbiakban is szükség van"

Kisebb-nagyobb nehézségek árán a Teleki 1950 nyarán teljesen átköltözött a Valéria-telepi Ecseri útra. Látszólag a felettes szervek – a fővárosi és a IX. kerületi tanács – is elégedettek voltak a fejleményekkel, mert a támadások a zsibvásár létjogosultságát illetően megszűntek, sőt a marxista ideológiával támasztották alá fontosságát: „Az ócskapiac szükségének forgalomba hozatala, függetlenül a társadalmi formától szükségletként jelentkezik. Az egyik kezében már ki nem használt ingóságnak más kézben

való felhasználása nemzetgazgasági előny. A Szovjetunió nagyvárosaiban, ... Moszkvában is van ócskapiac."[16]

A zsibárusok és ószeresek fellélegeztek: „– Ha Moszkvában van ócskapiac, akkor Budapesten mért bántanák őket? Lehet, hogy maga Sztálin, a nép fia is kilátogat oda! Talán a bajuszkötőjét ott szerzi be! Hol máshol? Akkor meg az is előfordulhat, hogy hű tanítványa, a „kopasz" (Rákosi) meg idejön az Ecseri útra hálósipkát keresni, hogy ne fázzon a feje! Hol máshol lehet manapság ilyen holmit kapni?" – okoskodott magában Cserni Józsi üzletvezető,[17] s a többiek is rábólogattak. Mehet a Valcsi (Valéria-telep) a buldózerek alá, ők maradnak.

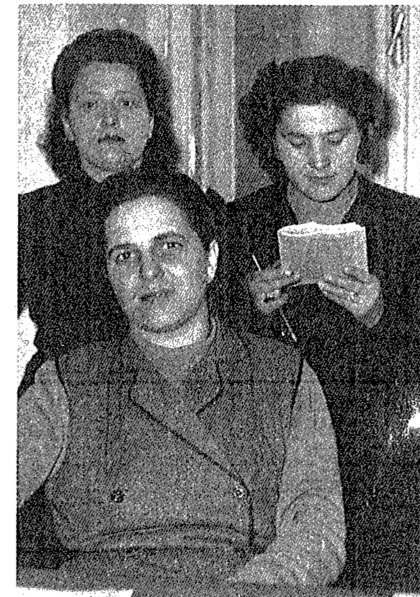
Az egyik kezében már ki nem használt ingóságnak más kézben való felhasználása nemzetgazgasági előny. A Szovjetunió nagyvárosaiban, ... Moszkvában is van ócskapiac

Optimizmusukat a felettes szervek is táplálták. A IX. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának ülésein többször is megerősítették, hogy a „piac bevételének felhasználásával népgazdaságunk... bizonyos tervberuházásokat tud biztosítani az élelmiszerpiacon... A piacra tehát a továbbiakban is szükség van."[18] Ez a vélemény az ötvenes évek második felében is tartotta magát. A piac országos jelentőségét azzal támasztották alá, hogy „még az állami vállalatok is a régi, de jó állapotban levő gépekhez, műszerekhez alkatrészeket tudnak innen szinte fillérekért szerezni. A használtcikk-kereskedők pedig az általuk felvásárolt tárgyakat felújítják, és jobb, használhatóbb állapotban hozzák forgalomba."[19]

Ennek a határozatnak a következtében a „dolgozók" továbbra is nyugodtan látogathatták a zsibvásárt. Nem állt rá a szájuk az új helyszín adta „Ecseri úti piac" elnevezésre, ezért továbbra is mindenki Telekit mondott.

A legfelkapottabb kereskedők ezekben az években a használt motor- és kerépár-alkatrészesek voltak. Nem csoda, hiszen sokan jártak motorral, biciklivel, mert autóhoz elsősorban a párt- és állami funkcionáriusok juthattak. Az oldalkocsis motor az egész család kirándulásának lebonyolítására is alkalmas volt.

Az ötvenes évek első felében a felülről irányított, uniformizált öltözködési szemlélet folytán a ruházkodás háttérbe szorult. Az emberek lódent, mici- vagy svájcisapkát, egyszerű szoknyát és blúzt viseltek. A piacra, mivel az üzletekben az említett egyenruhákon kívül csak rossz alapanyagú, drága konfekcióruhákat lehetett kapni, ünnepi viseletüket jártak kiegészíteni. A kereskedők ezeket az igényeket a háború után „összeköttetések" útján hozzájuk került nyugati segélycsomagokból és a külföldi emigrációba vonult vagy kitelepített nagypolgárok használt ruháinak felvásárlásából jól és olcsón ki tudták elégíteni. A fiatalok itt hozzájuthattak az uniformizált világgal való szembenállást jelképező „jampec" öltözet néhány darabjához: színes inghez, tarka nyakkendőhöz, pettyes sálhoz. Néhány kereskedőnek sikerült

Az ötvenes évek első felében uniformizált öltözködési szemlélet uralkodott

vastag gumitalpú cipőt is beszerezni, mely szintén fontos kelléke volt ennek a divatnak.

Lakberendezési tárgyakat a munkások nem kerestek, mert ahogyan a szüleik, ők is megtartották a régi, háború előtti bútorzatot, mely páros ágyból, éjjeli-, és ruhásszekrényből, kerek asztalból, horgolt terítőkből, reprókból tevődött össze. A piacon legfeljebb a már nagyon elhasználtakat cserélték le. A szegénynegyedekből – mint a Valéria-telepi lakatos elbeszéléséből tudjuk – jöttek venni is meg eladni is ruhát, cipőt, rongyokat, s ritkán ágyat és használt ágyneműt is.[20]

Ilyen volt a „jampec" az 50-es években

Az ötvenes, hatvanas években lakberendezésre a társadalom más rétegeinek sem tellett, a „családok több mint fele az ötvenes évek elején nem tudta biztosítani a minimális lakberendezési kiadásokat."[21] Mai szemmel nézve szerencsének tekinthető, hogy a lakások mérete (a városi kétszobás lakások dominanciájával 1990-től számolhatunk) sem követelt meg sok bútort. Ha új lakásba költözve mégis berendezkedtek, akkor az olcsó, vagy hosszú lejáratú részletre is kapható típus-, illetve a hatvanas évektől a variabútorra gyűjtöttek. Az értékesebb lakberendezési tárgyak raktárakban porosodva vártak a piacon jobb időkre, jobb vevőkre. Nem hiába! A politikai irányítás, s az annak alárendelt bútortervezők – a köztük vezető szerepet betöltő Kaesz Gyula – nem tudták

sikerre vinni a típusbútor-gyártást. Az időközben összevont bútorüzemek csökkentett termelése nem elégítette ki az igényeket, s sokféle típusterv helyett csak 3-4 közül lehetett választani. Az egyenbútor pedig a már egyenruhában járó embereknek nem vált szívük vágyává.

Az a gyanús, aki nem gyanús

Ugyan a felettes szervek a piac egészét kedvezően ítélték meg, politikai megbízhatóság szempontjából a kereskedőket, csakúgy, mint általában mindenkit az országban, revízió alá vették. Rákosiék a párton kívül, de belül is (gondoljunk csak a Rajk László ellen koholt koncepciós perre) mindenkiben ellenséget láttak. A szovjet mintára 1945-ben létrejött AVO, majd AVH néven működő magyar politikai rendőrség kezdettől fogva titkos megfigyelésekkel, telefonlehallgatásokkal gyűjtötte az információkat az ellenségnek tartott személyekről.

Az ötvenes évek elején kialakult „éleződő osztályharc" szemléletnek megfelelően pedig meghirdették a minden emberre kiterjedő fokozott ellenőrzés életbe léptetését. Így történhetett meg, hogy a piac ószeresei és zsibárusai, akik épphogy túlélték a holokausztot, máris újabb veszély elé nézhettek.

A Kisiparosok Országos Szabadszervezete (KISOSZ), valamint a Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának elképzelése szerint az idejétmúlt magánszektort képviselő zsibárusok és ószeresek ellehetelenítésére konkurenciát kell létrehozni, ezért az 1945 óta a piacon működő Hasz-

náltcikk KTSZ és a BÁV itt lévő üzletének fejlesztését irányozták elő. Ezzel párhuzamosan a kereskedőket személy szerint is megpróbálták tönkretenni. A bódék között besúgók, spiclik ólálkodtak. Figyelték, megjegyezték, jelentették a zsibárusok, ószeresek szavait, viselkedését, rájuk akarván bizonyítani, hogy gyanús tevékenységet folytatnak gyanús eredetű áruval. Ha semmit nem tudtak rájuk fogni, akkor az volt a gyanús, hogy miért nem vesznek részt a termelőmunkában. Amennyiben a munkaképtelenséget megállapító orvosi igazolások rendben voltak, akkor azt firtatták, van-e Nyugaton rokona vagy ismerőse, és ha igen, tartja-e vele a kapcsolatot? Kivel találkozik, mennyi a keresete, vagyona? Van-e a városban egyéb üzlete? Alkalmaz-e boltjában üzletvezetőt, folytat-e máshol kereskedői tevékenységet? Adózik-e az üzletvezető után? Ugyanis „több kereskedő az üzletvezető alkalmazásával kétszeres profitra kívánt szert tenni, azaz két ipart folytatott, anélkül, hogy az illegálisért bármilyen közterhet viselt volna."[22]

Az se volt mindegy, hogy jegyzett-e békekölcsönt valaki, vagy sem. Amennyiben jegyzett, azt firtatták, vannak-e lemaradásai a törlesztőrészleteket illetően. A Kerületi Tanács Kereskedelmi és Pénzügyi Osztályának kiküldöttei időről időre elbeszélgettek azokkal, akik nem fizették rendszeresen a vállalt havi összeget.[23]

A Rendőrség Budapesti Főkapitánysága Engedély Osztályának felhívására a KISOSZ 1950-ben feldolgozta a budapesti ószeresek és zsibárusok személyi, üzleti és vagyoni adatait. Ezt alapul véve döntött a Rendőrkapitányság és a Fővárosi Tanács képviselője, illetve a

Belkereskedelmi Minisztérium, hogy megtarthatja-e valaki az iparengedélyt vagy sem. 1950 és 1952 között ezer kereskedőtől vonták vissza az iparengedélyt.[24]

Békekölcsön, 1953

A határozatok nem tartalmazták az engedély megvonásának indokát.

1952 decembere, karácsony. Özvegy Klein Andorné ajtaján csönget a postás. Kezében egy sokpecsétes boríték. Kleinné tétovázva nyúl a küldeményért. A postás aláíratja vele az átvételt igazoló szelvényt, és kellemes ünnepeket kíván. Kleinné összekapirgál néhány fillért, hogy viszonozza a postás szívességét, majd kinyitja a borítékot. A következőket olvashatja:

Belkereskedelmi Minisztérium
Budapest, V. Vigadó u. 6.
Telefon: 188-970

Előadó: Dr. SZ. M.
Tárgy: iparjogosítvány-megvonás

Ö. Klein Andorné, kereskedő Bp. XIII. ker. Visegrádi u. 33. b kereskedésére szóló iparjogosítványt megvonom. Az üzleti tevékenységüket megszüntető iparűzők árukészletének és berendezésének tárgyainak felajánlására szóló utasításom értelmében árukészletét, berendezési és felszerelési tárgyait a Bizományi Áruház, illetve a Méh és állami kereskedelmi vállalatoknak köteles felajánlani. Határozatom a kézbesítés időpontjában azonnal érvénybe lép és ellene orvoslattal élni nem lehet.

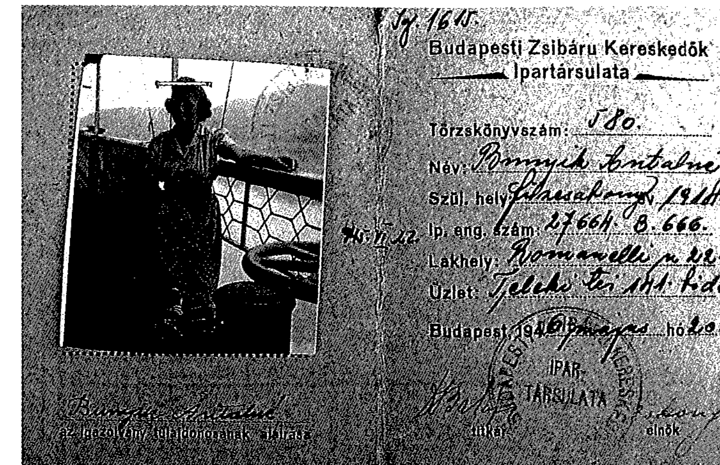
Budapest, 1952. dec. 12.

A kiadvány hiteléül
olvashatatlan aláírás s. k. irodavezető helyettes F. I.
A min. titkársága vezetője"[25]

Kleinnén kívül még sok használtcikk-kereskedő kapott a postás karácsonyi és újévi jókívánságaival együtt hasonló tartalmú levet. A boltok egyre-másra bezártak, a piac forgalma azonban nem lett kisebb. Naponta több tízezer ember tolongott a falakon belül, de sokan nyüzsögtek kívül, a zsibvásárban is.

A forgatagban kitartó makacssággal adtak-vettek a kereskedők és a valóban gyanús elemek, a nepperek a népgazdaság kárára. A régi színjátékok mellé újak, aktualizáltak születtek. Így pl. két nepper összetalálkozik – lehetőleg több vevőjelölt között – egy zsákot cipelő társukkal. A zsákos hadonászva, jó hangosan, hogy lehetőleg mindenki hallja, meséli, hogy most jött vidékről, ahol ki-

ürítették a kulák raktárát, s ő abból a holmiból bőrcsizmát, ostort meg pipakészletet vett sok pénzért. A másik kettő kíváncsian nekiesik a zsáknak, mintha vásárolni

Budapesti Zsibáru Kereskedők
Ipartársulata
Törzskönyvszám: 580.
Név:
Szül. hely
Ip. eng. szám:
Lakhely:
Üzlet:
Budapest, 194
az igazolvány tulajdonosának aláírása
titkár
elnök

A Budapesti Zsibáru Kereskedők Ipartestülete által kibocsájtott igazolvány, 1946-ból

akarnának. A zsák csakhamar elszakad, s a nepperek elragadtatott kiáltásai közepette a holmi szanaszét gurul.

– Milyen szép csizma! – kiált az egyik, a másik a pipára mutat.

– Nocsak, kulák uraméknak milyen cseresznyefa pipája volt!

A nézők egykettőre vevőkké alakulnak. A lyukas talpat nincs idejük észrevenni, mert a nepperek ide-oda rángatják, tépkedik egymás kezéből a csizmákat.

– Elvtársam, elvtársam, ne olyan hevesen, ezt én akarom megvenni! – kiáltozza az egyik.

Végül nagy huzavona után kegyesen lemondanak az

áruról a nézelődő, statisztáló elvtársak javára, de előbb licitálnak, nehogy olcsón jusson azokhoz valaki.[26]

A IX. Kerületi Tanács Kereskedelmi Osztálya – a Budapesti Rendőrkapitányságtól kapott segítséggel – hetente háromszor indított razziát a nepperek ellen. Rögzítették az elfogottak adatait: hány éves, mi a foglalkozása, miért nem dolgozik? Ujj- és tenyérlenyomatot is vettek tőlük. Ettől kezdve mint munkakerülő „gyanús elemek" kerültek nyilvántartásba.[27]

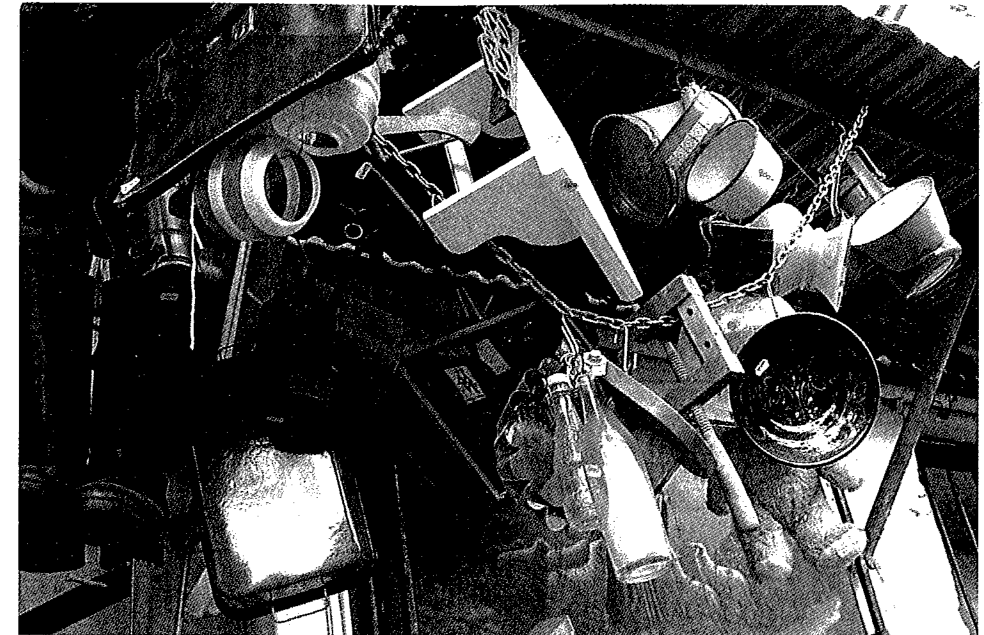
Eldorádó

A nepperek elleni harc – bár jogos és kemény volt – csak átmeneti sikerrel járt. Ahol és amikor csak tudtak, visszaszivárogtak. Ha kidobták őket az ajtón, visszamentek az ablakon. Hozzájárult ehhez az is, hogy az engedély nélküli árusoktól pénzbírságot szedtek, de ha kifizették, vidáman élhettek és tevékenykedhettek tovább. Nemegyszer „pénzre van szükségetek?" megjegyzéssel maguktól nyújtották át a 60–70 forintnyi bírságot.[28]

Az engedélyétől megfosztott ezer kereskedő szegényebbje a KTSZ-be ment dolgozni, a gazdagabb üzletvezetőként, csendestársként, illegális árusítással hasznosította újra tőkéjét.

A piacon maradt négyszáz engedélyes kereskedő monopolhelyzetbe került. A hatósági hajsza nem várt eredményt hozott: a magánkereskedelem nem elsorvadt a piacon, hanem felvirágzott. A kereskedők maroknyi csapata tőkeerős, gazdag emberekből állt, akik olcsó bért

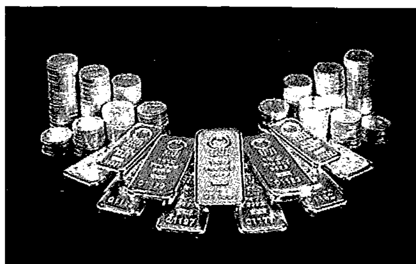
fizettek, s immár konkurencia nélkül azt vehettek és adhattak, amit csak akartak. A Használtcikk KTSZ egyetlen évben, 1954-ben tudott csak nagyobb haszonra szert ten-

Az engedéllyel rendelkező kereskedők monopolhelyzetbe kerültek: azt vehettek és adhattak, amit csak akartak

ni, amikor svéd használt ruhát árusított. Mivel az országban nem volt valuta, nem lehetett az eredményt megismételni. A KTSZ-nek több raktáron kívüli javítórészlege is volt, itt azonban főként hatvan évesnél idősebb munkások (lakatosok, asztalosok, festők, cipészek) dolgoztak. Ilyen körülmények között a KTSZ csak 30-40%-os haszonkulccsal árusíthatott. Ezzel szemben a zsibárusok, ószeresek kevesebbel, 15-17%-kal is megelégedtek.[29] A

rosszabb helyre került gazdagabbak lelépési díjat fizettek a szegényebbeknek a jobb helyekért, és a konkurensnek szánt KTSZ raktárait is belakták. A vissza-visszatérő nepperek sem tudtak ellenük tenni, legfeljebb csak bosszantották őket.

„Kinek aranya van, mindene van"

A gazdagság és a csodák országában: Eldorádóban érezték magukat azok a kevesek, akik néhány évig élvezhették ezt a kivételes helyzetet. Amint Bereményi Géza azonos című filmjében megfogalmazta, a piac kereskedői úgy vélték, hogy akinek aranya van, mindene van, becsületet, életet vásárolhat. A filmbeli piac zsibárusa, Monori József, a vasszorgalmával, vasakaratával a jég hátán is megélő, a piaccal együtt lélegző főhős alakjával az író az ócskapiac letűnőfélben lévő, vagyonos kereskedőrétegének állított emléket. A gazdag zsibárus aranyon bármit megkapott, amire szüksége volt: életmentő orvost, családi nyugalmat. Nem voltak tehát túlzottak a használt ruhák, hagyatékok felvásárlására tett ígéretek, amiket a korabeli élclap, a *Szabad Száj* kissé karikírozva így örökített meg:

„Feláron veszek mindenféle használt holmit."
„Magas áron veszek mindenféle limlomot."
„Nagyon magas áron veszek..."
„Legmagasabb áron veszek..."
„Bárkinél magasabb áron veszek..."
„Utolérhetetlen áron veszek..."
„Horribilis áron veszek..."
„Vakuljak meg, ha nálam valaki többet fizet..."[30]

Bűnözők, tolvajok, csalók

Jól érezték magukat a piacon az alvilág emberei is. Az Ecseri úti telephely nagy forgalma nemcsak a neppereknek, de a bűnözőknek is kedvezett, jó búvóhelyet és érvényesülési teret teremtett számukra. Hiába ellenőrizte havonta háromszor szúrópróbaszerűen a zsibvásárt a IX. Kerületi Tanács Kereskedelmi Osztályának megbízásából hetven társadalmi ellenőr, ráadásul a Fővárosi Tanács Kereskedelmi és Pénzügyi Osztálya, a Piacfelügyelőség, a Pénzügyőrség, a Rendőrség és a KISOSZ, a bűnözők túljártak az eszükön.[31] A lopott tárgyakat a legális csomag- és kerékpármegőrzőben elrejtették, illetve itt, vagy innen kihordva értékesítették. A kétes eredetű holmit többnyire a rongyszőnyegeket csereberélő házalók szállították a megőrzőkbe, akik közül sokan besurranó tolvajlással foglalkoztak.[32]

1956 nyara, hajnali 6 óra. A kerékpármegőrzőből nagy csetepaté közepette egy Simson motorkerékpárt tol ki az új tulajdonos. Hátulról egy bőrdzsekis fogja a kereket, közben eszeveszetten sivalkodik:

– Rendőr! Rendőr! Ez az én motorom! Mi a nyavalyát akar ez a manus vele? S ki adta el neki?

– A magáé? Ha-ha! Apuskám, most vettem. Érti? Most.

– Csakhogy ez az enyém, mert a sárhányóján az a nagy folt a sósavtól van. A srác öntötte rá véletlenül, mikor a klozetet pucolta.

– Na, ne mondja! Szép kis mesét ötöl itt ki!

– Mikor tűnt el a motor a háztól? – kérdezi most már az odakeveredett rendőr.

Szót szó követ, a motort lefoglalják. Az új tulaj felháborodottan sipákol, a régi szentségel. Ki a tolvaj? A nyomozás hosszú procedúrája elkezdődik – meséli egy szemtanú.[33]

Plakát az 50-es évekből

A piaci iparengedély nélküliek közül „emelkedett" ki egy vasáru-kereskedő az ötvenes évek első felében. Amint a rendőrségi nyomozás kiderítette, több százezer forintot keresett állami vállalatoknál és szövetkezeteknél értékesített szerszámokkal és műszaki cikkekkel. A számlákat maga gyártotta és ismeretlen nevekre állította ki. A későbbiekben tíz kisiparost fizetett bélyegzőik kölcsönadásáért. Az életfogytiglanra szóló ítélet szigorú volt, elrettentő példának szánták.[34]

Az iparigazolvánnyal rendelkező kereskedők vigyáztak a becsületükre és őrködtek a vagyonuk felett. Óvakodtak minden politikai megnyilvánulástól, ami újabb engedélybevonásra adhatott volna alkalmat. Így az 1956-os forradalom alatt is csendben meghúzták magukat. Üzleteiket október forrongó napjaiban bezárták, és otthonról figyelték a fejleményeket. Eszükbe sem jutott, hogy majd amikor újra kinyitnak, esetleg meglepetésben lesz részük. Pedig lett: nem egy üzletet kiraboltak. Erről tanúskodik pl. egy kisbútor-kereskedő feljelentése ismeretlen tettesek ellen, akik 350 000 Ft értékben fosztották ki a sértettet az események alatt. A nyomozás so-

rán a Valéria-telep néhány kétes erkölcsű lakójánál bukkantak rá a keresett tárgyakra.[35]

Partizánok előnyben

A felettes szervek, köztük az ócskapiaccal lelkiismeretesen törődő IX. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1956 után arra a következtetésre jutott, hogy „az engedélyes zsibárusok és ószeresek tisztességes, rendes emberek"[36], az engedély nélkülieket az ő számuk növelésével kellene csökkenteni. Ettől kezdve az üléseken rendszeresen szerepeltek a bejelentések között, hogy a használtcikk-árusítás engedélyezésére beadott kérvények közül kinek adtak igenlő választ. A beadványnak tartalmazni kellett a családi és egészségügyi állapotot, a rendőrség és a KISOSZ véleményét. A kérelmezők többsége hatvan éven felüli volt, de akadt közöttük 30–45 év közötti is.

A kérvények elbírálásánál az érvényben lévő működési szabályzat idevonatkozó paragrafusai voltak irányadók.[37] Ezek értelmében nem kaphatott helyfoglalási engedélyt, aki ragályos vagy szembetűnő „undorító betegségben" szenvedett, akinek máshol is volt boltja, műhelye vagy irodája, és akinek helypénz-hátralékai voltak. Előnyben részesültek a hadirokkantak, az egyéb foglalkozásra nem alkalmasak és hozzátartozóik. A fentiek mellett az egyéni sorstragédiák is nyomatékosíthatták az engedély kiadását. A 37 éves V. S.-nek pl. tíz gyereke volt és fekvőbeteg felesége. K. S.-né 48 éves házfelügyelő férje mindkét lábát amputálták.[38]

Voltak, akik a zöldséges szakmát azért akarták felcserélni a használtcikk-árusítással, mert állapotuk már nem engedte a nehéz ládák cipelését. A leghatásosabb érv azonban az volt, hogy a kérelmező vagy közvetlen hozzátartozója partizánként tevékenykedett és ezt tanúval bizonyítani tudta. Egy ilyen igazolt múlt a rendőrség támogatása nélkül is meghozta az eredményét, mint pl. D. J.-né esetében.

Az iparengedélyek újbóli kiadása következtében 1956-tól 1961-ig több mint duplájára emelkedett a használtcikk-árusok száma

Nevezett „56 éves, férje foglalkozása festő, havi jövedelme 1000 Ft. Kiskorú gyereke nincs, csak egy önálló keresettel rendelkező. Eddig mint alkalmazott dolgozott kint az Ecseri úti piacon. Férje partizán volt, s ezt Nógrádi Sándor elvtárs saját kezű aláírásával bizonyította. Megemlíteni kívánjuk – teszi hozzá az ülés előadója, – hogy a XX. kerületi kapitányság nem a legjobb véleményt adta nevezettről, de nem emelt kifogást a kiadás ellen. A KISOSZ javasolja, miután szakképzettsége megvan. Osztályunk részéről javasoljuk, miután férje mint partizán harcolt."[39]

Ismerősünk, özvegy Klein Andorné, miután igazolta, hogy férjét nyilasok ölték meg, 1957-ben szintén visszakapta az iparengedélyt.[40]

Az iparengedélyek újbóli kiadása következtében 1956-tól 1961-ig több mint duplájára emelkedett a használtcikk-árusok száma (1956-ban 317 fő, 1961-ben 721 fő volt). 329 kereskedő vegyes áruval rendelkezett, 146 ruhával, 28 cipővel, 73 bútorral, 34 vasáruval, 10 kerékpár- és motoralkatrésszel, 9 szőnyeggel, 6 bőrdíszművel, 17 fehérneművel, 4 kalappal, 2 csillárral, 8 órával, 2 hangszerrel, 1 gumival kereskedett, 43 kereskedő vásározott.[41]

A „népi demokratikus rend ellen lázító" könyves

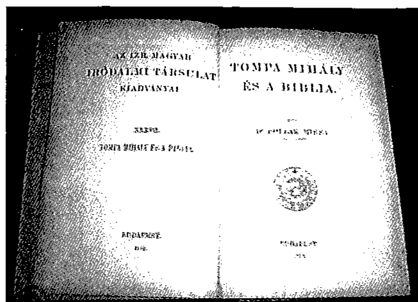
Rendeletek szabályozták a kereskedők működését a használtcikk-piacon, melyek a kipakolástól kezdve az üzletben foglalkoztatottakig mindennel részletesen foglalkoztak.[42] Voltak azonban országos érvényű törvények, pl. a könyvárusításra vonatkozóan, amelyek a piaci kereskedőkre is érvényesek voltak.

1962. február 27-én a fővárosi bíróság Friedler Ferenc piaci használtkönyv-árus ügyében hozott ítéletet.

Friedler Ecseri úti boltocskájában a KISOSZ titkára és a piac felügyelője 1961 februárjában ellenőrzésük során indexen lévő (tiltott) könyveket találtak, melynek alapján feljelentették a kereskedőt, a könyveket pedig lefoglalták. Erre a lépésre a kerületi Tanács VB-ülésének határozata késztette őket, mely szerint a „könyveseket ellenőrizni kell, hogy a szocializmus követelményeinek feleljenek meg"[43] A nyomozás, mely majd egy évig tartott, azt kutatta, hogy Friedler vajon tudatosan tartotta, és szándékosan terjesztette-e ezeket a könyveket.

A vádlott 1958 óta foglalkozott használt könyvek vételével és eladásával. Vallomása szerint a felsőbb szervek utasításának megfelelően járt el, amikor az ószeresektől,

illetve magánszemélyektől minden eladásra felkínált könyvet egyben megvett még akkor is, ha ezek között fasiszta vagy államellenes és egyéb nem kívánatos sajtótermékek is akadhattak. Friedler tisztában volt vele, hogy a kétes nyomdatermékeket át kellett volna adnia a Méhnek, ahonnan azokat zúzdába vitték volna. Minthogy azonban felesége, aki a szelektálást szokta végezni, a jelzett időpontban ágyban fekvő beteg volt, az átnézésre váró könyveket a polcok előtt a földön hagyta. Az ellenőrök ezek között találták a tiltott olvasmányokat, nevezetesen Milotai István: *Népi válság, népi Magyarország,* Marosi Arnold: *Átöröklés és nemzetvédelem,* és 2 darab *Katolikus út* című, Prohászka Ottokár és Horváth Béla cikkeit tartalmazó könyvet.[44]

A gyűjtő értékes könyvritkaságokra is rábukkanhatott

A népi demokrácia védelmében jeleskedni akaró tanúk viszont mást állítottak. A nyomozó hatóság két szakértője, akiket már másnap kirendeltek szaglászni, úgy nyilatkozott, hogy a földön alig, inkább csak a polcokon rendbe rakva sorakoztak a könyvek.

„– Nem volt ott semmiféle rumli, mindenki válogathatott, aki venni akart"[45] – mondták a bíróságon. Szerintük a Milotai-féle fasiszta könyv minden kétséget kizáróan már a többi eladásra szánt könyv között sorakozott.

A KISOSZ képviselője még azt is felhozta a vádlott ellen, hogy amikor ő az utóbbi könyvet kifogásolta, a könyves azt nyilatkozta: szerinte csak a *Mein Kampf* van indexen, a többi nem. A tanúk szerint a kereskedő azzal is

tetézte bűnét, hogy amikor a földön levő könyvekhez nyúltak, nem figyelmeztette őket, hogy azok nem eladók.

Friedler könyves-zsibárus nyilván nem is sejtette, hogy már akkor nyomozás folyt ellene, amikor a vásárlóként betért későbbi tanúk kérdéseket tettek fel neki. A hatvanas évekre az ÁVH-val már nem kellett számolni, de az ügynökhálózat továbbra is működött, s bőven előfordulhattak megfigyelések, ellenőrzések, melyek során bárki csapdába eshetett bárhol, bármikor az országban.

A könyvárusításra vonatkozó országos érvényű törvények a piaci kereskedőkre is érvényesek voltak

A bíróságon a könyvárus kétségbeesetten védekezett. Szakértelmét lebecsülve azt hozta fel mentségére, hogy ő nem ért az irodalomhoz, nem olvassa a könyveket, hanem eladja. Azonkívül nem ismeri az indexen lévő könyvek lajstromát, így nem tudhatta, hogy mit szabad közszemlére tenni és mit nem.

A bíróság hosszasan mérlegelt. Arra nem volt bizonyíték, hogy a népi demokratikus államrend, a Szovjetunió és a kisebbségek ellen uszító könyveket a vádlott bódéjában vagy a saját lakásában bárki is olvasta. Mivel azonban mindenki számára hozzáférhető, nagy forgalmú helyen voltak, Friedlert a népi demokrácia elleni folyamatos izgatás bűntettével vádolták. Ennek alapján a legenyhébb kiszabható ítélet is minimum 2 év börtön volt.

Friedlernek azonban szerencséje volt. A bíróság ugyanis enyhítő körülménynek vette, hogy nem volt büntetett előéletű, hogy felesége leszázalékolt munkanélküli és egyedül kellett két kiskorú gyerekéről gondoskodnia. Cso-

dák csodájára, vagy a védő ügyességének köszönhetően elhitték, hogy fogalma sincs az irodalomról, és hogy nem ismerte az indexen lévő könyvek jegyzékét.

Az ítélet mindössze hat hónap börtön volt, amit később háromévi próbaidőre felfüggesztettek.[46] Mindenesetre Friedler és könyvárus társai ezután jobbnak látták, ha a háború előtti sikerkönyvek közül Rejtő és Nick Carter detektívregényeit kínálják a vevőknek.

„Olyan helyre kell tenni a piacot, ahol még eléldegél"

Friedler megúszta, de hogy hányan nem, akikről nem maradtak ránk adatok, azt nem tudhatjuk. A piacon árulók nem érezhették magukat biztonságban. Állandóan résen kellett lenniük, óvatosabban kellett fogadni a vásárlókat, s ez nem használt a zsibáru-vásártéri árusok forgalmának. A régi kereskedők megközelítőleg sem gyarapították vagyonukat olyan ütemben, mint eddig, az újak tőkeszegényen kezdték működésüket, s a piac boltjaiból nekik már csak a rosszabb helyen lévők jutottak, így épphogy megéltek.

Tovább rontotta a helyzetet, hogy az Ecserinek az ötvenes évek második felében komoly vetélytársává nőtt a BÁV, melynek vezetői már az ideköltözéskor a piac kisepRűzését tervezték a fővárosból. 25 budapesti, 19 vidéki üzletben használt cikk felvásárlásával és értékesítésével, ezek javításával és zálogosítással, valamint árverések rendezésével foglalkoztak. Az egyensúlyt a két intézmény (az Ecseri és a BÁV) között ideig-óráig az újból kiadott iparengedélyek következtében megsokasodott használtcikk-kereskedők biztosították.[47]

Az Üllői úton épül a József Attila lakótelep

Amilyen mértékben növekedett az Ecseri piac árusainak száma, olyan mértékben fogytak a Valéria-telep lakói. Eltűntek a barakkok, eltűntek a kocsmák. Buldózerek egyengették a talajt, és az új lakótelep körvonalai lassanként kirajzolódtak: kohóhabsalakos, nagyblokkos technológiával távfűtéses épületek emelkedtek. A lakásokban beépített konyha, gáztűzhely és szekrény. Az 1960-as évek

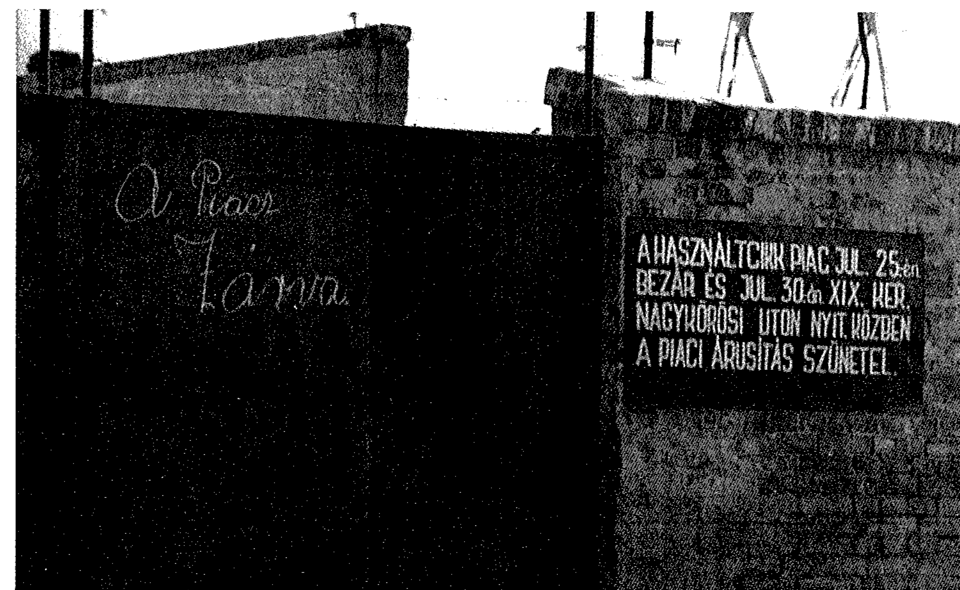
első negyedében az új lakótelep üzlethálózatát is kialakították: két fűszerüzleten kívül egy közért, egy hús-, egy tej-, és négy zöldség-gyümölcs bolt, valamint két dohányüzlet, továbbá Ápisz, Röltex, háztartási bolt és virágüzlet alapjait rakták le.

„Az Ecseri úti piac és a területén lévő Autóker raktár kitelepítésének ügyén kívül minden tisztázódott, s eltűntek az akadályok az építkezést befejező IV. ütem kivitelezése elől"[48] – állapította meg a Fővárosi Tanács VB ülése.

Tizenkét év telt csak el az Ecseri útra költözés óta. A kereskedők épphogy kinyögték a hitel visszafizetését, épphogy kijavították a csatornázatlan utakat, ahol, ha esett, bokáig érő sárban áztak a holmik, épphogy könnyebben juthattak árusítási engedélyekhez, máris újra veszélybe kerültek. „Az Üllői úti lakótelep további építése céljából szükség van a IX. ker. Ecseri úti zsibáruspiac területének felhasználására is. Ezért ezt a piacot meg kell szüntetni!"[49] – közölték a felettes szervek.

A kereskedelmi szervek viszont védelmükbe vették a piacot: „A zsibáruspiacra azért van szükség esetleg a továbbiakban, mert naponta mintegy 500 használtcikkárus és mintegy 5000 magánszemély, továbbá ötszáz vidéki használtáru-kereskedő jelenik meg a piacon vétel, vagy eladás céljából, és bár a használt áruk forgalma az utóbbi években jelentősen visszaesett, még mindig... a fővárosnak évenként 2–2,5 millió forint bevétele van a helypénzekből és más forrásokból."[50]

A gazdasági szempontok is más állásfoglalásra késztették a piac sorsa felett ítélkezőket, s a felszámolás helyett többen a zsibvásár áttelepítése mellett voksoltak.

Ismét költözik a piac

„Fenn kell még tartani" – született meg a döntés –, „mert vannak még emberek, akik olyan dolgokat akarnak eladni, ami még szemétbe nem való, de a Bizományiban már nem vesznek át. És az árusokkal is mit csinálnánk egyelőre? Sok öreg, beteg, hadirokkant van közöttük, a kétharmad ilyen. Kint jó helye lesz... Kidobni ennyi embert nem lehet. A társadalom még nem olyan gazdag, hogy bizonyos ideig még ne vegyenek ott. Egyelőre megszüntetni nem tudjuk... Olyan helyre tesszük, ahol még elélhet".[51]

Ezek az érvek már akkor eszébe juthattak volna a hatóságnak, amikor idetelepítették a piacot, hiszen a költöztetés elkezdésével egyidejűleg előirányozták a Valéria-

nyomornegyed felszámolását, s helyén az új, korszerű lakótelep építését. Már a tervek elkészültekor szembeszökő lehetett volna, hogy a később életre kelő József Attila lakótelep és a piac egymás melletti létezése felhívja majd a figyelmet a fővároson belüli, idáig sokszor sikeresen elkendőzött ellentétekre. Hangosan azonban mégis csak 1961-ben mondták ki: „A piac mellett új házak vannak már, nagy az ellentmondás. A Szovjetunióban új település mellett sehol sincs ócskapiac, sőt ott már állami kézben lévő használtcikk-kereskedés üzletek vannak."[52]

A kegyelmet kapott piac áttelepítési programja költözésre, bontásra, új hely közművesítésére, bekerítésére, a felépítendő rendőrségi és irodahelyiségekre 3,6 millió forintot irányzott elő.[53] A felettes hatóságok (Belkereskedelmi Minisztérium, MSZMP Budapesti Pártbizottsága, a Fővárosi Tanács, a Budapesti Rendőrség) a megvizsgált kültelkek közül az átköltözködésre legalkalmasabbnak a Nagykőrösi út északkeleti oldalán, a Fővárosi Autóbusz kispesti Kilián garázzsal szomszédos egy hektárnyi területet találták a legalkalmasabbnak. Egyedül a KISOSZ tartotta nagyon távoli, nehezen megközelíthető helynek egy nagy forgalmú piac számára. Az utóbbi véleményt azonban nem vették figyelembe, s megkezdték a terület bekerítését, planírozását, a belső utak kialakítását, s az üzemeltetéséhez szükséges hivatali épületek alapjainak lerakását. A bódék áthelyezését ugyanolyan módszerrel tervezték, mint az előző vándorlásnál, azaz a lebontottakból akarták felépíteni az újakat. Ezúttal azonban a kereskedőknek egyértelműen maguknak kellett vállalni a költségeket.[54]

JEGYZETEK

1. 1926. szept. MSZMP XX–XXI. ker. Bizottságának felhívása a Mária Valéria-telep lakóihoz. Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből Kossuth, 1960., V. köt., 333–334. o.
2. Szamos Rudolf: Barakkváros. Kossuth, 1960., 49. o.
3. Ifj. Csécsi Nagy Miklós és Balla Sándor: Állami lakótelepek a nyomorenyhítés szolgálatában. Arany J. Nyomda Budapest, 1937., 20–21. o.
4. uo. mint 2, 20–21. o.
5. A Mária Valéria-telep nyomorgói felvonulnak a Parlament elé. Szabad Nép, 1946. márc. 8., 2. o.
6. Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban: BFL) XXIII. 209. a Budapest IX. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsági (továbbiakban: Bp. IX. Ker. Tan. VB) ülések (továbbiakban: ük.) jegyzőkönyvei (továbbiakban: jk.), 1951. április 30., 2. napirend (továbbiakban: npr.).
7. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. Tanács VB. ük., 1953. jan. 10., 3. npr.
8. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. Tan. VB. ük. jk., 1955. márc. 5., 2. npr.
9. Szamos Rudolf: Barakkváros. Kossuth, 1960., 47. o.
10. BFL. XXIX. 1545. Buváti-terv, 119. kisdoboz. Ecseri úti piac 1950, 7333. 1950.
11. Alekszej Grigorjevics Sztahanov szovjet-orosz bányász, kommunista élmunkás, újítóról elnevezett mozgalom. Sztahanovista kitüntetéseket adtak a munka frontján sokszorosan felülteljesítő dolgozóknak. Az olykor több száz, esetleg ezer százalékos teljesítmények elsősorban kirakati céllal születtek, és nem volt mögöttük realitás. 1956 után élmunkásmozgalom, illetve szocialista brigádverseny néven élt tovább. Neves sztahanovistánk, Pióker Ignác 1953-ban például már az 1956-ra előirányzott eredményeit valósította meg.
12. BFL. XXIII. 108. Bp. Fővárosi Tanács VB. Kereskedelmi Osz-

tályának iratai 3. kd., Teleki tér bontás Ecseri útig. 1951., 701932.
13. Makszimenko szovjet kőműves sztahanovista gyorsfalazási módszere, amely több száz százalékos teljesítményt eredményezett, természetesen rengeteg minőségi hibával.
14. BFL. XXIII. 108. Bp. Fővárosi Tanács VB. Kereskedelmi Osztályának iratai 2. kd., Teleki és Ecseri telepi piac ügyei 5615. 1–146.
15. A Darvas bácsi-féle Ódon ritkaságok boltja a Szarvas téren volt. Az egész lebontott Tabánt ő vette meg. Az ócskapiac ismert alakja volt. (Szilágyi János: Régi boltok krónikája. A pest-budai kereskedelem történetéből. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1986., 189. o.)
16. BFL. XXIII. 108. Bp. Fővárosi Tanács VB. Kereskedelmi Osztályának iratai. 2. kd., Teleki és Ecseri telepi piac ügyei 1950–51. 5615. 2–146.
17. A könyv szerzőjének kérésére Cserni József lejegyezte visszaemlékezéseit. Cserni Józsefnek 1964 óta volt üzlete a Nagykőrösi úton (C/10). Előtte ószereskocsit húzott a Teleki idejében, majd az Ecseri úton üzletvezető volt. 2006 novemberében halt meg.
18. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB ük. jk. 1954. jún. 12., 2. npr.
19. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1958. aug. 26., 2. npr.
20. Az ágynemű-, de főként a lepedő-ellátottsága a munkásoknak rendkívül szegényes volt. 1956-ban pl. a munkáscsaládok több mint egyharmada háromnál kevesebb lepedővel rendelkezett. Egyszerre sosem tudták az összes ágyat áthúzni. A piszkos, használt ágynemű is kelendő volt a szegény emberek körében. (Belényi Gyula–Sz. Varga Lajos: Munkások Magyarországon, 1948–1956. Napvilág, Budapest, 2000., 457. o.)
21. Pető Iván–Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. Bp., 1985., 233. o.
22. A székesfővárosi zsibáru-vásártéri árusításról szóló 1939-es szabályrendelet lehetővé tette, hogy az iparengedéllyel rendelkező kereskedő betegségének ideje alatt üzletvezetőt alkalmazzon. Ebből az a fonák helyzet alakult ki, hogy miután a kereskedő mintegy „bérbeadta" iparengedélyét az üzletvezetőnek, így ő más kereskedelmi tevékenységeket is folytathatott.

23. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1956. jún. 13., 2. npr.
24. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1955. aug. 6., 2. npr.
25. BFL. XIII. 219. b Bp. XIX. Ker. T. VB. ük. jk.75557/1970. Klein Arnoldné iratai
26. Cserni József egykori ószeres a könyv szerzőjének kérésére leírta ezt a történetet.
27. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1955. aug. 6., 2. npr.
28. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1954. jan. 12., 2. npr.
29. Uo..
30. Szabad Száj, 1950. márc. 30, 1. o.
31. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk., 1958. aug. 26., 2. npr.
32. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1954. jan. 12., 2. npr.
33. Lásd 26.
34. BFL. XXIV. 1. BRFK központi irattára iratai d: 1., ssz. 54., iktatósz.: 201/1955 Jelentés jelentősebb üzérkedésekről és spekulációs ügyekről.
35. BFL. XXIV. BRFK. Központi irattára iratai d: 65., ssz: 11., ikt. sz.: 309–3215–1957. A IX. kerület bűnügyi helyzete.
36. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. K. T. VB. ük. jk. 1958. aug. 26., 2. npr.
37. Az 1939. évi Zsibáru-vásártéri árusításról szóló szabályrendeletet vették alapul.
38. BFL. XIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1959. jan. 9., bejelentések.

39. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB: ük. jk. 1959. jan.22., 2. npr.
40. Lásd 25.
41. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1961. máj. 16., 2. npr.
42. Az 1939-es zsibáru-vásártéri árusításról szóló szabályrendelet alapján működött még mindig a piac. 1954-ben ezt „kapitalistának" minősítve új szabályrendelet kidolgozását vették tervbe. Ennek megjelenéséről nincs dokumentum.
43. BFL. XXIII. 209. a IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1961. nov. 2. npr.
44. BFL. XXIII. 219.b Bp. XIX. Ker. Szakigazgatási szervek iratai 7540/1969. A megtalált indexen lévő könyvekből a szakértők idézeteket emeltek ki, ezzel is nyomatékosítani akarván a vádat. A Népi válság, népi Magyarország című könyvből: pl. „...hogy Kun Béláék rémuralma a vezérkari tekintély hiányától eltekintve a balmazújvárosi idilleken túl mit művelt az országgal, a keresztény magyar társadalommal, magával a parasztsággal, hogy százan s százan éppen a kisgazdák közül hogy estek áldozatul állati kegyetlenségnek, erről nem tesz említést Veres Péter" (162–163. o.). Az Átöröklés és nemzetvédelem" c. könyvből: „...a marxista szocializmusnak az országok határait a nemzetek választó falait ledönteni akarása természet és nemzetellenes is. Természetellenes, mert a fajok között fennálló különbségek a természet szüleményei, és nincs emberi hatalom, mely azokat megszüntesse." (84. o.) A marxizmus és katolicizmus c. Horváth Béla műből: „A marxista erőszak kesereg, mert nem lehet erőszakosabb, mint a kapitalizmus. S ha azután kormányra jut – mint a bolsevista társadalomban – akkor erőszakosabb, rabszolgatartóbb, kegyetlenebb, mint a kapitalizmus valaha." (220. o.)
45. Uo.
46. uo.
47. BFL. XXIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1956. aug. 21., 3. npr.
48. BFL. XXIII. 102. Főv. T. VB ük. jk. 1962. jún. 2., 1. npr.

49. BFL. XXXV. (1) a MSZMP Bp. Biz. iratai, Párt VB. ük. jk. 1962. jan. 22., 4/117 őe.
50. Uo.
51. Uo.
52. Uo. A szovjet példára való hivatkozás a szocialista világrendszeren belül megszokott volt, mert a hozzá tartozó országok, köztük Magyarország, minden tekintetben a Szovjetuniót követték.
53. BFL. XIII. 209. a Bp. IX. Ker. T. VB. ük. jk. 1961. máj. 16., 2. npr.
54. uo. mint 49.

III.
A NAGYKŐRÖSI ÚTI ECSERI

(1964-től napjainkig)

„Keserves kenyér ez"

A száműzetés helye – a Pesterzsébet és Kispest közötti terület a Nagykőrösi úton – az ötvenes években a Cséri-telep egyvágányos szemétszállító vasútvonalával volt határos. Ezen a környéken az embereket 1983-ig a forgalomból kivont villamosok között igazi klasszikusnak számító „botos" 51-es hozta-vitte. Az 51A betétjárat menetideje a Nagyvárad tértől a használtcikk-piacig több mint fél óra volt. A szemétszagú buldózerrel legyalult 148 649 négyzetméter területen 1964 tavaszán újra felépült a Valéria-telepről áthozott egyszintes bódéváros. A Teleki tér lakói: ószeresek, zsibárusok, nepperek, járva-kelve árusítók ismét lábra keltek és vitték magukkal a „használt órát használt cipőt használt télikabátot használt szavakat használt mozdulatokat és használt virágot."[1] Hozták magukkal a közönséget is: a csellengőket, a bámészkodókat, a gimpliket, a vásárlókat, a gyűjtőket.

A piac neve is változatlan maradt, így a Nagykőrösi út kellős közepén ma is Ecserinek hívják. A bejárati kapura nemrég díszes betűkkel ki is írták. „A piac neve is kicsit kopott, kicsit elhasznált, mint a választéka. Amíg a Telekin működött, addig inkább csak Tangónak hívták. Amikor átköltözött az Ecseri útra, akkor vette fel a Teleki nevet igazán, Ecserinek azóta hívják, mióta a Nagykő-

rösi útra költöztették. Legközelebb akárhova költözik, Nagykőrösi lenne a becsületes neve."[2]

Küllemét is örökölte az előző színhelyektől: a bódévárost magas kőkerítés veszi körül. Belátni rajta a zárt világba, a törzsközösségbe nem lehet. Aki kíváncsi, aki vevő, annak be kell mennie a labirintusok díszletei közé.

A piacon rend van

A piac csakhamar benépesült. A rendőrőrszobába beköltözött a piacra kirendelt zsaru, az irodahelyiségekbe a felügyelő és helyettesei, valamint a helypénzszedők. A főbejárat fülkéjében őrök váltották egymást, a bódékba a kereskedők pakoltak.

Az ideköltözést követően rend uralkodott a piacon: az első sorban a ruhások, a másodikban vagy középsőben a vasasok és szerszámosok, a harmadik soron a vegyeskereskedések, a nagyobb üzletekben, amelyek a fal mentén körbehúzódó soron voltak, a bútorosok, illetve a használt és hulladék fémtárgyakat gyűjtő MÉH, az Ószeres KTSZ és a BÁV lerakatai helyezkedtek el. Az utóbbi két vállalat több helyiséggel is rendelkezett. Az Ószeresek „Használtcikk KTSZ" feliratú boltjában külön részleg foglalkozott bútoreladással, egy másikban használt ruhaneműt, cipőket árusítottak, ellátásuk a városi központból történt. A BÁV kisebb területű boltban, de sokféle dolgot árult. A cégtáblán felsorolt motorkerékpár- és autóalkatrészek mellett szinte minden műszaki cikk megtalálható volt: használt rádió, gitárerősítő, tejeskanna, fazék stb.[3]

Hasonló feltöltésű üzletek sorjáztak a kiterjesztett szárnyakhoz hasonlító tetejéről „Lepkének" nevezett épületben is. Zegzugos boltjaiban antikváriusok is tanyáztak. A

A Lepke szárnyai

„körút" és a Lepke közötti területen, táblával kijelölt helyen folyt a járva-kelve árusítás. Bárki, akinek eladó holmija volt, itt a csomag nagyságától függően három, illetve kilenc forintos helypénzért árusíthatott.

A zsibárusok, akik már jó ideje nem viseltek kaftánt és kalapot, reménykedve az új hely varázsában, egyelőre derűsen rakosgatták a vevőcsalogató holmikat a boltjaik előtti asztalokra. „Itt van ez a nadrág, ez az ing csak

gyűrött, de semmi baja, még egészen új s ezek az órák, ez a tavalyi időt mutatja ez a tegnapit és holnaputánit, vagy talán szemüveget, esetleg ernyőt, kalucsnit, játékokat, kar nélküli babát, késeket, kifakult inget?"[4]

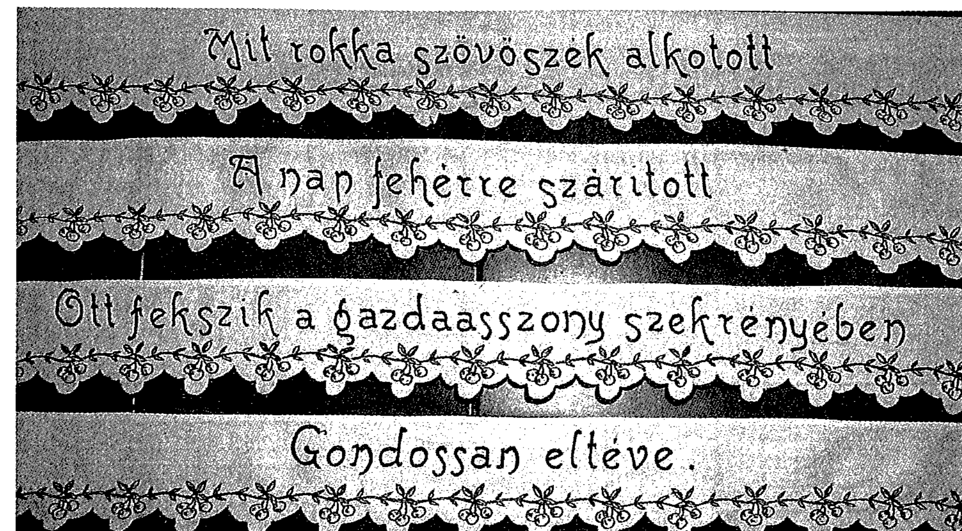

A piac neve változatlan maradt, a Nagykőrösi út kellős közepén ma is Ecserinek hívják

Az új hely vonzotta az árusokat a piacra. 1964–66 között nagyon sok használtcikk-kereskedésre jogosító iparengedély kiadására érkezett kérvény a XIX. ker. Tanács Keresedelmi Osztályához.[5] Csak néhányan, közöttük ismerősünk, Klein Andorné adták vissza az engedélyt egészségi állapotukra és kevéske bevételükre való hivatkozással.[6]

A használt cikkeket az ószeresek többnyire még mindig házalással szerezték. „Az emberek szívesen szabadulnak meg viselt holmijuktól, örülnek, ha valaki érte jön és elviszi. Az eladás már nem ilyen egyszerű" – nyilatkozták a kereskedők –, „a városban egyre több olcsó ruhaneműt lehet vásárolni."[7] Az 1963-tól Centrum Áruházra átkeresztelt Állami Áruházak Vállalat üzlethálózatához 35 egység tartozott, amelyeknek a „centrum-hétfőin" kevesebbért is lehetett már ruhákat kapni, mint amennyiért az ószeres kínálta a használt holmit a piacon. A láncolathoz tartozott a legnagyobb áruházzá nőtt Corvin is, ahol a „legnagyobb választék" várta a vevőket. Ezekben az években az emberek szerettek csomagból is öltözni. Egyre menőbb volt Nyugaton élő külföldi rokonoktól alig viselt, finom anyagokból készült, divatos cuccokat kapni. Ez sem használt az Ecseri forgalmának.

„A Tangón még mindent el lehetett adni"[8] – panaszkodtak az idelátogatóknak a piacon áruló idős rokkant emberek. „Hol van már az az idő, amikor még *Cronint*,

A polgári értékek devalválódása következtében nem minden árura volt kereslet

meg az *Elfújta a szél*t keresték" – nosztalgiázott a könyves –, „az a korosztály már nem jár ide, meg aztán már beszerezni sem lehet... A fiataloknak most már más az igényük. De a visszaesés fő oka, hogy a könyvkiadás óriásit fejlődött az utóbbi években".[9] A könyvet vásárlók elsősorban a kisnyugdíjasokból kerültek ki, akik „tudták, hogy a ma megjelent könyvet holnap talán már féláron megkaphatják itt, persze használt állapotban, megveszik, kiolvassák, visszahozzák eladni ugyanide".[10] A bútoros arra panaszkodott, hogy már nem a barokk és a stílbútor a divat, hanem a kocka szocreál stílus. Az utób-

biból nem került az ószeresek kocsijára, mert az ilyen stílusban gyártott típus- és variabútort újonnan megvásárolhatták az emberek az áruházakban. A piac boltjaiban, raktáraiban a háború alatt és az ötvenes-hatvanas években összeházalt polgári lakások berendezési tárgyai a polgári értékek devalválódása következtében ritkán találtak vevőre.

Az Ecserinek az átköltözés után egyedül kellett boldogulnia

„A hétköznapi forgalmak egyre rosszabbak" – nyilatkozta az akkori piacfelügyelő is – „nyitás után sok vidéki kereskedő járt ide árut venni, s a péntek is egész jó volt. Mostanában inkább az Alkalmi és a Centrum Áruházak jöttek a divatba. Itt egykettőre minden nap egyforma lett, kivéve a szombatot. Keserves kenyér ez, én nem csinálnám!"[11]

A felettes szerveket megnyugtatta, hogy helyesen cselekedtek, mikor úgy döntöttek, hogy az ócskapiacot a lehető legmesszebbre helyezik vegetálni. Míg 1964-ig szinte folyamatosan figyelemmel kísérték a zsibvásár sorsát, ettől kezdve egyáltalán nem foglalkoztak vele. A XIX. kerület Kereskedelmi és Ipari Osztályának iktatókönyvi bejegyzései ugyan egy-két piacot érintő jelentéktelenebb kérdésről hírt adnak, de az idevonatkozó iratokat, aktákat – nem tulajdonítva nekik jelentőséget – leselejtezték.[12]

A Csarnok és Piac Igazgatóság is, amely 1954-től közvetlen felettese lett az Ecserinek, a hozzá tartozó többi vásártér, csarnok és piac mellett igen kis jelentőséget

tulajdonított az ócskapiacnak, visszamenőleg minden rá vonatkozó iratot megsemmisített. Úgy tűnik, hogy a magára maradt Ecserinek az ideköltözés után egyedül kellett boldogulnia.

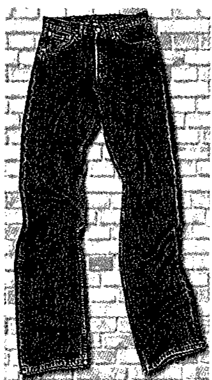
Varázslatok: nyugati farmer, nejlonharisnya, bőrkabát

Egyszer csak honnan, honnan nem, az ócskapiac bodegáit tengerentúli szelek járták át, és a nyomukban farmernadrágok, nejloningek, -blúzok, -harisnyák, bőrkabátok lengedeztek valódi nyugati anyagokból, valódi nyugati fazonokkal. Az Ecseri farmerjei mindenben megfeleltek az akkori elvárásoknak. Színük kék volt, a varrások sárgák, s a varrott bőrjelzés is az öv vonalában volt. Azonkívül csak itt kínáltak hozzá, vagy az otthoni fiókok mélyéről lehetett előkotorni az aranysárga szegecsekkel, liliomos rézcsattal összefogható cserkészövet. Aki ilyen szerelésben vonult végig az utcán, joggal érezte magát másnak, a többi embernél különbnek. „Óvta, nem koptatta, nem rongyolta, sőt a mosásnál is vigyázott, hogy a formáját továbbra is megtartsa, ezért nadrágostul ült bele a fürdőkádba.

A farmernadrág őrült nagy és maradandó divat volt, nálunk körülbelül az orkánkabáttal egy időben terjedt el, de míg az orkán mindenkié, addig a farmer csak a fiataloké volt."[13]

A vasfüggöny mögé zárt szocialista rendszer országaiban keveset tudtak a másik világról. A hivatalos állás-

pont a munkásokat nyomorgató, imperialista rabló tolvajokról mesélt, a titkos csatornák viszont szabad emberekről hoztak hírt, akik nem egyenlódenkabátban és tréningruhában jártak, nem egyenberendezési tárgyak között éltek, és nem egyszerre léptek és tapsoltak.

Kék volt, a varrás sárga és nyugati levegőt árasztott magából

A használt cipők, használt bugyik, gatyák, selyemszoknyák és harisnyák már legfeljebb csak a szegény nyugdíjasokat vonzották. A fiatalabbak inkább a nyugati levegőt, hangulatot jöttek szívni az Ecserire, amit a vadnyugati farmerek és a nejlonholmik árasztottak magukból. Ha valaki a vasfüggöny mögé akart utazni, csak háromévente tehette, és mindössze 50, később 70 dollár költőpénzt válthatott ki. Nem csoda, hogy az Ecseri a farmereivel hosszú időre a nyugat szimbóluma lett.

Ezekben az években a várost elárasztó farmerutánzatok, melyeket a nagyáruházakban (Lottó, Úttörő) árultak, jóformán senkinek nem kellettek. Isten tudja, hogy a zsibárusok honnan szerezték a külföldi cuccot, „kamionosok hozták, vagy szeretetcsomagban küldték, nem lehet tudni, mindenesetre megtalálható volt."[14] Netán Asbóth Oszkár szellemhelikoptere szállította a piac felvirágoztatására? A technikai ezermester ugyanis 1928. szeptember 9-én itt Kispestnek a Nagykőrösi út felőli részén eresztette égnek AH-1 típusú gépét.[15]

A farmerek mellé társultak – mintegy az áruskálát színesítendő – a bőráruk. A könnyű, elegáns, az itthoni anyagoknál sokkal finomabb tapintású olcsó kabátokról sem lehetett pontosan tudni, hogy milyen úton kerültek az ócskapiacra. Származási helyük valószínűleg Olaszország, Törökország lehetett, s kamionosok, sportolók

szállíthatták, mai szakkifejezéssel élve „zsebimportból" kerültek az országba csempészáruként.[16]

A könyveseknél is nyugati szelek fújdogáltak. A magyar nyelvű könyvek mellett idegen nyelvűek is megjelentek a polcaikon. Főként a nem sokat alkudó német és osztrák turistákkal lehetett számolni, így elsősorban nekik tartottak választékot, és csak másodsorban hazánk fiainak, akik fillérekért vásárolták a klasszikus magyar irodalmat. A könyves, aki most 20–50 forintért adja a nyomdatermékek darabját, nosztalgiával emlékezik erre az időre:

A könnyű, elegáns, finom tapintású bőrkabátokról nem lehetett pontosan tudni, hogy milyen úton kerültek az ócskapiacra

– Nemegyszer drágán vettem a városi antikváriumban a német nyelvű irodalmat, s tőlem még drágábban vették a külföldiek.

Míg a ruhások, könyvesek profilt változtattak, a kerékpár- és motor-alkatrészesek továbbra is régi készleteiket gyarapították, az emberek többsége ugyanis kétkerekű járművel közlekedett. Személygépkocsi-használatra s az üzemeltetéshez szükséges benzin beszerzésére az ötvenes évektől csak a kiváltságosak – akik bizonyítani tudták, hogy munkakörükhöz szükséges – kaptak engedélyt. 1956-tól egészen a Kádár-korszak végéig központi autóelosztás volt. Az Ecseri motorral és kerékpárral foglalkozó kereskedőinek kedvezett, hogy autót még 1964-től is csak 6–8, nagyon indokolt esetben 4–5 évi várakozás után lehetett kapni, akkor is csak szocialista gyártmányokat: Trabantot, Zsigulit. Az Autóker forgalmazta használt nyugati autók drágák voltak, s csak kivételes emberek számára beszerezhetők.[17]

A motort és alkatrészeket árulók, bár nem olyan fé-

nyesen, mint korábban, de még mindig jól éltek. Az ötvenes-hatvanas évek motorversenyei is kedveztek nekik, a fiatalok pedig a férfiasság szimbólumának tartották a „tuningolással" felpörgetett, olcsó motorokat.[18]

A piac nyugdíjas árusítónői maguk is megülték a motort.

– Aztán megy ez a motor, mama? – kérdezte a vevő.

– Na, figyeljen csak! – mondták a hetvenes éveiket taposó mamik, felpattantak a motorra, és már rúgták is be őket.

A használt szerszámokat áruló vasasok is elvoltak a használt fogókkal, kulcsokkal, kalapácsokkal, csak később, a nyolcvanas évek közepétől jelentkezett áttöréssel egy család: a régi szerszámokat új Béta-készlettel cserélte fel. A 10%-os haszonkulccsal árusított cuccokért nemcsak a szakemberek, hanem a modern alkotóművészek (Haraszty Isván, Matzon Ákos) is sorban álltak. Mindenki megtalálta, amit keresett.

Régiségjárvány

Mióta Tangó a Tangó, szinte minden kereskedőnél megtalálható volt a többi áru között, kiegészítő cikként a régiség. A régiségjárvány első hullámával már a 20. század első negyedében találkoztunk a Telekin. Az antik holmik becsben tartása, szeretete, gyűjtése s nem utolsósorban átörökítése a polgári létformához kapcsolódott. Az emigráció, a zsidóüldözés kiheverhetetlen csapásokat mért a polgárságra. Az ötvenes évek politikai ideológiája erősen

szorgalmazta, hogy az emberek lakása és öltözködése juttassa kifejezésre a polgári világgal történő szakítást. Ennek az elvárásnak a következtében az antik polgári miliők tárgyait az emberek inkább eladták, mint vették. Az Ecserin egy-két szemfüles kereskedő kihasználta az alkalmat, és a fillérekért elkótyavetyélt lakberendezési tárgyakat felvásárolta. Páran közülük meg is gazdagodtak. Példájukra egyre többen foglalkoztak antik tárgyak beszerzésével.

Az antik holmik becsben tartása, szeretete és gyűjtése a polgári létformához kapcsolódott

A rendszerváltás előtt elsősorban a kiemelkedő keresetűek „szedték össze", „szerezték" vagy „találták" a polgári enteriőrökből piacra került antik tárgyakat. A színészek közül Márkus László, Huszti Péter, Csala Zsuzsa, Kállai Ferenc, Haumann Péter, Oszter Sándor otthonában kaptak helyet. Nemritkán az Ecserit említették, mint beszerzőforrást.[19]

A hetvenes-nyolcvanas években a piac régiségvásárlóinak jelentős részét külföldiek alkották. Az Ecseri az antikvitást vadászó diplomaták kedvelt találkahelye lett, s előfordult, hogy szombat hajnalban egyenesen valamilyen fontos társadalmi eseményről érkeztek. Egy adoma szerint a hetvenes évek elején egyszer egy ballonkabátba állig begombolkozott ember jelent meg a piacon, és megállt egy kereskedő üzlete előtt:

– Nagyon szép ez a szobor! – mutatott egy reneszánsz puttót ábrázoló műtárgyra.– Szívesen megvenném, de nincs nálam ennyi pénz, mert nem otthonról jövök.

– Uram – válaszolta a kereskedő – nem baj! – S mert az avatott kereskedőszem látta, hogy jobb emberrel van dolga, így folytatta:

– Vigye el, uram! Majd ha legközelebb erre jár, kifizeti.

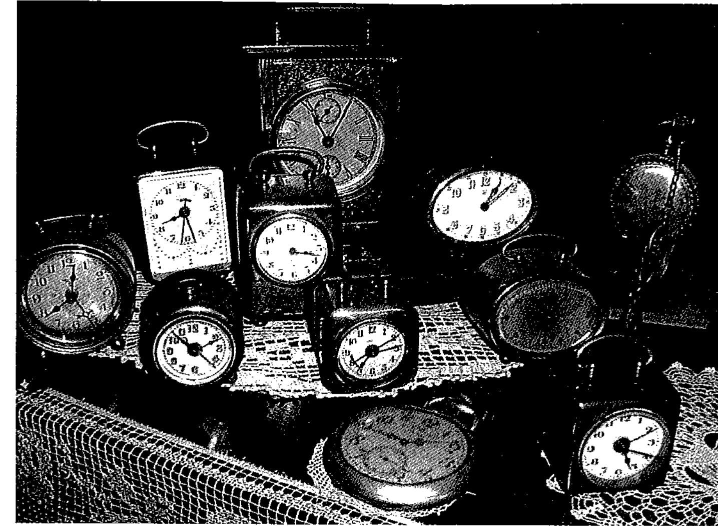
A vevő a kabátja alatt frakkot viselt és rendjeleket. Mint kiderült, maga a spanyol nagykövet volt, aki egyenesen egy fogadásról jött. Állandó vásárló lett, és sokszor kijárt akár társalogni vagy szakértői tanácsot kérni.

A helyiek régiség iránti érdeklődése a nyolcvanas évektől jelentkezik, amikor a polgárosodás, igaz, felemás módon, de felgyorsul. A lakberendezést irányító lapokban, köztük a *Lakáskultúrában* 1988-ban egy cikkíró már használja a „polgár" kifejezést, és az „antik polgárság"-ról beszél, amely példaadó lehet a tárgyak kiválasztásában.[20] 1992-től a lap az antik tárgyakkal mint értékekkel foglalkozik. „Sokan vágyunk visszatérni. Valami többlet vonz."[21] „A régi bútorok, szőnyegek a heves létezés mellett nyugalmat, örökkévalóságot, állandóságot adnak... mit jelent az öreg bútor? A zár még mindig működik, pedig 1827-ben készült."[22] A kezdődő régiségkultusz egyik motivációja az, hogy a polgári berendezés mint „érték" újra előtérbe került.

A régiségboltok gomba módra szaporodtak a városban is. A Falk Miksa utcában ekkor alakult ki a régiségkereskedelem városi centruma. Az Ecserin régiségőrület hatalmasodott el. „Jobb több lábon állni" jelszóval antik részlegek születtek a piac majd minden portáján, a bőrösöknél, a farmereseknél, a használt ruházati cikket tartóknál, s a vasasoknál is. Egyre több régiség jelent meg a szabad zsibvásáron az alkalmi árusoknál a standokon

és a földön is. A régiségkereskedelem minden területe gazdára talált.

Néhány kereskedő ékszerre, bizsura specializálta ma-

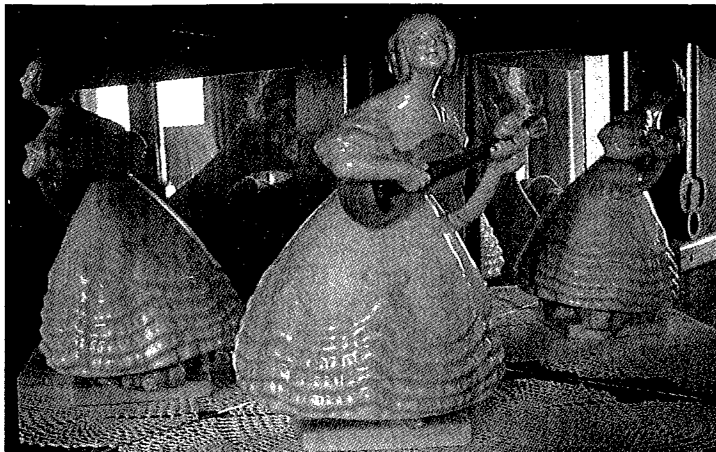

Az asztali- és zsebóra is kedvelt cikk lett, mert könnyen hordozható, gyorsan kipakolható és az asztali tárolókban is elfér

gát, a zsebóra is kedvelt cikk lett, mert könnyen hordozható, gyorsan kipakolható és asztali tárolókban is elfér. Volt, aki porcelánt: bécsit, meissenit, herendit, más fajanszot, majolikát kínált. A nippek már az előző években is keresett tartozékai voltak a hetvenes évek tárgykultuszának, amely a lakások vitrinjeiben és a szekrények tetején üvegek, dobozok, herendi vagy más, esetleg nem is jelzett márkájú porcelánfigurák felhalmozásával követte a divatot.

Az egyik pulton régi gyerekjátékok: ólomkatonák, fémlemezből készült autók, vonatok, porcelánfejű és

rongybabák, némelyik félkarú; csukogatták a szemüket, csücsörítették a szájukat. A másik sarokban éremgyűjtők találhattak kedvükre valót. Egy üzletben sportcik-

A nippek is keresett tartozékai voltak a hetvenes évek tárgykultuszának, amely a lakások vitrinjeiben és a szekrények tetején üvegek, dobozok, herendi vagy más, esetleg nem is jelzett márkájú porcelánfigurák felhalmozásával követte a divatot.

kek, köztük régi golfütő-kiállítás, a mellette lévőben konyhatartozékok, szódásüvegek – kékek, ónfejűek, nagyok, hálóval bevontak és aprócska feliratosak – sorakoztak. Nem hiányoztak az antik műszaki cikkek sem, bőven volt választék a harmónikás fényképezőgépekből s a régi telefonokból is. Néhány árus kaukázusi és perzsaszőnyegekből készített kirakatot, ami keleties hangulatot adott a piacnak. A bútorosoknál minden korból szinte minden megtalálható volt: reneszánsz asztal vetekedett a biederrel, az ónémettel, a szecesszióssal, faragott és kárpitozott székek, kanapék, fekvőhelyek, nemesnél nemesebb fából készült ládák, szekrények vártak vevőre. A régiség közé bevonultak a Kádár-korszak hétköznapjai-

nak „retro" bútorai és tárgyai is. A lakberendezési cikkek között ott terpeszkedett a tükrös világítótesttel ellátott vitrin, a háromajtós, középen polcokkal megtört kombinált szekrény, a tárgyak közül a gáztűzhelyre állítható alumínium kávéfőző, a konyhafalra akasztható feliratos falvédő, a tejes- és csatos üveg.

A 20. század utolsó évtizedeiben a régiségkereskedelem fellendülő ága a képkereskedés lett. A jó szeműek ezekben az időkben néhány forintért mappaszámra vehették a ma milliókat érő Scheiber Hugó, Jándy Dávid, Patkó Károly, Kádár Béla, Vaszary János festette képeket, s kitapétázhatták otthon a falat velük.

Scheiber Hugó képeihez akkoriban még könnyű volt hozzájutni

Öt-nyolc év alatt az Ecseri az ország, sőt kis túlzással a világ egyik felkapott régiséglelőhelyévé nőtte ki magát. Nemcsak Németországból, Olaszországból, de Angliából, sőt Amerikából és Japánból is jöttek kereskedők és gyűjtők, és kamionszámra vitték az antik bútorokat, tárgyakat, képeket.

A régiségkereskedés fő napja a már eddig is forgalmasnak számító szombat lett. Hajnaltól késő délutánig özönlöttek az emberek, s a tömegben magyar és külföldi egyaránt hömpölygött. Eladó és vevő erre a napra várt, szombatra virradóra mindkét félnek nyugtalan álma volt.

– Jó-e, amit kivisz? – töprengett az egyik

– Talál-e kincset? – izgult a másik.

A rendszerváltás utáni idők új korszakot hoztak a régiségpiac életébe.

Minden héten árverés

Egyre-másra nyíltak a belvárosban a galériák és az aukcióságházak a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején, és a számuk azóta is nő. Néhány közülük kiemelkedő szerepre tett szert, és a tehetősebb ember, hódolva a divatnak, szívesebben vásárol itt. Előkelőbb azt mondani, hogy a Nagyházi, a Polgár, a Mű-terem vagy a Kieselbach Galériában licitáltam érte egy pár menetet, mint azt, hogy „az Ecserin alkudtam rá egy órán át". Licitálni pedig az évek folyamán egyre több mindenre, egyre több helyen lehetett, és ez a fogyasztás örömét éppúgy biztosította, mint az alku. A Belvárosi Aukciósházban hetente tartottak kamaraárveréseket, ahol kézelőgombtól kezdve bútorért, képért, porcelánért, de még óborért is koppant a kalapács. Az antik „könyvpiac is behódolt az aukció intézményének... oka: az árverések kedvezőbb kondíciói a korábban elterjedt készpénzvásárlással szemben". [23]

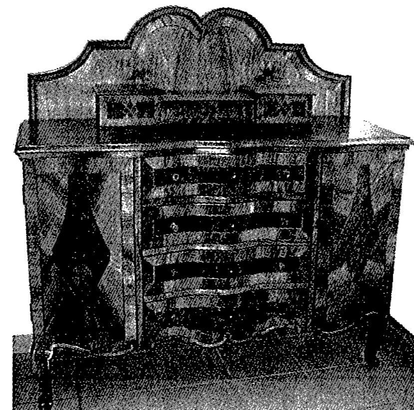
A már említett galériák, valamint a BÁV, a Polgár Aukciósház és a későbbiekben hozzájuk csatlakozó Abigail és Belvedere negyedévente rendeznek művészeti árveréseket, nem is akárhol, hanem a Vígszínházban, a Kongreszszusi Központban, de legalábbis a saját, erre a célra díszesen berendezett szalonjukban. Nem egy helyen telefonon, interneten is lehet versengeni az áruért. Igaz, az árveréseken mindig fölfele megy az ár, míg az Ecserin lefele, de nem kell hajnalban kelni, nem kell ázni-fázni vagy éppen a melegtől olvadozni, és lángos helyett ingyen pezsgőt és pogácsát lehet kapni. „Van, ahol végig kell hallgatni egy szpícset, utána a műgyűjtő milliomos és a

Porcelánért is gyakran koppan a kalapács

kikapcsolódásra vágyó, soha semmit nem vásárló kisnyugdíjas egymást taposva rohanja le a svédasztalt. Máshol... klasszikus zene szól, a galéria munkatársai tálcán hordják körbe a pezsgőt."[24]

A galériák vezetői, tulajdonosai az ízlést is befolyásolták. Különösen érvényes ez a képkereskedelemre. A kilencvenes évek második felében például kiállítást rendeztek a nagybányai festők alkotásaiból,[25] s többek között ennek hatására mindenki mindenhol ezeket a képeket kereste. Nem sejtették, hogy néhány év múlva újabb festő tárlata hódítja meg a közönséget, s a bespejzolt, biztos befektetésnek tűnő nagybányai alkotók művei elindulnak az értékcsökkenés útján.

A licitálás a fogyasztás örömét éppúgy biztosítja, mint az alku

Az árveréseket megelőző években az emberek saját örömükre vadásztak a zsibvásáron, vagy a boltjukat töltötték fel, most egyre-másra az árverezőházak felhajtói lettek. Abban reménykednek, hogy amit itt fillérekért megvesznek, az valamelyik galériában a licit révén milliós hasznot hoz. Az aukciósházak tulajdonosai kezdetben személyesen is kijártak a piacra, hogy innen közvetlenül is gyarapítsák árujukat. Kovács Dezső, a Belvárosi Aukciósház tulajdonosa a kilencvenes évek második felében minden szombat reggel ott alkudott a piacon. Polgár Árpád, Kieselbach Tamás is számos kapcsolatot teremtett itt. Ahogy azonban csillaguk felfele ívelt, úgy távolodtak az Ecseritől. Ennek persze az is az oka, hogy a galériák felelősséget vállalnak a műkincsekért, a piacon meg sok-

szor bottal lehet ütni egy zugárus nyomát, akitől a hamisítvány származott. Az üzlettel rendelkező kereskedők többsége azonban rendszeresen jelen van a piacon, és nem örül, ha az aukciósházak tulajdonosai lebecsülik, ellehetetlenítik az Ecserin kínált árut.

– Elfelejtik, hogy innen viszik, kapják a sajátjuk egy részét – mondja az Ecseri egyik legrégibb, legtekintélyesebb kereskedője.

Antikgyár

Miután a kvalitásos holmi közvetlenül a galériákban kötött ki, a piaci árusoknak nem sok választásuk volt: vagy letesznek az értékesebb antik bútorok, tárgyak, képek árusításáról és csak közepes kategóriájú dolgokkal foglalkoznak, vagy átveszik az „utángyártmányokat", és ezzel próbálnak boldogulni. Az üzlethelyiséggel rendelkező képkereskedők java az első variációt választotta: megbízható forrásokból kismesterek alkotásait kínálják a vevőknek.

Hamis vagy eredeti?

Az utángyártmányok a porcelántól kezdve a bútorig és a képekig egyre több üzletben megtalálhatók. „Ez azonban mit sem von le értékéből" – biztat egy lakberendező –, „így is szép ez a kecses vasból készült mosdóállvány, mosdótállal, vizeskancsóval, szappantartóval. Ha szívesen meghökkentenéd a hozzád látogatókat, ha szeretnél egészen egyéni enteriőröket kialakítani magad körül, akkor ez is megtalálhatja a helyét egy romantikus háló- vagy fürdőszobában."[26] Nincs probléma az után-

gyártott fonográfokkal sem, „szépen rekedten muzsikálnak", mint elődeik.

A neves festők aláírással ellátott utángyártása azonban egyértelműen hamisítvány. Ha végignézzük a rengeteg Kádár Béla és Scheiber Hugó, Schönberger Armand aláírású képet, mert őket utánozzák a leggyakrabban, elszomorodunk, hány nem értékelt festő van az országban, akinek az antikgyárban kell keresni a kenyeret! A terjesztők mentségére szolgál, hogy nem igazi Kádár- és Scheiber-áron adják el ezeket a képeket, így a törvény értelmében nem követnek el bűncselekményt.

Az utángyártott fonográfok szebben muzsikálnak, mint elődeik

„...bemenekültem az Ecseri... zárt területére. Minden igaznak bizonyult, amit a becsüstanfolyamon tanultunk" – olvashatjuk László Erika műkereskedelemről írt izgalmas, leleplező könyvében. – „Hegyekben álltak az átírt szignós, régi bútorlapra, vászonra mázolt, jól-rosszul antikolt képek. Felemeltem egyet és közelről megvizslattam. Viszonylag jó kvalitású pasztellcsendélet, „Schönberger" szignóval... A lilásan becsillogó betűk filctollról árulkodtak.

„– Mennyiért adja?

– Adjon egy tízest, és a magáé!

– Nem, ötezer a vége!

– Adjon kilencet! Na, így már jó?

– Nem. Ötezer!"[27] – és ennyiben maradtak. Egy valódi Schönberger több százezernél is kiköthetett volna.

Az ezredfordulón a kereskedők fő profilja a régiség lett. Az előző két színhelyen domináló, használt ruhákat áruló boltok (köztük a BÁV és a Használtcikk KTSZ) a városban gomba módra szaporodó second hand shopok divatos fazonú, import alapanyagú árukínálatával nem tudták tartani a versenyt. Konkurenciát jelentenek a kínai áruházak is, mert bár új holmit árulnak, de elképesztően olcsón.

A farmerek virágkora a nyolcvanas években letűnt. A magyar gyártású Trapper és a sok külföldi márkás farmer licencének megvétele után megjelenő áru már kielégítette az igényeket. Maradt a bőráru és a népviseleteket, régi divatokat idéző vegyes ruhanemű és az utángyártmányok. A középső soron pedig, melyet a piac megnyitásakor csak vasasok uraltak, most két szerszámos üzlete árválkodik. A Praktiker, az OBI bevásárlóközpontjai a város több helyén – nemegyszer akciós áron – olcsó, új, széles skálájú választékot kínálnak a vevőknek.

A kitartók

Az ószeresek, zsibárusok közül eredeti profiljukat megtartva csak kevesen vándoroltak együtt a piac színhelyeivel.

A használtruha-árusítást csodával határos módon, a városi konkurencia ellenére lassan egy évszázada sikeresen űzi egy nő a Lepke egyik beszögellésében. Az ószeres iparigazolványt annak idején maga Horthy Miklósné adta át a családnak, tekintettel a 19 gyerekre, kitüntetésként.

Ebben az üzletben sosem sértették meg a század eleji rendeletet, melynek értelmében az árut nem szabad feljavítani, úgy található itt minden, ahogy idekerült. Étkészlet-töredékek, poharak, lábasok, ruhák, bundák, takarók, ágyneműk tornyosulnak kupacokban egymás hegyén-hátán, ahogy a régi Teleki térről készült fotókon látni.

Üzletében az árak is a régiek. 50–100 forintért már a kereskedők is találhatnak valami továbbadható tárgyat, és nem is egy közülük öltözködni is idejár.

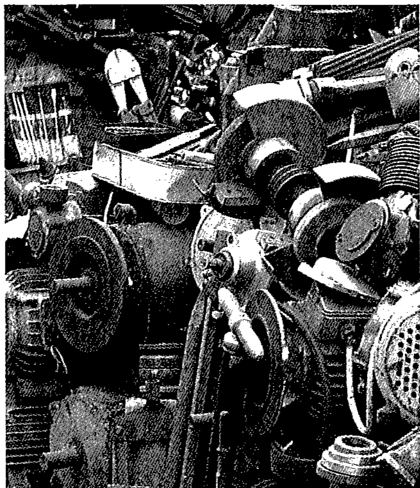
A kerékpár-alkatrészesek közül napjainkban halt meg az utolsó. Ószeres kocsihúzóként kezdte a Telekin, árult az ószeres börzén, az Ecseri úton üzletvezető volt, egészen addig, míg a „kopasz” (Rákosi) utódai a Nagykőrösi útra nem üldözték. Itt önálló üzletet nyitott, s mindhaláláig olajozta, cserélte a régi küllőket.

A fotó a régi Teleki téren is készülhetett volna

A szerszámos-dinasztiáknak két képviselője árválkodik a régi vasas soron. Múzeumszámba menő kirakatuk előtt „többnyire földbe gyökerezik az erre haladó lába, s

megáll nyelni egyet. A szerszámhegy több vonulatból áll, kisebb-nagyobb dombok, átereszek, s a mellette álló férfi állítja, hogy ő itt bizony mindent megtalál, s mindennek tudja az árát" – ámuldozik egy arra járó. Az árak nem sokban különböznek a tíz évvel ezelőttiektől. „Vajon hány szakit kell kiszolgálnia naponta, hogy megérje?"[28]

A sok alkatrész között az árus mindent megtalál

Akadtak azonban a kitartók között olyanok is, akik sehogy se boldogultak. A régi motor-alkatrészekkel foglalkozók hiába gyarapították árukészletüket, az autó térhódításával ellehetetlenültek. A középső soron küzdött nap mint nap az ezredfordulóig a bukósisakok és a régi motor-alkatrészek között ülve a megélhetésért egy asszony. A törvény tiltása ellenére minden járókelőt megszólított:

– Tessék! Mit tetszik? Nem erre gondolt? – s amikor otthagyták a vevők, nagyot sóhajtott:

– Amikor az uram élt, nem győztük. Most meg már csak a postás jár motorral.

Akik vállalták a váltást

Néhányan akadtak azonban, akiknek volt bátorságuk vállalni az új üzletágakat. A zsibárusok fekete kalapjával a fején, a közösségén belül a vajda szerepét betöltő, a piac egyik legnagyobb régiségboltjának tulajdonosa is ezt tette. Volt ő is ószeres a Telekin, ruhás az Ecserin, majd itt a

Nagykőrösi úton. Körülbelül húsz éve tért át a régiségre: bútor, porcelán, kép, szőnyeg egyaránt található üzletében. Nemcsak a kalapot, hanem a régi erkölcsökhöz va-

Festmény, bútor, porcelán, szőnyeg egyaránt kapható

ló hűséget is magával hozta az előző színhelyekről: tekintélyével rendet tart a piacon.

– Szeretem a csendes, nyugodt embereket. Megakadályozom, hogy kereskedő és vevő között vér folyjon – mondja. – Ha valahol hangos szót hallok, odamegyek: „Ki vagy meszelve, ha nem vagy rendes!" – rakom helyre, mert nem hozhatunk szégyent egymásra!

Két idős hölgy életútja is jól példázza, hogy hány és hány próbálkozás volt szükséges ahhoz, hogy talpon maradjanak.

Különösen az egyik járt be zegzugos utat: cigarettát és hozzávaló papírt árult járva-kelve a Telekin, használt

ruhát a Valéria-telepen, s egy darabig farmert itt, míg családjával a régiségkereskedelemre tért át. Meghalt a férje, a fia, innen temették el őket. Most, nyolcvan éven túl, egyedül viszi az üzletet. A másik asszony kisebb vargabetűvel érkezett a mostani állomáshelyre. A ruháról, farmerről azonnal a régiségre tért át.

A „vészidős vállalkozók"[29]

A régiségkereskedés új embereket is vonzott a piacra. Jövedelem-kiegészítésként az ipar más-más foglalkozási ágaiból frissen nyugdíjazottak is nyitottak itt üzletet. „A nyugdíjasok reáljövedelme a rendszerváltozás idején (1989–91) 71%-kal romlott. Vállalkozás, mobilitás nekik fontos volt."[30] Többségüknek már volt kapcsolata az Ecserivel, szerettek kijárni, olykor-olykor vásárolni, esetleg értettek is valamennyire a régiség egyik-másik ágához. Ma is van közöttük, aki közel a nyolcvanhoz vidékről, tömegközlekedési eszközzel érkezik szombat reggelente kinyitni a boltját. A piaci jövedelem-kiegészítésből 15 év eltelte után sem jutott neki autóra.

A munkahelyek tömeges megszűnése után több gyűjtő „kényszervállalkozásba" fogott. Így került többek között egy házaspár is a piacra, s nyitotta meg otthon, vitrinben, padláson őrzött tárgyakból a Teleki ószeres-kirakatainak hangulatát idéző boltot. Az üzlet fölé is tömegében felaggatott táskák, bőröndök, terítők, rádióelemek, kalapok, ernyők, polcok, könyvek, lámpák, kávéfőzők, mappák, karnisok, tepsik, fazekak, sziták, tányérok, kanalak, bun-

dák, bőrkabátok, porcelán WC-húzók, székek, polcok, macik stb. utánpótlását több évig tudják az otthoni készletből fedezni.

Az otthon – padláson, vitrinben – őrzött tárgyakból is lehetett boltot nyitni

Az ezredfordulón a piaci kereskedők mobilitása soha nem tapasztalt mértékben felerősödött. Akiknek azonban nem volt gyűjteményükből kezdőáru-készletük, vagy nem tartoztak az Ecseri törzsközönségéhez, nem tudtak gyökeret ereszteni, még akkor sem, ha induló tőkével rendelkeztek. Az Ecserin jelentkező fogyasztói keresletet a régiség egyes ágainak ismerete, előzetes helyi tapasz-

talatok, vagy egy hétpróbás üzlettulajdonos segítsége nélkül nem lehet felmérni és kielégíteni.

Az egyik kereskedőnőnek például önmagában nem lett volna elég, hogy éveken keresztül gyakorolta az Intertouristban az adás-vétel praktikáit, s hogy több nyelven beszélt. Üzlethez jutását, ami ezekben az években nem volt könnyű, s kezdő lépéseit a piacon több éve áruló anyósa segítette. Akiknek nem volt ilyen támogatásban részük, menthetetlenül elvéreztek.

Javítunk és restaurálunk

Napjainkban néhányan az önálló szolgáltatóiparral is próbálkoznak a piacon. Van itt már TV- és rádiószerelő, bárki beviheti műhelyébe a készülékét kivizsgálásra, javításra. Emellett a tulajdonos gyűjtő is, muzeális értékű tárgyai között még egy 1931-es Fehérvár nevű öszvérrádió is található, amivel már a TV-ben is szerepelt és újságban is írtak róla. Természetesen nála is vannak azonnal megvehető dolgok: régi pénzek, bélyegek, képeslapok.[31]

Egy másik üzlet előtt tábla: „Aranyozás, restaurálás" felirattal. A pici üzlet felvevőhely, innen viszik az otthoni műhelybe a kereteket, szobrokat.

Nem ritka látvány az sem, hogy az üzlete előtt ülő kereskedő restaurálással tölti ki az üres időt. Képet, bútort tisztít, szakadt kézimunkát varrogat, gyöngyöt fűz. Ezeket a munkákat nem másoknak végzi, saját áruját javítgatja, mint ahogy – a tiltó rendelet ellenére – elődei is tették.

A szakemberek

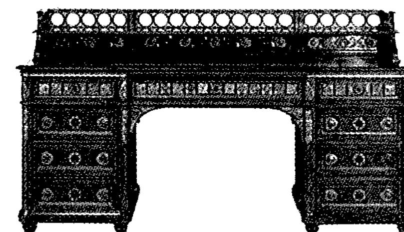
Többé-kevésbé a kereskedők értenek a régiséghez. Végzettségük és a gyakorlatban eltöltött idejük azonban különböző. Üzleti sikereiket az is motiválja, hogy milyen az affinitásuk a kereskedelemhez.

A Teleki ószeres és zsibárus kereskedőinek leszármazottjai, közeli és távoli rokonai, akik itt boltot örököltek, illetve vásároltak, alkotják a mai zsidó közösséget az Ecserin. Közülük kerül ki napjainkban is a ruha- és szerszámüzlet-tulajdonosok zöme. Akik régiségkereskedésre álltak át, többnyire szakmai képzésben vettek részt, s esetleg mind a négy becsüsi diplomájuk megvan (kép, műtárgy, ékszer, szőnyeg). Akad közöttük egyetemi végzettségű művész is.

Családtagjaik szakmai hozzáértéssel segítik munkájukat. Nem egy feleség kép-, keret-, vagy porcelánrestaurátor, s maguk is szívesen újítanak fel tárgyakat. Üzleteikben jó állapotú, szép régiségek várnak vevőre. Az árba többnyire beszámítják a ráfordított munka díját is.

Üzleteikben jó állapotú régiségek várnak vevőre, az árba többnyire beszámítják a restaurálásra fordított munka díját is

Állhatatos pénz- és régiséggyűjtők. A kereskedés ősidőktől fogva a vérükben van. Szorgalmasak, ritkán pihennek meg, aminek jutalma egyfajta anyagi biztonság, s a kiemelkedés lehetősége a szakmában. Néhányan közülük jelentős szerepre tettek szert az országos régiségkereskedelem irányításában. Intelligenciájuk, nyelvtudásuk segítségével külföldi kapcsolatokat is kiépítettek.

A vevőt, mint már a Telekin láttuk,

nem eresztik el egykönnyen. Nehéz velük alkudni, a kimondott összegből ugyanis nehezen, legfeljebb keveset engednek. Az árujuk többnyire hiteles, és az állandó közönségnek oly módon igyekeznek kedvébe járni, hogy ízlésüknek megfelelő cikkekkel várják őket. Szakmaszeretetüket, kitartásukat illusztrálja a következő anekdota.

Három zsidóasszony beszélget a Telekin:

– Á, á, nem érdemes ezt tovább csinálni! – így az egyik.

– Á, á, nem lehet ebből megélni! – replikázik a másik.

– Hát, bizony nem – hagyja annyiban a harmadik.

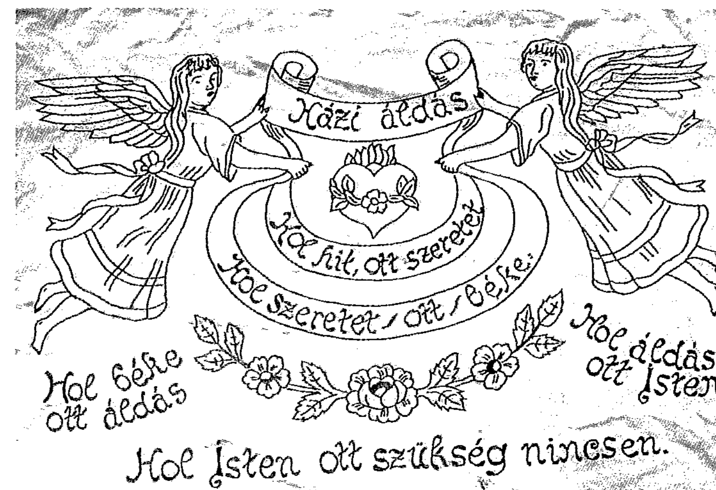
Mind a három unokájának a mai napig üzlete van az Ecserin, s ők is változatlanul ezt a szöveget mondogatják.

Nem a butyi, hanem a gógyi fontos

Ősidők óta a romák vérében is benne van a kereskedés szakértelme. A legidősebbek emlékezete szerint már a Telekin is ott voltak az ószeresek között a cigány házalók, akik tollat és mindenféle limlomot kerestek. Szorosabb kapcsolatba a piaccal a Nagykőrösi úti színhelyen kerültek.

A hatvanas években a Nagykőrösi út külső részén szétszórtan sok roma élt. Legtöbbjük MÉH-begyűjtő igazolvánnyal rendelkezett, s szívesen jártak Csehszlovákiába évente akár tízszer is, hogy az onnan hozott áruval (sport-, ruházati cikkekkel) kereskedjenek[32] A használt cikk, ahol „kis munkával haszonra tehettek szert, vonzotta őket. 1968 első félévében 41 roma kért itt hasznosítható iparengedélyt, de csak 7-en kapták meg."[33] Ezért

megszaporodott a számuk a nepperek között, akiket ebben az időben keményen igazoltattak. 1967-ben 546 szabálysértési esetből 520-ban, 1968-ban 231-ből 215-ben

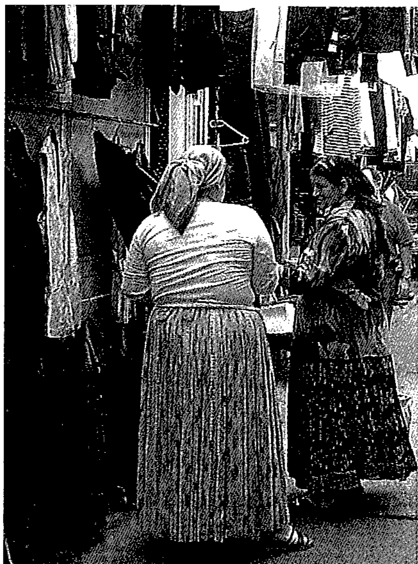
Vidéken bekopogtatnak a házakba és megveszik az összegyűlt „lomot", amiben értékesebb holmik is akadhatnak

cigány volt az érintett.[34] Ezekben, az években főként házaltak, méterárut, szőnyeget cseréltek használt ruhaneműre. A régiségre a hazai cigányság 15%-át kitevő oláhok tértek rá, amikor a piacon kitört az antikjárvány.

A régiségkereskedésben több módon vesznek részt. Vidéken, ahol egyes házakba már bejáratosak, bekopogtatnak és megveszik az összegyűlt „lomot", amiben jobb holmik is akadhatnak. Vannak, akik szórócédulákon vagy újságokban hirdetnek, és hívásra mennek vásárolni. Szívesen vállalkoznak a nepper szerepköréhez tartozó úgynevezett „felhajtásra" is. A Falk Miksa utca vagy a BÁV régiségboltjai előtt megszokott jelenség, hogy romák ke-

ringenek, s ha valaki csomaggal megjelenik, azonnal felajánlják a „készpénzes, jó vételárat”.

A házalók, hirdetők, felhajtók holdudvart alakítanak ki egyes kiemelkedő kereskedők körül. Dunántúlon például egy szintén roma származású kereskedőnek szállítanak, aki azonnal mindent megvesz. Készletét tovább gyarapítani szombat hajnalonként, általában családjával együtt, feljár az Ecserire. Ennek eredménye olyan mennyiségű és minőségű áru, hogy sok kereskedő az országból, sőt külföldről, de az Ecseriről is szívesen megy hozzá vásárolni.

A romáknál főleg a gógyinak van becsülete

Az árut a romák többsége lehetőleg minél előbb továbbadja. „A tárgyak feljavításába nem fektet be munkát, pénzből rövid időn belül pénzt szeret csinálni.”[35] Úgy gondolja, hogy a restaurálásra, tisztításra fordított idő ugyan növelné a tárgyak értékét, de akkor csak hosszabb idő után kelnének el.

Az Ecseri roma üzlettulajdonosai megbízhatóak, adnak a korrektségre, becsületre. Nyugodtan oda lehet adni nekik egy értékes tárgyat minden átvételi elismervény nélkül. Elviszik, megmutatják vevőjelöltjüknek, s nemsokára a pénzt, vagy vissza a tárgyat hozzák.

Fiaik, mint az ördögfiókák, kezükben valamilyen eladó tárggyal futkosnak, így folytatva a járva-kelve árusítás gyakorlatát. Az adás-vétel forgatókönyvének minden

csínját-bínját megtanulják, hogy aztán idősebb korukban is szinte szóról szóra így ismételjék:

– Há, mennyit adna ezért? – kérdi a tárgyra mutatva.

– Montya meg őszintén, nem sértődöm én meg. Montya há nyugiba!

Az összeg után méltatlankodva:

– De aranyoskám, ennyiért vettem!

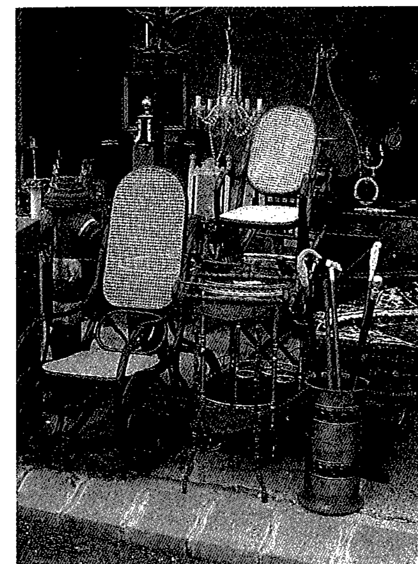
A vevőjelölt erre szó nélkül továbbmegy. Többnyire ő is tudja, mi jön ezután.

– Gyűjjön vissza! – hangzik a kiáltás, s sokszor utána is fut az ajánlattevőnek.

– Adjon öt ronggyal többet! Lássa, kivel van dolga!

– De nekem csak annyit ér, mint amennyit mondtam – válaszol az igazán venni nem is akaró.

– Há, vetye á meg! Aggyon pízt! – s ezzel az üzlet kész.

Vannak, akik szórócédulákon vagy újságokban hirdetnek, és hívásra mennek vásárolni

A kvalitás iránti érzékük kiváló. Ha nem is tudják pontosan, hogy mit tartanak a kezükben, teljes meggyőződéssel mondják:

– Szíp kép ez, kérem! – s ez igaz is.

Életmódjuk a dzsentriére emlékeztet. Miután megszedték magukat pénzzel, leállnak megpihenni. Rendeznek egy Hiltont megtöltő lakodalmat, élvezik az életet, s családjukat. Mindez addig tart, míg javaik el nem fogynak. Akkor aztán nekiállnak megint házalni, régiséget gyűjteni. Az ünnepnapokat tisztelettel megtartják: karácsonykor, húsvétkor, egyéb keresztény ünnepeken nem

szívesen dolgoznak. Ilyenkor az Ecserin standjaik üresek, üzleteik zárva. Egyébként is, náluk nem a butyinak (a munkának), hanem a gógyinak (a cigány észjárásnak) van becsülete.[36]

Ki itt a kisebbség?

Az a néhány árus, aki napjainkig kitart és boldogul a tehetséges zsidó és roma kereskedők között, többnyire a rendszerváltás után parkolópályára került értelmiségi: munkanélkülivé vált művészettörténész, több nyelvet beszélő külkereskedő, esetleg mellékfoglalkozásként piacozó pedagógus.

A régiségkereskedés gyakorlatát – mint szakmát – itt a piacon sajátították el a zsidóktól és a cigányoktól. Az elméleti képzettséget többnyire magukkal hozták. Kezdőtőkéjük általában kevéske pénz és az otthonról hozott polgári miliő tárgyai: herendi étkészlet, márkás porcelánok, szőnyegek, képek, bútorok, kézimunkák, melyeket még a nagymamáik készítettek.

A tárgyakat szakemberrel, pénzért restauráltatják. Ritkán maguk is részt vesznek a felújításban. Az árakba az ilyen jellegű munkát minimálisan számítják bele. Értékesítéskor az összeget nem indítják magasról, s hajlamosak kis haszonnal is továbbadni. Amennyiben valaki nagyon sokat akar alkudni az eleve nem magas árból, így fogalmaznak:

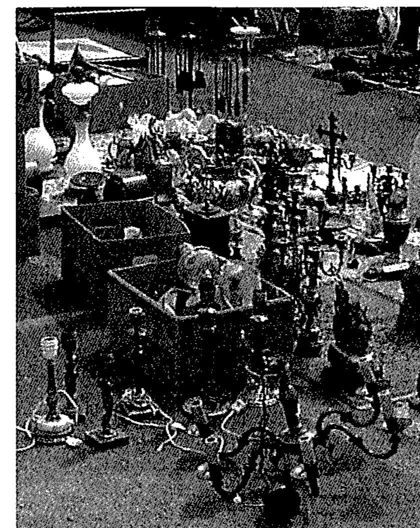
– Hogyne! Bejön és a feléért akarja megvenni, amit kinéz. Ő persze nem restellné, ha annyiért odaadnám, a

háromszorosáért árulni. Inkább haljak éhen, mint hogy ennek a fafejnek valamit is eladjak!

Általában csak szombat-vasárnap nyitják ki az üzleteiket, a hét többi napján egyéb dolgokkal foglalkoznak.

Bár képesek szenvedélyesen a szakmát űzni – többek között a fentiekben említettek miatt – nem gazdagodnak meg látványosan.

Míg a nagyvilágban a cigányok és a zsidók alkotják a kisebbséget, és általában ők asszimilálódnak, itt fordítva van. Az Ecseri ökumenikus piac, ahol zsidó, cigány, keresztény a zsibárus boszorkány üstjében együtt fő. A kölcsönösen kialakított negatív sztereotípiák itt még hallgatólagosan, titokban sem fogalmazódnak meg.

A tárgyakat szakemberrel restauráltatják

A modern handlé és a modern gimpli

Bármelyik közösség tagja is a vállalkozó, beszerzési forrását csak elenyésző mértékben teszi ki – és főként csak vidéken – a házalás. Ma már megmosolyogni valónak tűnik a handlézás több évszázadon keresztül gyakorolt klasszikus formája: használt holmit, régiséget figyelemfelkeltő kiabálással házról házra járva szerezni. Azonkívül az emberek a sok betörés, lopás következtében bizalmatlanok is a lakásról lakásra járó, csereberélő vagy

filléreket ígérőkkel szemben, és valószínűleg be sem engednék őket. Ezért a 21. század handléi, mint Odüsszeusz kalandozásai közben, mindenféle furfangot, ravaszságot vetnek be a cél elérése érdekében.

A modern kor handléi mindenféle furfangot, ravaszságot bevetnek a cél elérése érdekében

A múlt században, minthogy a piaci bolttal rendelkező zsibárusok nem tartották magukhoz méltónak ezt a tevékenységet, csak a tulajdon nélküli ószeresek, azaz a handlék házaltak. Napjainkban bármelyik kereskedő ráadhatja a fejét a handlézásra, így a megkülönböztető elnevezés is aktualitását vesztette. A mai szóhasználatban nem szerepel sem a zsibárus, sem az ószeres, egységesen kereskedő néven vesznek részt a házalás modern változataiban.

A handlézás manapság legismertebb formája, hogy a kereskedők eladó lakásokba kopogtatnak be, elvégre a lakást mindenki szemügyre veheti. Csakhogy miközben a gyanútlan tulajdonos körbevezeti őket a házban, nem az ingatlant, hanem a bútorokat, műtárgyakat, képeket vizslatják.

– Nagyon szép lakás! Nem is drága! – mondja a kereskedő. Holnap visszajövök a feleségemmel, és megbeszéljük a részleteket. – Eközben megdobban a szíve, mert az egyik szekrény tetején megpillant egy kávéskészletet.

– Nahát! Én épp ilyen tárgyakat gyűjtök! – mutat a meissenire. Nem akar megszabadulni tőle? Költözködés közben csak eltörne.

A gimpli, lehet bár pasaréti villatulajdonos, a lakásvétel reményében nem zárkózik el az ajánlat elől.

– Hát esetleg...

– Nekem ez megér 300 000 forintot! – és már pengeti is ki a pénzt, nehogy meggondolja magát a tulaj. Árakról fogalma sem lévén, utólag így nyilatkozik a barátjának: – Ötvenért is odaadtam volna!

A kereskedő ügyes trükkel szerzi meg a legértékesebb tárgyat

Persze másnap hiába várja a vevőt, aki a lakásra ígért.

A házba, a lakásba jutásnak másik lehetséges útja a hirdetés. Vannak, akik mindennap, minden újságban ajánlkoznak díjmentes értékbecslésre, kiszállásra, magas áron vételre. Nem egy esetben „kastély berendezéséhez" vagy „külföldi állampolgárnak" keresnek antik lakberendezési tárgyakat, abban reménykedve, hogy ez vonzóbban cseng az eladni szándékozók fülében.[37] Valamelyik patinás budai vagy régi pesti polgári kerületben értékekkel megtömött üzletet tartanak fenn, ahol a tulajdonosokat fogadják.

A jelentkezőket a boltban megnyerő külsejű, nyájas úrhölgy fogadja és regisztrálja. A címekre már a kereskedő megy, jelentős készpénzzel, egyesek elegánsan felöltözve, aranygyűrűvel az ujjukon, lehetőleg Mercedesszel. A kereskedő a lakáson kiválasztja a lehető legértéktelenebb holmit, és az egekbe dicséri.

– Ez a szekrény – mutat például egy monstre ónémet tálalóra – nagyon keresett. Érhet kétszázezret. Elszállítani azonban csak holnap tudom majd a teherjárgánnyal. Adok rá, meg a székekre, majd sorolja a többi eladhatat-

lant, ötvenezer foglalót. – Ezeket a porcelánokat most a személyautón is magammal tudom vinni – kapja hóna alá a meissenit, és perkálja le érte a nem kevés százezret. Másnap azonban senki nem jön a leelőlegezett bútorért. A 21. századi gimpli ezután nem adja kétszázezren alul az otromba bútorzatot, holott ingyen sem kell senkinek.

A kereskedő természetesen nem járt rosszul: a meisseni eladási ára bőven fedezi az otthagyott előleget.

A forgatókönyv másik változata, hogy ketten indulnak a házhoz hívásra. Az egyik előremegy, és alacsonyra becsüli a tárgyakat. A másik később véletlenül betoppan, és sokkal többet kínál, de még mindig nem az igazi értéket. Ezért az ajánlatért azonban már vihetik.

Természetesen vannak a piacon jó hírű, trükkök nélkül dolgozó kereskedők, de az igazat megvallva nem mindig ők vannak előnyben. Az eladni szándékozókat nagyban befolyásolja a megnyerő, behízelgő modor s az elegáns megjelenés.

Az alkalmi vevők

Nemcsak a piaci árusok összetétele, szokásai változtak az évszázad folyamán, a törzsközönség is átalakult. Azonkívül, hogy a viszonteladó kereskedők és a különleges holmikat vadászó gyűjtők mind a három színhelyen rendszeresen jelen voltak, a piacok mindegyikén más-más társadalmi réteget képviselő emberek fordultak meg. A Telekire főként a „tisztes szegénységben élő" középréteg, a munkások és munkanélküliek, valamint a tizenhét

állami barakktelepen nyomorgók[38] jártak ruházkodni, berendezkedni, szerszámot venni. Mivel az ötvenes években a proletárdiktatúra a teljes foglalkoztatottságot tűzte ki célul, így munkanélküli sem az országban, sem a Teleki térről áthelyezett Ecseri úti piacon nem volt. A Valéria-telepet felszámolta a kirakatpolitika, más szegénynegyedek azonban agyonhallgatva, de tovább éltek, s ezekről a helyekről is bőven akadtak törzsvásárlók.

A társadalmi leszakadás következtében vannak annyira szegények, hogy még az Ecserin sem tudnak használt holmit venni

A rendszerváltás idején „különböző előrejutási stratégiákkal"[39] sokan meggazdagodtak. Fokozatosan kialakult a milliárdos újgazdagok szűk köre, amely nem az Ecseri közönségét, hanem az aukciósházak licitálóinak számát gyarapította.

Ezzel a folyamattal párhuzamosan a társadalmi kizárás és leszakadás következtében „a szegénység és a hajléktalanság életünk részévé vált; nem az a szegénység, amelyik egy kicsit kínlódik és vergődik, hanem a nagyon mély szegénység."[40] Míg a Telekire és az Ecseri útra a nagyon szegények is jártak használt ruhát venni, ma ez az egyre lejjebb csúszó réteg nem megy az Ecserire sem vásárolni, sem eladni. Ők annyira szegények, hogy még itt sem tudnak használt holmit venni. Tizenhárom jótékonysági szervezet látja el őket adományokból összegyűlt ruhával, bútorral, élelmiszerrel, tisztítószerrel.[41] A lomtalanításra kirakott kupacokból is guberálnak felhasználható holmit, amelynek egy részét a Verseny utcai piac rongybörzéjén próbálják meg pénzzé tenni.

Napjainkban az Ecseri szombati vásárlóinak egy része a középréteghez tartozó értelmiségiekből – orvosokból, jogászokból, tanárokból, idegenvezetőkből, vállalkozókból, művészekből – kerül ki, és szinte soha nem az üzletelés szándékától indíttatva vásárol. Nem ritka, hogy társasággal, barátaikkal hétvégi kikapcsolódást keresve járkálnak az üzletek között.

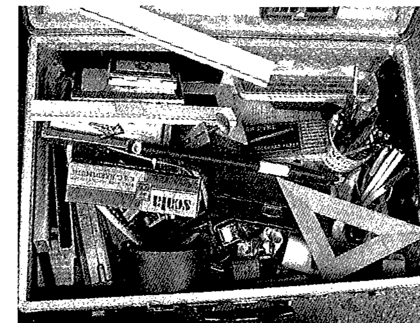
Egy kardiológust – aki szereti a szép képeket otthonában – pl. betege, a festőnek készült, jó ízlésű úrhölgy kíséri, mint tanácsadó. Egy tanár és a hozzá csatlakozó külföldön élő orvosnő pl. részletre, azt is „hozza, amikor akarja" alapon vásárol bármit, ami tetszik. Két könyvelő barátnő is szívesen csinosítja a piacon vett tárgyakkal a lakást, csakúgy, mint a kisvállalkozók (antikvárium-tulajdonos, vidéki zöldségkereskedő), akik szombati családi programnak is tekintik az Ecserit.

Néhányan szombati családi programnak tekintik az Ecserit

Előfordul, hogy valaki magányát oldani, vagy betegségét felejteni járkál a sorok között. Emlékezetes, szomorú alakja volt a piacnak hónapokig a rákos beteg hölgy, aki emléktárgyakat vett szeretteinek halála utánra.

Az Ecseri hangulatát az ide kijáró művészek élénkítik, vidámítják. Köztük Szikora Róbert és felesége itt szedte össze a Nagytétényi Kastélymúzeumban megrendezett karácsonyfadísz-kiállítás anyagát, de előszeretettel keresnek stancolt (csipkés) metszetekkel díszített szentképeket. Rajtuk kívül még sok színész és muzsikus kilátogat, közöttük Kern András, Alföldi Róbert vagy Németh Zoltán az Apostol együttesből.

Többen innen gyarapítják gyűjteményüket

Színházi kellékesek is gyakran keresnek díszletekhez korabeli tárgyakat, jelmezekhez kiegészítőket. Innen vittek többek között szarvasbőr kesztyűt Ibsen Nórájának, csipkés madeirás napernyőt Csehov Másájának, s rokkát Gounod Margitjának.

A fotósok is találnak művészi kompozícióikhoz legyezőket, vázákat, cilindereket, kalapokat, táskákat, s hasonló régi holmikat. Nem ritka az sem, hogy kisebb múzeumok – mint például a Kecskeméti Fotómúzeum – innen gyarapítják gyűjteményüket.

Külföldi turisták

Egészen más szempontok vonzzák az Ecserire a külföldi turistákat. A budapesti kalauzok a piacot mint idegenforgalmi nevezetességet említik, s a turistákat néha kihozzák az idegenvezetők, hogy körülnézzenek. Az angoloknak régi teniszütők, a hollandoknak bödönök, pléh-, tejes-, vizeskannák, a franciáknak art deco tárgyak, az olaszoknak szentképek, akvarellek, az osztrákoknak, németeknek népművészeti tárgyak, finom porcelánok szokták megnyerni a tetszését.

A kilencvenes években a piac külföldi látogatói főként

Egy kicsit körülnézünk, aztán visszajövünk érte

a két utóbbi nemzet tagjaiból kerültek ki. A kereskedők szinte nekik keresték az árut. Az ezredforduló után megnőtt a számuk az angoloknak és a hollandoknak is,[42] és ez az Ecserin is megmutatkozott. Napjainkban – egészében véve – az Ecseri külföldi turistáinak száma apad. A kereskedőket ezzel végül is nagy kár nem éri, mert amit ők vesznek, az többnyire filléres áru. Gyakran előfordul, hogy ha megtetszik nekik valami, azt mondják:

– Egy kicsit körülnézünk, aztán visszajövünk érte.

A kereskedő erre csak legyint, mert tudja jól, hogy csak a legritkább esetben térnek vissza.

Előfordul, hogy a turista azt mondja, hogy kevés a pénze és csak a negyedét tudja kifizetni az árnak. Olykor ez igaz is lehet, mert készpénzt ritkán hordanak maguk-

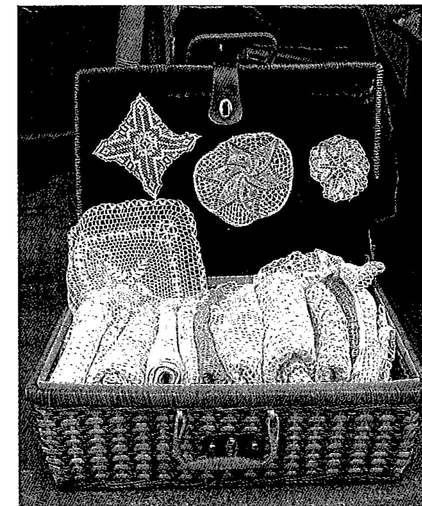
kal, bankkártyájukat pedig évekig sehol nem tudták érvényesíteni a környéken. Általában az történik, hogy elfordulva mégis kiguberálják az összeget, vagy társuktól kérnek egy kis kölcsönt.

Külföldi kereskedők

Megbízhatóbb vevők a turistáknál a külföldi kereskedők. Általában jó sok pénzzel a zsebükben jönnek a piacra, és egy helyen többet vesznek. Délelőtt körbejárják az Ecserit, itt is, ott is lefoglalnak ezt-azt, majd a nap végén összeszedik.

A rendszerváltás előtt, de még utána is jó ideig olasz kereskedők – gyakran csapatosan – jöttek biedermeier bútorokért, képért, s az alku során hallatlanul aláígértek. Az osztrák, német, angol és holland kereskedők finomabban alkudtak. Kézimunkákat, könyveket, antikolt darálókat, népművészeti tárgyakat vásároltak. Jöttek Spanyolországból, sőt Amerikából, Kínából, Japánból is régiséget venni. A közeli Szlovákiából pedig a felvidéki festők képeit keresték.

Az egész Kárpát-medence, Kárpátalja, Felvidék, a Vajdaság itt van a kínálatával

A 21. századra megfordult a dolog, az Unió kitágította a piacot. Napjainkban inkább az Ecseri kereskedői ülnek be a kocsiba, mikrobuszba, és indulnak el a nagyvilágba, hogy szombatra régiséggel

megrakodva érkezzenek a piacra. A külföldiek sem venni, hanem eladni járnak ide. „Van francia, aki nem is tud magyarul, van fekete afrikai, minden szombaton itt látom őket – mondja Péter Vladimir ötvösművész, rendszeres piaclátogató –, amit korábban elképzelhetetlennek tartottunk, most magától értetődő, az egész Kárpát-medence, Kárpátalja, Felvidék, a Vajdaság itt van a maga kínálatával. Ez a szakma nomadizálódott." [43]

Magyar kereskedők

A hazai kereskedők az Ecserit mint régiség-nagykereskedést látogatják, ahonnan olcsón, gyorsan, s kis szerencsével feltölthetik jó áruval az üzleteiket. Ott vannak közöttük a Falk Miksa utca üzlettulajdonosaitól kezdve a főváros minden részében, de vidéken is kisebb-nagyobb régiségbolttal rendelkező kereskedők. A kilencvenes évek elejéig előfordult, hogy egyesek hétköznap is kilátogattak árubeszerzési körútra, de manapság inkább csak szombat hajnalonként kezdik meg vérre menő alkujukat. Nem egy kezében fényszóróval, de legalábbis góliátelemes lámpával vizslatja az áruval beguruló autókat. Megkezdődik a versenyfutás, az „aki kapja, marja".

Kora reggel külön művészet olcsón megvenni a kimagasló minőségű holmit, mert ilyenkor még mindenki többre tartja az árut, hiszen később van még idő olcsón eladni. A rutinos kereskedő azonban nem tágít:

– Nem tudok érte többet adni – mondja egy képre mutatva –, mert restaurátorhoz kell vinnem, pereg az egész,

konzerválás, retusálás, több tízezer. A téma? Nahát a téma, kit érdekel egy öregasszony?

A műgyűjtők

Néhány tehetősebb kereskedő megengedheti magának, hogy megtartson bizonyos dolgokat, és gyűjtő legyen. „A két tevékenység bizonyos fokig szükségszerűen összetartozik"[44] – mondja Saphier Dezső, aki mind régiségkereskedőként, mind műgyűjtőként nemcsak a városban, de az Ecserin is fogalom. Életútja példázza, hogy milyen vargabetűket kell bejárni, hogy valaki a gyűjtés csúcsára jusson. A bélyeggyűjtést nem tartotta elég kreatívnak, a numizmatikához, majd a néprajzi tárgyak felé

Lehet hogy ezek között is rejtőzködik értékes darab?

fordult, de foglalkozott antikvár könyvekkel is. Végül a festészetben találta meg a gyűjtés igazi célját és értelmét. A képszakmában szakértelme, melynek fő forrása a saját gyűjteménye, megkerülhetetlen. Szombat déltájt tűnik fel az Ecserin sokzsebes vászonmellényében, mert az ő felfogása szerint a kitartott árut a zárás előtt lehet olcsóbban megkapni. Olykor leül egy sakkpartira valamelyik kereskedővel. Ha közben rápillant valamelyik képre, a kereskedő a távozta után már így árulja:

– Ezt a képet a Saphier is megnézte.

A műtárgyakra, antik ezüstre, porcelánra vadászó kereskedő-gyűjtő rövidebb múltra tekint vissza a piacon. Télen usankát, birgerli csizmát, nyáron övtáskát, térdig érő vászonnadrágot hord. A műgyűjtők nagyon odafigyelnek, hogy milyen ruhát vegyenek fel az Ecserire. Fontos követelmény szerintük, hogy ne legyen divatos, és semmiképp se drága az öltözet, mert a kereskedő úgy vélheti, hogy időközben meggazdagodott, s az alku folyamán nem enged az árból. Ezért többségük mindig ugyanabban a már bevált, elhordott ruhában jelenik meg.

A gyűjtők másik csoportja nem kereskedőből lesz, hanem annak születnek, s a legritkább esetben adnak el a megvett tárgyakból, ugyanis úgy hozzájuk nőnek, hogy fizikai fájdalmat okoz megválni tőlük.

A gyűjtés irányultságát befolyásolhatja, hogy milyen szakmát űz az illető. Egy mezőgazdász házaspár kérődző állatfigurákat és Neogrády Antal falusi életképeit gyűjti. Az orvosok régi recepteket, szakkönyveket, fürdőpoharakat vadásznak. Kivételnek számít a sebész házaspár, akik szakrális tárgyakat, konyhaberendezési kuriózumokat

gyűjtenek és a bőrgyógyász, aki mindent, ami megtetszik neki. Képes több kilométert gyalogolni szombat reggelente körbe-körbe a piacon, amíg rátalál a megfelelőre.

Gyűjteni bármit lehet

Az Ecseri életében nem ritka az sem, hogy az orvos gyűjtő tartósabb kapcsolat után gyógyítással fizet. A nyolcvanas-kilencvenes években minden pénteken megjelent vörösre festett hajával, régimódi orvosi táskájával a Doki. Végigjárta az üzleteket és műtárgyakért felírta a kért recepteket. A kereskedők már várták, mert így nem kellett az SZTK-ban naphosszat ücsörögni, s a recepteken kívül a tárgyért még egy kis „manit" is kaptak.

A piacra járó gyűjtő ügyvéd régi határozatokat, okleveleket, részvényeket, kártyákat, fegyvert és katonai kitüntetéseket vadászik. Az irodalmár Petőfiről bármit, a rajztanár ceruzát, festőkellékeket, fatolltartót keres.

A szenvedélyesek

Egy tárgykörből nehéz minden alkalommal valami újat találni, s ahogy elhatalmasodik a gyűjtőkön a vadászszenvedély, úgy bővül a keresett tárgyak repertoárja. Egy idő után nemcsak a fürdő-, hanem minden régi pohár érdekes lesz. A felhalmozott tárgyakkal telezsúfolt lakásuk lassanként rendezetlen múzeummá válik. A vérbeli gyűjtők szakkönyveket is keresnek, segítségükkel be tudják azonosítani a talált kincseket.

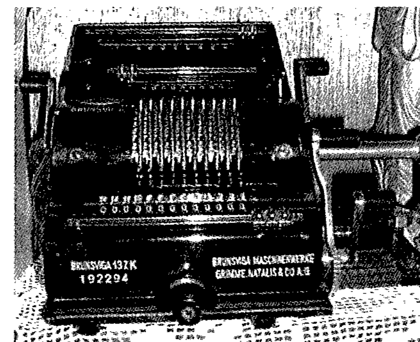
„Mikor egy gyűjtő a piacra belép, jön, megy, figyel... minthogy az Ecserire rendszeresen járok – mondja Péter Vladimir –, nem kell mindent újra és újra megnézni, mert az áru meghatározott része állandó. Ebben van olyan, ami lesüllyedt, aztán felbukkan, esetleg szándékosan pihentette a gazdája és most megint a piacra állítja. Megtörténhet, hogy eddig nem vettem valamit észre, esetleg okosodtam... tanulás közben találkoztam vele, mikor is fejemre csaptam, de hiszen ez elém került az Ecserin, és nem tudtam, hogy mi az és mennyit ér nekem. Ha tényleg kell a tárgy, azt azonnal megveszem."[45]

Amikor egy gyűjtő a piacra belép, jön, megy, figyel...

A Tangó három színhelye több mint egy évszázada a gyűjtők kimeríthetetlen lelőhelye, s ha elmulasztanak egy szombatot, az egész hetük el van rontva. Úgy érzik ilyenkor, hogy valami várt rájuk, s az elszalasztott alkalom soha nem tér vissza.

Mindenki ismerte az évtizedeken keresztül rendíthetetlen kitartással kijáró gyűjtő jogászt. Úgy szólították csak, hogy „doktor úr". A legtöbb kereskedő tartogatott valamit a számára a pult alatt vagy a zsebében: egy antik ezüst puttót, egy úrvölgyi poharat, vagy japán elefántcsont kisplasztikát a 19. századból. A doktor urat, mivel nem volt autója, egy hozzá közel lakó kereskedő, ha esett, ha fújt, szombatonként kihozta a piacra. Szegről-végről rokonok is voltak, a kereskedő tehát alkalmazkodott a doktorhoz, akkor indult, amikor a másik akarta. Így történt egy hóeséses szombat reggel is. A kereskedő áruval megpakolt kocsival neki már ugyancsak későn elindult, s a Lukács uszoda környékén felvette a rokont. Ám a Margit híd alatt leállt az autó, s mögötte egy egész karaván. A kereskedő, akinek ráadásul a mobiltelefonja is otthon maradt, odafordult a gyűjtőhöz, hogy megkérje, maradjon a kocsiban és vigyázzon a holmira, amíg ő segítséget hoz. A rokon azonban, mielőtt még megszólalhatott volna, kipattant a kocsiból, és szaladni kezdett a híd lépcsője felé.

Nemcsak műtárgyat, régi tárgyat is lehet gyűjteni

– Még elérem a hatost, és semmiről nem kések le!

A kereskedő meg ott ült a havas kocsiban, míg valaki meg nem szánta és el nem vontatta.

A gyűjtők, a szombatonként kijárók száma azonban

egyre fogy. Alig van utánpótlás, a „fiatalok között mindig kevesebben akadnak, akiket vonzanak a régi tárgyak, sokan már tele bőröndöket dobnak ki, látni se akarják, mi van bennük, nem akarnak se a maguk, se más múltjával találkozni."[46] A Zsibárus boszorkánnyal társalgó Faustot kísérő Mefisztóhoz hasonlóan így gondolkodnak:

„Hej, Nénikém! Te nem haladsz a korral!
Volt, ami volt! A múlt halott!
Csábítgass hát újfajta jóval!
Miránk csupán új holmi hat."[47]

Az Ecseri bűnös titkai

A gyilkosságokon és horrortörténeteken felnövő ifjúságunknak talán vonzóbb lenne az Ecseri, ha tudnák, hogy hírhedt bűntények szálai nemegyszer ide vezetnek. A rozsdás fegyverek, patinás bizsuk véres történeteket mesélnek az ide látogatóknak:

„Minden tárgyat csak ártalomra
használtak egykor, minden ölt!
Nincs egy tőr, mit ne mocskolt volna vér meg,
nincs egy kehely, miből a teljeséggel ép
testbe ne csordult volna méreg,
ékszer, mely tiszta nő becsületét
meg ne vevé..."[48]

A kerületi tanács végrehajtó bizottsági ülésein már a Nagykőrösi útra költözéskor panaszkodtak a felszólalók, hogy „mióta a használtcikk-piac itt van, azóta a bűnözések számaránya kétszázzal emelkedett. Főként garázda-

ság, testi sértés történik a piacon."[49] Mindez azonban homályba merülhet azok mellett a világra szóló bűncselekmények mellett, melyeknek az Ecseri piac is főszereplője lett.

1980 decemberében a piac kereskedői körében jól ismert amatőr gyűjtőt, Sümegh Józsefet a Balatonhoz közeli Polgárdi egy pincéjében felakasztva találták. Mellette a földben egy kiásott üres lyuk tátongott.

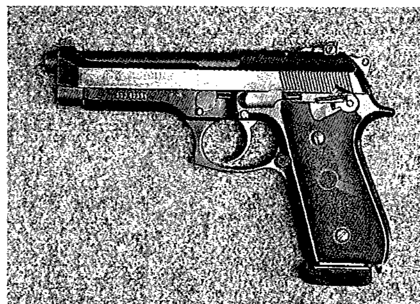
Öngyilkos lett, vagy meggyilkolták a fiatalembert? – álltak meg az emberek tanakodva az Ecserin. A választ tíz évvel később egy az egész világot felkavaró esemény adta meg. A Sotheby's New Yok-i árverési kiállításán 1990-ben, tizennégy különleges technikával, gazdagon díszített, magas ezüsttartalmú tárgyra irányult a figyelem. Kalapács alá azonban nem kerültek, mert kiderült, hogy a kincs hamis libanoni eredetpapírokkal került Lord Northampton tulajdonába. A 9 kilogrammos tálon „Pelso" felirat található, mely a Balaton ókori neve. Az adat alapján hazánkban is kutatni kezdtek a tárgyak származási helye után. A nyomozás során kiderült, hogy – a tulajdonosáról Seuso-kincsnek elnevezett – páratlan leletet feltehetően az 1970-es években a katonaidejét töltő Sümegh József találta meg két rézüstben abban a pincében, ahol holtan találták. A tárgyakon található mikrofilm-leletek megegyeztek ugyanis az üres gödörből vett földmintával. Senkinek nem volt most már kétséges, hogy a fiatalember bűntény

Patinás ékszerek is hordozhatnak véres történeteket

áldozata lett. Az ő halálán kívül még legalább két vele kapcsolatban álló ember vére tapad e történethez.

Dézsy Zoltán, az MTV szerkesztő-riportere a Seuso-kincsekről készített dokumentumfilm forgatása közben az Ecseri néhány orgazdájával is kapcsolatba került. A velük folytatott beszélgetésekből úgy tűnik, hogy az ezüsttárgyaknak csak egy része került tőlük potom pénzért külföldre, a nagyobbik fele most is ott lappang valahol Somogyban, olyan embereknél, akik „nomád életmódot élnek, nem néznek televíziót, nem olvasnak újságot és rádiót sem hallgatnak, így aztán fogalmuk sincs róla, mit birtokolnak”[50]

Hírhedt bűntények szálai nemegyszer az Ecserire vezetnek

A tárgyak külföldre juttatása is valahol a Tangón bonyolódott. A rendőrség hosszas keresgélés után talált a piacon két kereskedőt, akik hajlandók voltak név nélkül beszélni.

– „Jómagam ismerem azt a nőt, aki a jugoszláv romákkal üzletelt, és aki a témáról készült dokumentumfilmben megszólalt... Most már nincs itt boltja, vagy a földről vagy asztalról árul. Hétköznap soha sincs kinn, s szombatonként is egyre ritkábban látjuk... Egyébként irigylésre méltó külföldi kapcsolatai vannak. A tárgyakat eleinte bóvlinak nézte, egy ideig kutyáit etette belőlük, majd kihozta az Ecserire. Sokáig nem tudta eladni, végül nagy nehezen pár ezer forintért túladott rajtuk.”[51] – nyilatkozták a *Zsaru Magazinnak*.

A Seuso-kincs külföldre vitelében szerepet játszó ille-

gális műkincs-kereskedők[52] alaposan meggazdagodtak, és semmi érdekük nincs a nemzetközi perben, melyet hazánk folytat, részt venni. Több, Sümegh Józseffel egykor kapcsolatban álló tanú is előkerült az évek során. Őket a perdöntő vallomás megtételétől a félelem tartja vissza.

A már 40–100 millió fontra becsült tárgyakért nem adtuk fel a küzdelmet. A Szabadbattyánban folyó ásatások kapcsán újabb bizonyítékokban reménykedünk, például Seuso palotája részleteinek feltárásában, melynek segítségével újra harcba szállhatunk a páratlan kincsért. A maradványok motívumai ugyanis feltehetően megegyeznek az edényeken lévőkkel.

A történet pontosan illusztrálja az Ecseri piacnak a nemzetközi műkincskereskedelemben is betöltött szerepét. E kiemelkedő szépségű és felmérhetetlen értékű antik ezüsttárgyak, ha az országban maradnak, ma nemzeti vagyonunkat gyarapíthatnák.

A régi iratokkal nincs baj, de hallani érettségi- és nyelvvizsga-bizonyítványokról is

2000-ben egy másik rémtörténethez is köze volt az Ecserinek. „A 25 éves B. Zsolt – vallomása szerint – öngyilkos akart lenni, ezért magához vette engedély nélkül tartott 7.65-ös Browning pisztolyát. Betért az Oktogonnál lévő McDonald’s gyorsétterembe, s miután itt nem volt neki szimpatikus három fiatalember, a mosdóban csőre töltötte fegyverét. Innen kilépve szó nélkül az egyiket hátba, a másik kettőt pedig fejbe lőtte. Ennek a tet-

ének tanúja lett egy 17 éves fiú, aki szintén ott álldogált, így annak is a hasába küldött egy golyót. A négy áldozat közül kettő szállítás közben belehalt sérüléseibe, a másik kettő intenzív ápolás után életben maradt." B. Zsolt beismerte tettét, de a fegyver eredetéről nem nyilatkozott."[53]

Mint kiderült, a tettes rendszeres látogatója volt a Nagykőrösi úti piacnak, és egy szemtanú szerint itt vásárolta a Browningot. Hogy az árushoz hogyan jutott a fegyver, azt egész pontosan nem tudták tisztázni. A pisztolyról ugyan voltak adatok a rendőrségen, de arra, hogy hány tulajdonosa volt, és kitől vagy kiktől került a piacra, nem derült napfény.[54]

Néhány éve futótűzként terjedt a hír, hogy az Ecserin üres érettségi és nyelvvizsga-bizonyítványokat lehet beszerezni. Manapság is előfordul, hogy halkan, a kereskedő fülébe suttogva, gyanús alakok keresik az efféle dokumentumokat.

Mindennapi jelenség, már a Telekin is tapasztalhattuk, hogy meglopott tulajdonosok ténferegnek üzletről üzletre, és eltűnt tárgyaikat kutatják.

„– Hogy a tárgy lopott-e vagy sem, az nem az én dolgom" – mondja egy gyűjtő.[55] Ő bizony ilyesmit nem vesz figyelembe, azért van a rendőrség embere is jelen a piacon, hogy az figyeljen oda az áru eredetére.

– Mindenesetre az eladónak is megnyugtatóbb, ha biztos benne, hogy áruja tiszta, s nem kell az eladáshoz külön engedély – nyilatkozza az egyik kereskedő. Előtte lavórokban ikonképekkel kipingált, gyöngyökkel díszített erdélyi tojások kínálkoznak, darabja 300–500 forint.

– Különben úgy járhat az ember, mint múltkor az ezüst-

árusok kinn az asztalokon. Tiltott nemesfém-árusításért két engedélynélkülit bekísértek a rendőrségre, és 3,5 millió értékben koboztak el tőlük árut.

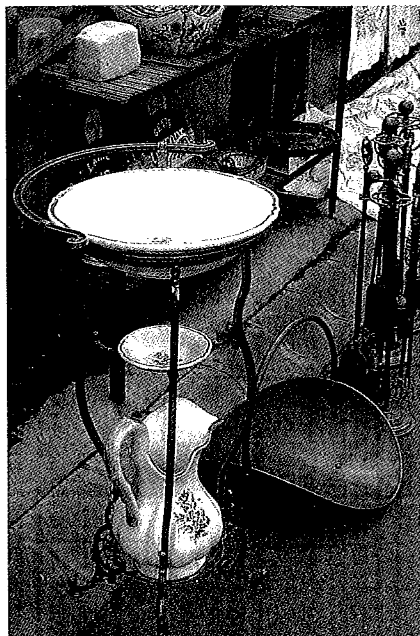
A drog neve: Ecseri

Nemcsak bűnügyekről, hanem sok minden másról is mesélnek a piacra járóknak a tárgyak. A lepusztult szecessziós ebédlőgarnitúrák a 20. század eleji polgári életmódot elevenítik fel. A tonettfogason, lehet, még most is ott lógnak a polgári öltözködés szimbólumai: a kalap, a sétabot, az esernyő. A bieder fésülködőtükör előtti puffra keskeny csíkos, virágmintával díszített ruhában ülő hölgyet

Ez az ebédlőgarnitúra sok mindenről tudna mesélni

képzelhet magának az arra járó. A porcelán étkészlet-töredékek elmondják, hogy a kávét vagy a teát részesítették-e előnyben, amikor a gyártási időt feltüntető jelzést beleütötték. A szerszámok elfelejtett foglalkozásokról vallanak. A tárgyak sokasága egyszerre zúdul a törzsközönségre, és elvarázsolt hangulatba ejti őket.

A tárgyak sokasága egyszerre zúdul a közönségre

A drog másik hatóanyaga a szombat reggeli zsivaj, a kapukon begördülő, árut szállító autók körüli tülekedés, az alku lármája, a mindenkit átható kincskeresési láz. Íme egy pillanatfelvétel:

„A vécé előtt egy hölgy ül eredeti bordó retró fotelben. Az ajtó mellett két régi blokkoló óra. A beleik kilógnak. A nőiben éppen egy pasas tölt meg egy vödröt vízzel."[56] „Az asztalnál egy fószer bélyeget kínál minden korból és tájról."[57] Szemben vele egy roma sokféle szignójú képeket pakol ki a Lada csomagtartójából, közben hangosan rikoltozik az arra haladóknak:

„– Tesókám! Tesókám! Tyere mán ide! Ván itt minden!

– Aridivercsi – köszön az egyik kereskedő az üzletéből kilépő olaszok után.

– Danke schön! – tartja markát a pénzért a másik a vásárlást befejező németnek. A középső soron bronz Sztálin-mellszobrok, Leninek minden testhelyzetben",[58] közöttük másenykababák billegnek. Az első soron tölcséres fonográfok. Éppen Kazal énekel egy sercegő lemezről.

Hátul az asztalok között egy kanyarban rozzant, hamis pianínón az egykor pléhjelvényt hordó ószeres unokája ismerős kuplét pötyögtet: „Egyszer voltam nálatok, lesza-

– Tesókám! Tesókám! Ván itt minden!

kadt az ágyatok, sej, haj Lina. / Nincsen abban szégyen, veszünk egyet a Teleki téren... "

Közben a „Tesókám! Tesókám!" megy tovább. Hatalmas tálcával – rajta rósejbnivel és lilahagymás zsíros kenyérrel – hosszú, fekete slafrokban balanszírozik egy testes, fekete kontyos nő.

„Tesókám! Tesókám!" megint feltűnik. Most már vevők hada egymást taposva fut felé versenyt.

A Zsibárus büfé és restaurant felől szalonnás rántotta, a kisebb büfékből hurka, kolbász, fasírozott, friss pogácsa, fokhagymás lángos illata terjeng. A hangosbemondó éppen ökörsütést hirdet, melynek parazsa mellett fontos üzletkötések születnek.

– Méltóságos elvtársak! Méltóságos elvtársnők! Nézzenek itt körül! – kiáltozik az idős ikonárus.

A nagyáruházba özönlő emberek mámoros hangulatát már Zola is bemutatta a *Hölgyek öröme* című regényében:

„Már az első órákban, mielőtt az áruház megtelt, olyan tolongás támadt az előcsarnokban, hogy csak rendőri segítséggel lehetett helyrállítani a közlekedést... háziasszonyok, egyszerűbb kispolgári nők és fejkendős asszonyságok megrohanták az alkalmi vételeket. A tömeg szele megragadta és magával sodorta őket... Végre kinyitották a kapukat és a tömeg beáradt... Mint ahogy a folyó magához vonja a völgy kósza vizeit, úgy látszott, a vásárlók áradata is széltében elárasztva az előcsarnokot, felissza az utca járókelőit... Voltak itt vegyesen... szegényesen öltözött kispolgári asszonyok, födetlen fejű nőszemélyek, de egy szenvedély kavarta fel, hozta őket lázba valamennyit... A fedett csarnokban igen meleg volt, nyirkos, állott, üvegházi meleg... Szabadon kirakva a pultra kibontott skatulyákban, kihúzgálva a túltömött polcos szekrényekből a selyemkendők hallatlan bőségben halmozódtak... odavetett mellkendők, kibontott pántlikák... fekete kesztyűk...

– Mit parancsol a nagyságos asszony? – kérdezte Mignon...

Hurka, kolbász, fasírozott, friss pogácsa, fokhagymás lángos illata terjeng

Makacsul tudta kínálni az árut, a pultja mögül szólongatta az arra járókat, tolakodó udvariassággal. A büfé... itt majd agyonnyomják egymást az emberek. Akadt, aki minden szégyenérzetét levetkezve az ingyen falatok látán betegre ette-itta magát... Külön világ ez”.[59]

A két helyszín csak időben és földrajzilag tér el egymástól, az élmény ugyanaz: a tömegpszichózisból eredő mámor, a különleges áruk nagy választéka, a kincsre találás reménye, az árusok erőszakos invitálásának hangzavara, a büfékből áradó illatok csalogatása. Ezek azok az ópium hatásával felérő benyomások, amelyeket újra és újra át kell élni, nélkülük mind a kereskedőknek, mind a vevőknek hiányérzetük támad.

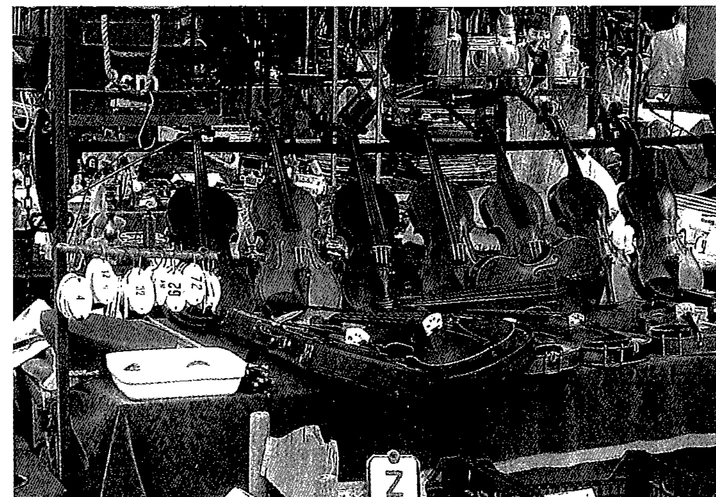
Neves várostörténészünk, Gyáni Gábor „elvarázsolt kastélynak" nevezi az áruházat, ahol a közönséget az hozza bódulatba, hogy „az áruház a maga egészében a fogyasztás mint játék és kikapcsolódás céljainak rendelődik alá."[60] Az Ecserire, erre a különös, majd másfél évszázados áruházra az „elvarázsolt kastély" elnevezés ugyanúgy érvényes, mint a Bon Marché áruházra Párizsban, vagy akármelyik 21. századi plázára.

A régiség alkonya

Egyre kisebb hányadát teszik ki a fiatalok az Ecseri közönségének. Ha barátaik, szüleik ösztönzésére bele is kóstolnak az Ecseri világába, nem „kapnak rá" e sajátos összetevőjű drogra, mert többségükhöz már az ultramodern, reklámfogásokkal mételyező bevásárlóközpontok állnak közelebb.

A középkorúak és az idősebbek alkotják a piac törzsközönségét, ők azok, akik még mindig szenvedélyesen keresik a régiség aranyrögeit. A kincsre találás azonban egyre ritkább.

„A kilencvenes évek elején a műkereskedelem volt az egyik leglátványosabb terepe annak az újraelosztási folyamatnak, amely az új pályára állított magyar gazdaság

A kincsre találás egyre ritkább

régi és új szereplői között lejátszódott. A rendszerváltás óta eltelt 15 év alatt a folyamat lezárult"[61] Míg az antikjárvány előtt és alatt maguktól özönlöttek az Ecserire a műtárgyak, ma már a kereskedő hitelén, szemfülességén, a kölcsönös bizalomra épülő kapcsolatrendszer kialakításának sikerén múlik a tárgyak megszerzése.

Nehezíti a piaci műkereskedelmet az is, hogy a magánkézben levő régiségeket – az értékesítés jobb feltételei miatt – a tulajdonosok elsősorban az aukciósházakhoz adják be. A piac régiségkínálatának csökkenéséhez hozzájárult a külföldiek felvásárlási láza is, amely a kilencvenes években a felraktározott árukészlet kifosztásá-

val tetéződött. Az árusok panaszkodnak, hogy nincs vevő, s közben nem veszik észre, vagy ha igen, kevesen tudatosítják magukban, hogy az Ecserin már nem a régiség dominál, az eredeti műtárgyak kiveszőben vannak, beköszöntött a régiség alkonya.

Papíron nem létezik az Ecseri

Rendezetlenek voltak a piac tulajdonjogi viszonyai is. 2003-ban a *Népszabadság* online hírlevelén a következőket lehetett olvasni: „Papíron nem létezik az Ecseri. Több mint 6000 négyzetméter alapterületű létesítményen a főváros és Kispest osztozik. A főváros cége a Csapi által használt ingatlan – használtcikk- és motorpiac – továbbá a piac parkolója közé ékelődik be a XIX. kerület kezében lévő 10-12 méteres sáv, ami nem teszi lehetővé, hogy a két ingatlant műszakilag és jogilag összekapcsolják."[62] Ez a kérdés később megoldódott, azonban napjainkban sincs az Ecseri saját egyéni használtcikk-piaci működésére vonatkozó rendelet. Csupán néhány őt érintő paragrafus található a 35/1995-ös, vásárok és piacok működését szabályozó kormányrendeletben. Így például meghatározza a használt cikk fogalmát: „Használt cikk eredeti célra még rendeltetésszerűen használható újjáértékesített termék. Nem tekinthető használt cikknek a kozmetikai termék, az élelmiszer, az élvezeti cikk, az importált nemesfémtermék és drágakő, továbbá a változatlan (kijavított) állapotban már nem értékesíthető nemesfémtermék és drágakő".[63]

A mellékletben még egy mondat vonatkozik rá: „használtcikk-piacon új termék nem értékesíthető."[64] Arra már nem tér ki, hogy ezek árusítása milyen szankciókat

Antik tárgyak, nosztalgiadarabok vagy esetleg új termékek?

von maga után. Érdekes lenne meghatározni ennek a tiltásnak a kapcsán, hogy az „utángyártmányok", melyeket külvárosi műhelyekben „hozzáértéssel" antikolva, de újonnan alkotnak (festmények, bronzöntvények, fajanszszobrok, étkészletek stb.), s tele van velük a piac, vajon minek számítanak. Antik másolatoknak, nosztalgiadaraboknak, vagy esetleg egyszerűen új terméknek?

Minthogy a Teleki tér működését többoldalas rendele-

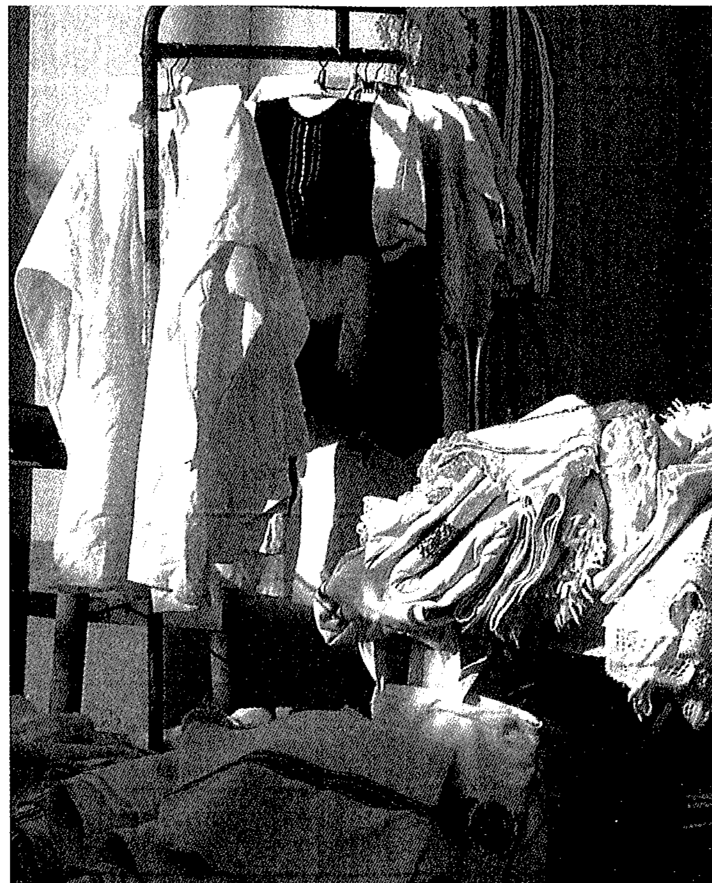
tek, az Ecseri úti piac sorsát pedig tanácsi szervek határozatai szabályozták a kirakodástól kezdve a felügyelő hatásköréig és az üzletekben foglalkoztatottakig, ezek hiányában a Nagykőrösi úti Ecseri, úgy tűnik, hogy arctalanná lett a többi piac és vásárcsarnok között. A használtcikk-piacon érvényben levő házirend is ezt erősíti meg. Több paragrafusa foglalkozik a zöldség, gyümölcs és takarmányfélét árusítókkal, a használtcikk-kereskedőkre csak általános kitételek vonatkoznak, pl.: „a helyhasználatot igazolni kell... s ezért bérleti díjat kell fizetni".[65]

Szembetűnő az is, hogy az évek során leszűkült a felügyelő jogköre. A Telekin a telepvezető még pénzbírságra ítélhetett bárkit, aki szerinte vétett a szabályrendelet ellen, a helypénzt nem fizetőnek fel is függeszthette tevékenységét. Az Ecseri úti piacon – Friedler könyvárus esetében – a felügyelő volt az egyik bírósági eljárást indító. Napjainkban legfeljebb a házirend betartásán őrködhet.

– Úgy érzem magam, mint egy házmester – fogalmazott az egyik jelenlegi felügyelőhelyettes.

Az engedély nélküli árusok ellen valamikor kilenc felettes szerv harcolt a felügyelőn kívül, most szinte büntetlenül garázdálkodnak. Néhány évvel ezelőtt a parkolóban, nyitott csomagtartókból árultak, majd áttelepítették őket a mostani Peugeot-szalon helyére.

„A parkolóban megszűnt az adásvétel, helyette egy közeli grundot jelöltek ki «új piacnak». Ide jártak fel a vidéki kereskedők és a rengeteg rongyárus Romániából... Bazi nagy kövekkel borították be a grundot. Olyanokkal, amilyeneket a vasúti talpfák közé, a töltésekre szórnak, biztosan azért, ha esik, ne legyen sár" – számol be egy

A „Kövesre" járnak fel a vidéki kereskedők és rengeteg árus Romániából

rendszeres kilátogató.[66] Az autószalon építésének elkezdésekor a kavicsokkal együtt újra száműzték a zsibvásárt a piac háta mögé, egy kisebb helyre. Itt, a „kövesen", ahogy azóta hívják, végképp felborult a piac rendje. Semmi udvariasság, semmi egymás iránti tisztelet nem

érvényesül. „Amíg a zöldségpiacon nyugodtan elüldögélnek az eladók, itt... megszokott dolog, hogy utánad szólnak, tukmálják az árut."[67]

A bódétulajdonosnak a szabad zsibvásár kemény ellenfél

Szombat hajnalban itt és a fal mögötti szabad részen versenyt futnak a beguruló felpakolt személyautókhoz a kereskedők. Némelyik nem rest még a csomagtartóra is felmászni, hogy a kincset ő kaparintsa meg. Az elemlámpák villognak a reggeli szürkületben, az üzletkötések megindulnak. A holmi a zárt részen az asztalokra, a „kövesen" a földre kerül vagy a nyitott csomagtartóban marad. A piaci kereskedők közül is többen kirakodnak egy-egy ide kihozott asztalra árujukból, mert tudják, hogy mire innen 11 óra körül bekeveredik a sorokra a vevő,

üres lesz a zsebe. A jelenlegi 200 bódétulajdonosnak[68] a szabad zsibvásár, csakúgy, mint 100 éven keresztül az elődjeiknek, nagyon kemény ellenfél. Napjainkban az is fokozza a nehézséget, hogy a nepperek[69] mellett, mivel a régiség az ország más üzleteiben is egyre kevésbé tartozik a keresett tárgyak közé, a vidéki üzlettulajdonosok is itt próbálják értékesíteni – többek között az Ecserin összegyűjtött – árujukat. Ma már ők is a benti kereskedők konkurensei.

Ellenpólusok

Sok embert csábítanak el az Ecseritől a már említett plázákon kívül az ugyancsak szombat-vasárnap üzemelő, a városhoz közelebb eső bolhapiacok is: a Petőfi Csarnok, vagy ahogy csúfolják, a „Pecsa" és a Verseny utcai létesítmény. Mind a kettő igazi ócskapiac, miliőjük közelebb áll a régi Telekiéhez, mint az egyenes leszármazott, az Ecseri.

Pecsa-belépőjegy

A Pecsa vasárnapi árusainak egy része az Ecseri kereskedőiből tevődik ki. Még akkor béreltek itt állandó helyet, mikor a nagy piac vasárnap zárva volt. Kofferekben hozzák a holmit, s sokszor ki se pakolják, csak kinyitják a fedelét. És csodák csodája, a legtöbb ember azt gondolja, hogy a sok kacat között kincs is akad. „Naivan hisznek benne, hogy itt valami olyasmire találnak, ami eddig mindenki figyelmét elkerülte, pedig erre még lottó ötösnél is kisebb az esély".[70]

A Verseny utca „brutális hely"[71], amely után, ha haza-

megyünk, kezet kell mosni. „Itt mindent lehet kapni, csakhogy ennek a mindennek a fele vacak lom... Mikor a kerületi rendőrség nem elég éber... akkor az árusok az utcán is kipakolnak – lejárt gyógyszerek, lejárt újságok."[72]

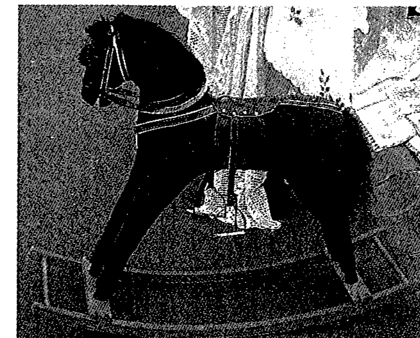
A Pecsában régi babák...

Az Ecseri komoly ellenfele napjainkban az elektronikus kereskedelem is. „A világháló szinte mindenkihez kapcsolódik, globális jelenség. Az internet a mindennapi élet részévé vált."[73] Az internet a régiséget kedvelőknek is a hagyományoktól eltérő virtuális piacot jelenít meg, melynek termékeire a szobából lehet alkudni, vagy licitálni. Használt cikkekre hazai viszonylatban a Vatera, nemzetközi területen az Ebay aukciósportálok jelentenek konkurenciát. „Az internet lélektana, avagy pszichológiai hálója"[74] minden modern áruháznál és bolhapiacnál jobban tudja biztosítani a droghatást.

Számos terv született az elmúlt években, hogy egy kulturáltabb, az Ecserihez hasonló, esetleg ahelyett működő, a város belsejéhez közelebb eső olcsó antik cityt hozzanak létre. A képzeletbeli Lehel téri létesítmény üzlethelyiségeit már árulták is az Ecseri kereskedői között. Az Arany János utcai antik központot is több újság beharangozta.

A csábítás nagy volt az elköltözésre, mert a Nagykőrösi út nemcsak a világ végén van, de az üzletek is – mind a három soron – fokozatosan lerobbantak. Többségük festetlen, tatarozatlan, molyos, egyik-másikban egér

tanyázik. Az üvegházi hatás következtében tíz fokkal több van nyáron a sorokon, mint bárhol máshol, s a placcon is egész nap forróságban kell izzadni, mert egy szál fa adta árnyék sincs. A világítás ősidők óta kétamperes óráról történik, így a tárgyak szépítő félhomályban várják a vevőket. A körbefutó üzletsor talán a legelviselhetőbb a kereskedők ízületeinek, mert itt levegős járdára lehet kipakolni, kiülni. De ha esik az eső, fúj a szél, s télen még havazik is, akkor bizony tócsák, hókupacok között kell bukdácsolni. A kereskedők minden csábítás ellenére maradtak, így az új, tervezett színhelyek nem valósultak meg.

...az Ecserin hintaló, csupa játék az élet

A mostoha állapotok napjainkban némileg javultak. A Csarnok és Piac Igazgatóság[75] felújíttatta a leglepusztultabb épületet, a Lepkét, s a sorok feletti lukas üvegtetőt is kicseréltette. A piac lakói reménykednek, hogy egyhamar nem lakoltatják ki őket ismét egy még távolabbi helyre.

Szombatonként még fel-fellobban a régi láz, a keleties perzsavásár megannyi kis és nagy tárgya feltűnik a „kövesen", a belterületi asztalokon, ládákon, az üzletecskék mélyén, és megkísérlik elvarázsolni a kilátogatókat.

A budapesti kalauz ilyen szöveggel csábítja a turistákat: „A rozoga, minden fennköltséget nélkülöző piacon nyoma sincs a hidegen csillogó, modern bevásárlóközpontok hangulatának. Az Ecseri a vásárlás eleven, nyüzsgő színtere, ahonnan a szenvedélyes érzelmek sem hiá-

nyoznak. Az eladók szívesen elegyednek szóba a vásárlókkal, kimerítően mesélnek portékájukról.”[76]

A Zsibárus boszorkány továbbra is új terveken töpreng. Azon mesterkedik, hogy a több mint egy századot megélt „elvarázsolt kastélyában” olyan versenyképes, új varázslat szülessen, amit egykor a farmer, a bőráru, majd a régiség jelentett.

JEGYZETEK

1. Markó Béla: Ócskapiac. In: Lepkecsontváz. Kriterion, Bukarest, 1980. 10. o.
2. Vá[illegible] György: Biztosan Ecseri marad. Budapesti Negyed, [illegible]1. jan. 13., 49–50.
   Az „Ecseri” és a „Teleki”, miután eddig ez a névátvivés nem tisztázódott – nem foglalkoztak egy félmondaton túl történészek sem az ócskapiaccal –, többször összemosódott. Pl.: „A nehézkesen – kezdetben... piacokon (Ecseri, Teleki) – beszerezhető farmer...” (Valuch Tibor: A lódentől a miniszoknyáig. Corvina, 2004., 68. o.)
3. Járva-kelve árusítás. Kirakat, 1975. júl. 22., 23. o.
4. Markó Béla: i. m.
5. A BFL XIX. Ker. Tan. Kereskelmi és Ipari Osztályának Iktatókönyve jelzi, hogy 350 iparengedély kiadását kérő kérvénnyel foglalkoztak.
6. BFL. XXIII. 219. b Bp. XIX. Ker. T. Szakigazgatási szervek iratai 1950–1983. 75557/1970. Klein Andorné iratai
7. Járva-kelve árusítás. Kirakat, 1975. júl. 22., 23. o.
8. uo.
9. uo.
10. uo. 24. o.
11. uo.

12. A Budapest Fővárosi Tanács VB Kereskedelmi Osztályának segédkönyvei/BFL XXIII. 108/ és a Budapest XIX. kerületi Tanács VB névmutatói/BFL XXIII. 219. b/ is arra utalnak, hogy az ócskapiaccal nem foglalkoztak.
13. Gál László: „Csak a szépre...” Budapesti életképek az 1950–60-as évekből. Fekete Sas, Bp., 2005, 190. o.
14. Lőrincz Zsuzsa: A zsebnoteszból jelentem. XIX. kerületi Helyi Téma, 2006. márc. 12. o.
15. Magyar életrajzi lexikon, Akadémiai, Bp., 1967., 1. köt., 58. o.
16. Valuch Tibor: A lódentől a miniszoknyáig. A 20. század második felének magyarországi öltözködéstörténete. Corvina, 1956-os Intézet, 2004., 69. o.
17. Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Osiris, 2005., 90. o.
18. uo.
19. A Lakáskultúra című lakberendezési lapban őket említik 1984 és 1993 között. Két színész címben is szerepelt: A házigazda Oszter Sándor. Lakáskultúra, 1984/1., 33. o. A házigazda Márkus László. Lakáskultúra, 1985/1., 33. o.
20. Erről jut eszembe. Lakáskultúra, 1988/3., 95. o.
21. Polgárház Solymáron. Lakáskultúra, 1992/3., 12. o.
22. A házigazda Haumann Péter. Lakáskultúra, 1993/10., 12. o.
23. Kaszás Gábor: Stabil az antikvár könyvpiac. Lakáskultúra, 2007. jan. 8.
24. László Erika: Egymillió először... Ulpius, Bp., 2006., 46. o.
25. A Magyar Nemzeti Galériában először 1996. márciustól októberig tartott a „Nagybánya művészete kiállítás a nagybányai művésztelep alapításának 100. évfordulója alkalmából” című kiállítás. 1999-ben (július–december) újabb kiállítást rendeztek e helyen: „A plein airtől az expresszionizmusig. A nagybányai művésztelep második és harmadik generációja” címmel.
26. Pannonhegyi Katalin: Piacok piaca az ócskapiac. Nők Lapja, Café, 2004., 11/2.
27. László Erika: i. m. 48. o.
28. Lőrincz Zsuzsa: i. m.

29. Kolosi Tamás–Róna-Tas Ákos: Az utolsókból lesznek az elsők? Szociológiai Szemle, 1992/2., 11. o.
30. Kolosi Tamás–Róbert Péter: A rendszerváltás társadalmi hatásai. Tárki Gyorsjelentések 5., 1991. aug., 22. o.
31. Kozár Alexandra: Ócskapiaci reality az Ecseriről. Magyar Hírlap, 2003. júl. 12., 21–22. o.
32. BFL. XXIII. 219. Bp. XIX. Ker. Tan. iratai 1950–1989., 1965. júl. 12. ülés, 1. npr.
33. uo. 1968. aug. 9. ülés, 1. npr.
34. uo.
35. Lakatos Elza: Lóve-te-keren. Roma régiségkereskedők. Beszélő, 2000. máj.
36. „A cigányok igen kis arányban végeznek egyáltalán valami munkát. A dolgozó cigányok alig 60%-ának van teljes állása, a többinek munkahelye csak rendszertelen, kismértékű vagy illegális keresetszerzési lehetőség." (Kemény István–Janky Béla–Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság 1971–2003. Gondolat/MTA, Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2004.) A régiségszakmában részt vevő cigányok az utóbbi két (rendszertelen és illegális keresetszerző) csoportba sorolhatók. Egy másik besorolás a cigányokat a következő csoportba osztja:
   - dolgozik, házat épít, gyereke iskolás, lakása tiszta,
   - dolgozik, de rendszertelenül, házépítésben anyagilag is részt vesz, gyereke tanul,
   ritkán dolgozik, váltogatja nőjét, sok gyereket nemz. (Vidra Zsuzsa: Cigányság a magyar sajtóban 1945–2000. In: Bevándorlás Magyarországra. Szerk. Tóth Pál Péter Bp., 2006., 253. o.). Ebben a besorolásban az első helyen állnak a házalóktól területenként begyűjtők, a második csoportba a „modern" házalók roma képviselői. A „begyűjtők" többsége mással is foglalkozik, pl. fakitermeléssel, állattenyésztéssel, anyagi javaik így több csatornából erednek.
37. Egy több éve napilapokban naponta megjelenő hirdetés: „Kastélyok berendezéséhez külföldi magas áron, készpénzért vásárol nagyméretű és kisebb festményeket, bútorokat, szekretert, íróasztalt, szalongarnitúrát – tabernákulumot, könyvszekrényt stb. (hibásakat is), régi álló-, fali- és díszórákat, ezüstöket, porcelánokat, márvány-, fa- és bronzszobrokat. Teljes hagyatékért első vevőként legmagasabb árat fizetem (vidékre is). Üzleteim: pontos cím, betájolás (mivel szemben), vonalas és mobiltelefonszám.

38. Gyáni Gábor: Hétköznapi élet Horthy Miklós korában. Corvina, Bp., 2006., 30. o.
39. Kolosi Tamás–Róna-Tas Ákos: i. m.
40. Ferge Zsuzsa: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből. Magvető, Bp., 1986.
41. Győri Péter: Gyorsjelentés a hajléktalanságról Magyarországon. Bp., 1990. In: Társadalmi Riport. Szerk. Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György
42. A holland beutazók száma 1997-ben 257 000 volt, 2005-ben 405 000. Nagy-Britanniából 1997-ben 198 000, 2005-ben 405 000. (Magyarországra látogató külföldiek száma kiemelt országonként. Turisztikai statisztikai évkönyv, KSH., 2005., 33. o.)
43. Varga Lajos Márton: Az Ecserire járni kell. Népszabadság, 2003. dec. 6., 16. o
44. Monos Péter interjúja Saphier Dezsővel. Frissítés. Magyar festmények, 1899–1950. A Saphier-gyűjteményből. Szombathelyi Képtár, 10–11. o.
45. Varga Lajos Márton: i. m.
46. uo.
47. Goethe: Faust (fordította: Jékely Zoltán és Kálnoky László). Európa, 1967. 156. o. Boszorkányszombat: Mefisztó a Zsibárus boszorkányhoz.
48. Uo.
49. BFL: XXIII. 209. a XIX. Ker. Tan. Vb. ük. jk. 1965. jún. 4., 1. npr.
50. Tóth Sándor: A Seuso-kincsek kálváriája régészeti szenzáció, bűntény. Argus, XV. évf. 2004. 1–2. sz., 28. o.

51. HH. Kincsek az Ecserin. Zsaru Magazin, 2000. okt. 26., 4. o.
52. Hazánkban évente átlag félmilliárd forint értékű műkincset lopnak el tulajdonosaiktól. A nyomozások során az ezredfordulóig ezeknek kb. 3%-a került meg. E statisztika javítása céljából 2002-ben a kormány Műkincsvédelmi Iroda létrehozását tűzte ki célul. Feladatát a következőkben határozták meg: az illetékes hatóságok, hivatalok és műkereskedők tevékenységének összehangolása, az ellopott tárgyak nyilvántartása, segítség a meglopottaknak. (F. GY. A.: Műtárgyvédelemi iroda alakul. Népszabadság, 2002. nov. 4., 19. o.)
53. F. GY. A: Pisztoly az Ecseriről. Népszabadság, 2000. júl. 11.
54. uo.
55. Varga Lajos Márton: i. m.
56. Lőrincz Zsuzsa: i. m.
57. Tangó and cash. Magyar Narancs, 1992. 8. sz., 4. o.
58. uo.
59. Émile Zola: Hölgyek öröme. Európa, Bp., 1978, 298–311. o.
60. Gyáni Gábor: Középosztály, fogyasztási kultúra és az áruház. Budapesti Negyed, 16–17., 1997/2–3. 101- 127.o.
61. Kaszás Gábor: Rekordok éve volt a tavalyi. Lakáskultúra, 2007. jan. 8.
62. Hírlevél. Ingatlanok. 2003. 28. sz., 09. 27. Forrás: Noli Schamitz Gábor 2003. 11. 16.
63. 35/1995 /IV/5/ Korm. rendelet 1. paragrafus (3) d www.vam.gov.hu
64. uo. melléklet: helyi vásárok, használtcikk-piac
65. A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában lévő piacok és vásárcsarnokok területére vonatkozó jelenlegi házirend.
66. László Erika: Egymillió először... Ulpius, Bp., 2006., 47. o.
67. I.m. 48. o.
68. Bódé 230 van, ebből kb. 20–30 változóan üres. Termelői asztal: 180 asztal, zárt asztal + láda: 80. A hétköznapi forgalom körülbelül napi 100 fő átlag, szombaton 1000–1500. (Az adatokat a jelenlegi piacfelügyelőség szolgáltatta.)

69. A nepper elnevezésnek két értelme van: 1. iparengedély nélküli házaló árus. 2. részesedésért a kereskedőnek vevőket csalogató személy. (Magyar értelemző kéziszótár. Akadémiai, Bp., 1972. 1000. o.) A Teleki téren és az Ecseri úti piacon mind a két értelmezés szerint szerepeltek. A Nagykőrösi úton a „házaló" kifejezés, mivel maga a tevékenység is más tartalmat kapott, napjainkban már nem érvényes.
70. A Mozgó Világ internetes változata. 2005. dec. 31., évf. 12. sz.
71. www.sulinet.hu. Ócskapiac a Verseny utcában.
72. Uo.
73. Bódi Zsolt: Világhálók nyelve. Gondolat, 2005.
74. Galvács László: Az internet lélektana, avagy pszichológiai hálója. www.prim-online.hu, 2007. febr. 17.
75. A piac felügyeleti jogkörét 1952. január 1-jéig a IX. Kerületi Tanács VB. IV. Kereskedelmi Osztály látta el. 1952. január 1-jével a Belkereskedelmi Min. rendelete alapján ezt a felügyeleti jogkört megszüntette, és a Főváros Vásárcsarnokok Igazgatóságának hatáskörébe tette át. Ugyanekkor ezt az intézményt decentralizálták, így a felügyeletet 1954. április 1-jéig a Hámán Kató téri Piaci Igazgatóság látta el. Ekkor a Vásárcsarnokok Igazgatóságát újra decentralizálták, melynek során az Ecseri úti piacigazgatóság külön igazgatóság lett, önálló gazdasági jogkörrel, melyet a Főigazgatóság felügyelete alatt és a IX. Ker. Tanács Kereskedelmi Osztályának segítségével látott el. (BFL. XIII. 209 a IX. Ker. Tanács Vb. ük. jk. 1954. jún. 4., 2. npr.) 1954-től a Fővárosi Tanács fennhatósága alatt működő Csarnok és Piaci Vállalathoz tartozott. 1992-től, a rendszerváltozás utáni névváltozások következtében, a Nagykőrösi úti piacot úgy határozzák meg, mint a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában, de a Csarnok és Piac Igazgatóság kezelésében lévő létesítményt. (A Csapi kereskedelmi titkárságának szóbeli tájékoztatója.)
76. Bp. Guide, Budapesti Turisztikai Szolgáltató KHT, 2006., 37. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Belényi Gyula–Sz.Varga Lajos: Munkások Magyarországon 1948–1956. Napvilág, 2000.

Berend T. Iván: Válságos évtizedek. Gondolat, Bp., 1982.

Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon. In: Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemitizmus. Gondolat, Bp., 1984., 135–295. o.

Budapest társadalma a két világháború között. In: Budapest története a forradalmak korától a felszabadulásig. Szerk.: Horváth Mikló. Akadémiai, Bp., 1980.

Csepeli György: ...és nem is kell hozzá zsidó. Kozmosz, Bp., 1990.

Csécsi Nagy Miklós és Balla Sándor: Állami lakótelepek a nyomorenyhítés szolgálatában. Arany János Nyomda, Bp., 1937.

Darvas József: Országúton, városon. Bp., 1960.

Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1919–1929. Kossuth, Bp., 1964., 332–334., 378–491. o.

Erdei Ferenc: A magyar társadalom a két világháború között. Valóság, 1976., 4–5.

Ferge Zsuzsa: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből. Magvető, Bp., 1986.

A főváros 120 éve 1873–1993. Központi Statisztikai Hivatal Budapesti és Pest Megyei Igazgatósága, Bp., 1995.

Frissítés: Magyar Festmények 1899–1950. Saphier-gyűjteményből. Szombathelyi Képtár.

F. Dózsa Katalin: Letűnt idők, eltűnt divatok. Gondolat, Bp., 1989.
Frojimovics Kinga–Komoróczy Géza–Pusztai Viktória–Strbik Andrea: A zsidó Budapest, 1–2. Bp., Városháza, MTA Judaisztika Kutatócsoport, Bp., 1995.
Gál László: „Csak a szépre..." Budapesti életképek az 1950–60-as évekből. Fekete Sas, Bp., 20005.
Gerő András: A magyar polgárosodás (Medvetánc) Atlantisz, Bp., 1993.
Gyáni Gábor: Bérkaszárnya és nyomortelep. A budapesti munkáslakás múltja. Magvető, Bp.,1992.
Gyáni Gábor: Középosztályi fogyasztási kultúra és az áruház. Budapesti Negyed, 1997., 2–3. sz. 101–127. o.
Gyáni Gábor: Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón. Városháza, Bp., 1995.
Gyáni Gábor: Hétköznapi élet Horthy Miklós korában. Corvina, Bp., 2006.
Győri Péter: Gyorsjelentés a hajléktalanságról Magyarországon. Bp., 1990. In: Társadalmi Riport. Szerk.: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György.
Hanák Péter: Magyarország társadalma a századforduló idején. In: Magyarország története 1890–1918. Főszerk.: Hanák Péter. Akadémiai, Bp., 1978. 426–517. o.
Kemény István–Janky Béla–Lengyel Gabriella: A mai cigányság 1971–2003. Gondolat, MTA etnikai-nemzeti közösség kutatóintézet, Bp., 2004.
Kiszely Gábor: AVH egy Terrorszervezet története. Korona, 2001.
Kolosi Tamás–Róna-Tas Ákos: Az utolsókból lesznek az elsők? Szociológiai Szemle, 1992/2
Kolosi Tamás–Róbert Péter: A rendszerváltás társadalmi hatásai Magyarországon. Tárki gyorsjelentések, 5., 1991. aug.
Lakatos Elza: Lóve-te-keren, Beszélő, 2000. május.

László Erika: Egymillió először... Ulpius-ház, 2006.
Losonczy Ágnes: Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben. Gondolat, Bp., 1977.
A magyar munkásmozgalom válogatott dokumentumai. 6. köt. Kossuth, 1960., 395. o.-tól.
Magyar társadalom a két világháború között. In: Magyarország története 1919–1945. Főszerk.: Ránki György. II. köt. Akadémiai, Bp., 1978., 773–811. o.
A modern bűnözés. Szerkesztette: Turcsányi Gyula. Bp., 1929.
S. Nagy Katalin: Lakberendezési szokások. Magvető, 1987.
Pető Iván–Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. Bp., 1985.
Rechnitzer János: /Mű/gyűjteni, de hogyan? Regio Art Kiadó, Győr, 2002.
Romsics Ignác: Magyarország története a 20. században. Ozirisz, Bp., 2001.
Sándor Tibor–Kincses Károly: Fotó (város) történet. A magyar fotográfia történetéből, 1998.
Sebestyénné Stettina Ilona: Háztartástan felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák használatára. Bp., Franklin Társulat. Magyar Irodalom Intézet és Könyvnyomda, 1906.
Szamos Rudolf: Barakkváros. Kossuth, Bp., 1960.
Szabó Dezső: Az elsodort falu. Püski, Bp., 1995.
Szabolcs Ottó: Munkanélküli diplomások a Horthy-rendszerben, 1919–1944. Bp., 1964.
A századforduló (1890–1914). In: Magyarország története képekben. Szerk.: Kosáry Domokos. Gondolat, 1977., 467–522. o.
Szilágyi István: Régi boltok krónikája. A pest-budai kereskedelem történetéből. Közigazgatási és Jogi, Bp., 1986.
Tarr László: A régi Váci utca regényes krónikája. Helikon, 1984.
Turisztikai statisztikai évkönyv. KSH, 2004., 2005.
Vadas József: A magyar bútor 100 éve. Fortuna Kiadó.

Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Corvina, Bp., 2006.
Valuch Tibor: A lódentől a miniszoknyáig. A 20. század második felének magyarországi öltözködéstörténete. Corvina, Bp., 2004.
Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a 20. század második felében. Ozirisz, Bp., 2005.
Vidra Zsuzsa: Cigányok a magyar sajtóban, 1945–2000. In: Bevándorlás Magyarországra. Szerk.: Tóth Pál Péter, Bp., 2006.
Vörös Károly: Budapest a millennium ragyogásában. In: Budapest történelme a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig. Szerk.: Vörös Károly. Akadémiai, 1978., 515–620. o.
Zolnay Vilmos–Gedényi Mihály: A régi Budapest fattyúnyelven. Bp., 1996.
Émile Zola: Hölgyek öröme. Európa, Bp., 1978.

TARTALOM

BRUCKNER ÉVA

A Zsibárus boszorkány

Az ECSERI PIAC krónikája a Teleki tértől a Nagykőrösi útig

A Zsibárus boszorkánynak becézett Ecseri – csakúgy, mint az egész ország – a végletek színtere. Ruházkodni, berendezkedni özönlött ide több mint egy évszázadon keresztül a főváros szegényebbje, s kincsekre vadászni jó néhány könyvböngész, gyűjtő, kereskedő és kezdő regényíró.

Napjainkban is sokan róják szombatonként a piaci sorokat, köztük ismert művészek is, akiket a vásárlás eleven, nyüzsgő színtere, a kincsre találás reménye és a részben szórakozásból űzött, elmaradhatatlan alku csábít.

Bruckner Éva fényképekkel gazdagon illusztrált, minden lényeges forrást feldolgozó olvasmányos kötetéből nemcsak a Zsibárus boszorkány fordulatokban gazdag történetét ismerhetjük meg, hanem Budapest legzivatarosabb századának hétköznapjait is.

ISBN 978-963-9797-01-7
9 789639 797017
2490 Ft

BRUCKNER ÉVA A Zsibárus boszorkány

BRUCKNER ÉVA

A Zsibárus boszorkány

Az ECSERI PIAC krónikája a Teleki tértől a Nagykőrösi útig

ATHENAEUM